

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Pavla Hubáčková

Česká korunovace Františka II.

The Bohemian Coronation of Francis II

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi byli nápomocni při vzniku této práce, především doc. Mgr. Daniele Tinkové, Ph.D., která mi pomohla s výběrem tématu a nasměrovala mě v mém bádání, a dále kolegům a přátelům z osvícenského semináře a z filozofické fakulty, kteří mi poskytli řadu cenných rad. V neposlední řadě děkuji za podporu svým rodičům.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. srpna 2021

Pavla Hubáčková

Abstrakt

Předkládaná práce se zabývá českou korunovací Františka II., která proběhla v roce 1792. Zkoumá ji v kontextu ostatních korunovací, které František téhož roku absolvoval a komparuje ji i s korunovací jeho otce Leopolda II. Součástí je též popis korunovačního obřadu Františkovy manželky Marie Terezie. Práce dokumentuje nejen samotný akt korunovace, ale též celý proces přípravy a pořádané doprovodné slavnosti. Pozornost je věnována i pojmu „lid“ a lidové oslavě, která se uskutečnila v Bubenči.

Klíčová slova

František II. – korunovace – slavnost v Bubenči – Marie Terezie

Abstract

This thesis describes the Bohemian coronation of Francis II, which took place in 1792. It examines it in the context of other coronations, which Francis undertook in the same year, and compares it with the coronation of his father Leopold II. A description of the coronation ceremony of Francis' wife Maria Theresa is also included. This thesis documents not only the act of coronation itself but also the whole process of preparation and accompanying festivities. Attention is also paid to the concept of "folk" and the folk celebration that took place in Bubeneč.

Keywords

Francis II – coronation – celebration in Bubeneč – Maria Theresa

Obsah

1	Úvod	6
1.1	Korunovace jako zbytečná slavnost?	6
1.2	Prameny a literatura	8
2	Cíle práce	11
3	Františkova cesta k vládě	12
3.1	Výchova a dospívání	13
3.2	Rodina	15
3.3	Korunovační maraton	16
4	Průběh korunovace	18
4.1	Cesta do Prahy	18
4.2	Praha konce 18. století	20
4.3	Korunovační přípravy	23
4.4	Slavnostní příjezd do města	25
4.4.1	Moravská deputace	29
4.5	Holdování	33
4.6	Korunovace císaře	34
4.6.1	Pasování na rytíře svatého Václava	38
4.6.2	Svatováclavští rytíři pasovaní za Františka	40
4.6.3	Korunovační hostina	47
4.7	Korunovace císařovny	48
5	Mezi povyražením a povinností	50
5.1	Plesy	50
5.2	Divadlo	51
5.3	Mimopražské slavnosti	52
5.4	Slavnost v Bubenči	53
5.4.1	Co je to lid?	54
5.4.2	Šlechta vytváří lidovou slavnost	56
5.4.3	Hledání párů	57
5.4.4	Průběh slavnosti	60
6	Epilog	65
7	Použité zdroje	68
7.1	Archivní prameny	68
7.2	Edice pramenů a tištěné prameny	68
7.3	Dobová periodika	70

7.4	Elektronické zdroje	70
7.5	Sekundární literatura	70

1 Úvod

1.1 Korunovace jako zbytečná slavnost?

V 18. století proběhly celkem čtyři české korunovace – ze všech panovníků, kteří habsburskému soustátí za tuto dobu vládli, nebyli korunováni pouze Josef I. a Josef II. Zatímco Josef I. ke korunovaci chtěl přistoupit, ale kvůli předčasnému úmrtí k tomu již nedošlo, Josef II. se záměrně vyhnul korunovaci české i uherské a absolvoval pouze korunovaci říšskou, i když ho nakonec okolnosti na konci vlády přinutily, aby uherskou alespoň slíbil. Jeho nechuť k tomuto starobylému ceremonálu svědčí o tom, že i v této době měla korunovace politický význam. Jak však zároveň poznamenává Petr Maťa,¹ v 18. století zmizela do té doby běžná praxe korunování následníka ještě za života jeho předchůdce, s jedinou výjimkou říšské korunovace Josefa II. To ovšem nijak nesouvisí s tím, že by snad tento rituál ztratil na významu, ale svědčí o dynastické krizi v habsburském rodě, která dříve běžnou praxi v podstatě znemožňovala. S Karlem VI. se původně v roli českého krále a císaře nepočítalo, korunovat Marii Terezii by znamenalo zavřít si vrátka v případě narození mužského dědice, Josefův postoj jsme již probrali a Leopold zemřel příliš náhle, než aby mohl nechat Františka korunovat. Na důležitost korunovačního rituálu a jeho politický, konstituční a sociální význam upozorňuje Klaas van Gelder.² Tento akt byl podle něj zásadní součástí vlády, upevňoval vztah mezi panovníkem a stavy a zakládal vzájemná práva a povinnosti. Poukazuje též na okamžik, kdy ke korunovaci docházelo, ať už se jednalo o počátek vlády, kdy panovník potřeboval upevnit moc, nebo dobu pozdější, kdy od stavovské reprezentace vyžadoval politickou podporu. Podstatné zůstává, že ani na konci 18. a v 19. století se korunovace nestala přežitkem, jakýmsi reliktem minulosti a zbytečným divadlem, ale že ji stavy vnímaly jako důležitý politický akt. Nic na tom nemění ani fakt, že někteří doboví vzdělanci měli mnohdy odlišný názor, jak poznamenává van Gelder,³

¹ MAŤA, Petr. The Care of Thrones: A Plethora of Investitures in the Habsburg Composite Monarchy and Beyond from Sixteenth to the Eighteenth Century. In: VAN GELDER, Klaas, ed. *More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Berghahn Books, 2021, str. 29-66.

² VAN GELDER, Klaas. Eighteenth- and Nineteenth-Century Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy: Why Do They Matter? In: VAN GELDER, Klaas, ed. *More Than Mere Spectacle*, str. 1-28.

³ Tamtéž, str. 6.

když upozorňuje na vyjádření kameralisty Johanna Heinricha Gottloba von Justi: „*Poddaným vzniká vůči panovníkovi povinnost věrnosti ve chvíli, kdy je k vládě povolán buď dědickou poslušností, nebo platnou volbou. Ani korunovace, ani holdování není tedy nezbytné, aby tato povinnost nabyla platnosti, ale jedná se jen o formální ceremonii, která byla vymyšlena, aby ji poddaným připomněla. Protože však lidé mají v oblibě to, co útočí na jejich smysly, a mnoho poddaných nemá dostatek schopnosti nahlédnout povahu této povinnosti a její zdroj, proto jsou u všech národů zavedeny takovéto formální ceremonie, které se oprávněně zachovávají, protože nutná pokora vůči vrchnosti je skrze podobné formální a obvykle velkolepé jednání nemálo zvětšena.*“⁴ Vliv na formování tohoto pohledu v historiografii měly nekriticky přijímané paměti Johanna Wolfganga von Goethe nebo Karla Heinricha von Langa, které podporovaly tezi o přežití slavnosti. Rolf Haaser,⁵ který se zaměřil na dvě poslední říšské korunovace, tedy Leopoldovu a Františkovu, naopak toto tvrzení vyvrací a upozorňuje na to, že u německé veřejnosti o obě nebyvale vzrostl zájem a nastal doslova publikační boom, takže by se dalo hovořit o novém žánru „korunovační žurnalistiky“ – zároveň je ovšem třeba upozornit na to, že v této době obecně knižní trh zažíval konjunkturu a počet vydávaných titulů rostl. Vydavatelé neváhali a žádostivě se chopili všeho, co se korunovace nějak týkalo, a čtenáře mohlo jakkoliv zajímat – ti se tak seznámili s detailním popisem událostí. V očích současníků došlo ke zdařilému propojení starých rituálů s duchem nové epochy – navíc se dařilo vyzdvihnout ukázněnost německého obyvatelstva a poukázat tím na kontrast, kterým byly „*excesy pařížské lůzy*“⁶.

⁴ „*Es entsteht aber die Schuldigkeit der Treue der Unterthanen gegen ihren Regenten, so bald er entweder durch eine rechtmäßige Erbfolge, oder durch eine gültige Wahl zu dem Zepter berufen wird. Weder die Krönung noch die Huldigung ist also zu Wirkung dieser Pflicht nothwendig, sondern das sind bloß äußerliche Ceremonien, die man erfunden hat, um die Unterthanen auf die Schuldigkeit der Treue desto aufmerksamer zu machen. Weil aber die Menschen das Sinnliche lieben, und viele unter den Unterthanen nicht Fähigkeit genug besitzen, die Beschaffenheit dieser Pflicht und deren Quelle von selbst einzusehen: so sind bey allen Völkern dergleichen äußerliche Ceremonien eingeführet, die man auch billig beybehält, weil die nöthige Ehrerbiethung gegen die oberste Gewalt durch dergleichen äußerliche und gemeinlich prächtige Handlungen nicht wenig vermehret wird.*“ JUSTI, Johann Heinrich Gottlob von. *Staatswirtschaft oder Systematische Abhandlung aller ökonomischen oder Cameralwissenschaften, die zur Regierung eines Landes erfordert werden*. Zweyte stark vermehrte Auflage. Leipzig: Verlegts Bernhard Christoph Breitkopf, 1758, str. 379.

⁵ HAASER, Rolf. *Das Zeremoniell der beiden letzten deutsch-römischen Kaiserkrönungen in Frankfurt am Main und seine Rezeption zwischen Spätaufklärung und Frühromantik*. In: BERNIS, Jörg Jochen, ed. a RAHN, Thomas, ed. *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1995.

⁶ „*Exzessen des Pariser Pöbels*“. Tamtéž, str. 605.

1.2 Prameny a literatura

Františkova česká korunovace konaná roku 1792, kterou se předkládaná práce bude zabývat, je dosud tématem nezpracovaným. V sekundární literatuře se jí v obecnější rovině a podrobněji věnovala ve svém článku pouze Zdeňka Stoklásková,⁷ větší pozornost budila lidová slavnost v Bubenči, která byla součástí oslav.⁸ Zdroje k samotné osobnosti a vládě Františka nejsou také nikterak početné. Z monografií jsou nejnovějšími pracemi *Kaiser Franz: Ein Wiener übersteht Napoleon* a *Franz von Österreich: Kaiser des Biedermeier* od Henricha Drimmela z let 1981 a 1982. Ze starších prací můžeme jmenovat biografie *Franz I. Kaiser von Oesterreich* od Cölestina Wolsfgrubera (1899), *Kaiser Franz, der letzte römisch-deutsche Kaiser* od Viktora Bibla (1938), kterou Z. Stoklásková hodnotí jako „poplatnou době svého vzniku, ale s kritickým přístupem použitelnou“⁹ nebo *Francis the Good: The Education of an Emperor, 1768-1792* od Waltera Consuela Langsama (1949), kde autor čtivou formou zkoumá Františkovo dospívání a nástup na trůn. Kdyby se problematika korunovace dala popsat jedním slovem, hodilo by se nejlépe německé „*facettenreich*“ – jako při prohlížení broušeného kamene, jehož vzhled se mění podle toho, z jakého úhlu na něj dopadá světlo, má i korunovace řadu rovin, na které se lze zaměřit. Můžeme zkoumat utváření a proměnu korunovačního rituálu, jeho státoprávní nebo náboženskou symboliku a vztah vůči panovníkovi, stejně tak se lze zabývat politicko-právními teoriemi jejího významu. Všechny tyto aspekty zpracoval Jiří Hrbek a jeho kniha *České barokní korunovace* je skvělým vodítkem k hlubšímu pochopení celého procesu. Autor ji rozdělil na čtyři části (*politicum*, *oeconomicum*, *ceremoniale* a *publicum*), čímž se mu podařilo logicky pojmut a strukturovat obsáhlý, a hlavně různorodý prostudovaný materiál. Jeho kniha mi umožnila se v problematice zorientovat a usnadnila mi porovnávat odlišnosti nebo nacházet styčné body s korunovací Františkovou. Dále se českými korunovacemi

⁷ STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka. *Korunovace Františka II.* In: BAHENSKÁ, Marie, CERMANOVÁ, Iveta, DIBELKA, Jaroslav et al., CERMAN, Ivo, ed. *Habsburkové: 1740-1918: vznikání občanské společnosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016, str. 263-268.

⁸ Např. HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999 nebo ZÍBRT, Čeněk. *Jak se kdy v Čechách tancovalo: dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku z věků nejstarších až do nové doby se zřetelem k dějinám tance vůbec*. Praha: F. Šimáček, 1895.

⁹ STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka. *Korunovace Františka II.*, str. 267.

zabývala Benita Berning,¹⁰ její práce má však podobně jako ta Hrbkova těžiště v raném novověku a končí korunovací Marie Terezie. Nejnovější relevantní příspěvek k tématu korunovačních a holdovacích aktů vyšel v únoru 2021 a jedná se o *More than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries* mezinárodního kolektivu autorů.¹¹

Časově nejbližší Františkově korunovací je Leopoldova, pořádaná roku 1791.¹² Pouhý necelý roční odstup od korunovace Františkovy hrál stavům později do karet při její organizaci – v mnoha případech stačilo oprášit rok staré vyhlášky a nařízení, změnit data a bylo hotovo. Leopoldovu korunovací zpracoval zábavnou a neotřelou formou Josef Petráň ve svém *Kalendáři*, který má podtitul *Nedějiny*. I když tu nenajdeme poznámkový aparát a jednotlivé kapitoly se nazývají podle dobových tanců, Petráň brilantně načrtl atmosféru doby pozdního osvícenství. Leopoldova korunovace byla velkolepá a stavy si musely půjčit peníze, aby ji vůbec byly schopny financovat. Došlo k převezení českých korunovačních klenotů z Vídně do Prahy, korunovační operu *Clemenza di Tito* složil sám Mozart, konal se velký stavovský ples, kam se mohla dostat i vybraná veřejnost, k tomu připočteme ještě pořádání zemské výstavy nebo možnost vidět let balónem – to všechno nabídly korunovační dny.

Při takové bilanci zůstává Františkova korunovace ve stínu nejen co do množství událostí, ale též co do množství zdrojů. Zprávy o ní nám poskytuje několik typů pramenů. Jednak je to dobový tisk – hlavně *Krameriovy noviny* a *Wiener Zeitung*, spíš letmé zmínky obsahovaly *Prager Staats- und gelehrte Nachrichten* nebo *Brünner Zeitung*,¹³ o jejichž zpravodajství ještě pojednám níže. Nejpodrobnější je v tomto případě samozřejmě *Kramerius*, ale o hlavních bodech pražských událostí spolehlivě

¹⁰ BERNING, Benita. "Nach altem löblichen Gebrauch": die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526-1743). Köln: Böhlau, 2008.

¹¹ Za upozornění na tuto práci děkuji PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D.

¹² Viz PETRÁŇ, Josef. *Kalendář, aneb, Čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Francouzské revoluce*. 2., dopl. a upr. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004,

¹³ *Kraméryusowy Cýs. k. Pražské Posstowské Nowiny*. V Praze: V.M.Kramérius, č. 37-38, 1791 [Leopoldův korunovační obřad], č. 28-35, 1792. *Wiener Zeitung*. Wien: van Ghelen'sche Erben, č. 61-64, 1792. *Prager Staats- und gelehrte Nachrichten nebst der eigentlichen Intelligenzblatte aus dem k.k. Frag- u. Kundschaftsamte*. Prag: V.V. Pruscha, č. 29, 34, 1792. 1792. *Brünner Zeitung der kaiserl.-königl. privileg. Mährischen Lehenbank*. Brünn: Frag-Amt der k.k. Lehenbank, č. 61-67, 1792.

informovalo i oficiální státní periodikum. Dalším zdrojem jsou brožury¹⁴ popisující průběh korunovačních slavností, které vycházely po částech a seznamovaly čtenáře s děním během jednotlivých dní, zveřejňovaly guberniální vyhlášky a seznamy nově příchozích hostů i s místem jejich pobytu a poskytovaly exkurz k vybraným kapitolám z českých dějin, které souvisely s korunovací nebo jejími aktéry. Autoři těchto brožur nejsou bohužel uvedeni, jedním z možných přispěvatelů je však prezidiální sekretář Johann Debrois. Ten dostal nařízeno, aby se zúčastnil všech korunovačních ceremonií a holdování a popsal je tak, aby byly vhodné k tisku, za což měl přislíbenou odměnu ze stavovského fondu.¹⁵ Stejně pověření dostal už při Leopoldově korunovaci a v praxi to vypadalo tak, že vybíral informace a předával je novinám ke zveřejnění. Později pak celý průběh korunovace vydal tiskem.¹⁶ Dále existují přímo záznamy¹⁷ korunovačních mší císaře a císařovny, které si evidentně nechal natisknout v té době již velmi starý arcibiskup Příchovský, o čemž svědčí i veliké písmo, a všeobecný popis celého korunovačního dění, který vyšel ve Vídni.¹⁸ Kategorii očitých svědků, kteří se se svými dojmy svěřili, zastupuje František Vavák popisující korunovaci ve svých pamětech.¹⁹ Zmínka se nachází i v *Kalendáři historickém*²⁰ Jana Rulíka. V neposlední řadě jsem využila rukopisné materiály

¹⁴ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*. Prag: In der von Schönfeldschen Buchhandlung, und bei Albrecht und Kompagnie. a *Tagebuch der böhmischen Königskrönung Im Jahre 1792*. Prag: bey Joseph Walenta, Kunst- und Buchhändler, in der kleinseitner Brückengasse No. 6, 1792.

¹⁵ Národní archiv Praha (NAP), České gubernium – Publicum (ČG-Publ 203/8), inv. č. 2282, sign. 46-50, karton 3373.

¹⁶ DEBROIS, Johann. *Urkunde über die vollzogene Krönung seiner Majestät des Königs von Böhmen Leopold des Zweiten und ihrer Majestät der Gemahlinn des Königs Maria Louise, gebornen Infantinn von Spanien. Auf Veranlassung der Stände des Königreichs beschrieben von Johann Debrois*. Prag: Gedruckt bei Gottlieb Haase, 1818.

¹⁷ PŘÍCHOVSKÝ Z PŘÍCHOVIC, Antonín Petr. *Actus Coronationis Sacrae Caesareae, Regiae Apostolicaeque Majestatis Francisci In Regem Bohemiae Continens Tam Ecclesiasticas Caeremonias, quam Alias Functiones. Peractus a Reverendissimo Et Celsissimo Principe Antonio Petro Archiepiscopo Pragensi, e Comitibus Przychowski de Przychowitz. Anno MDCCXCII die 9 Augusti*. Vetero Pragae: Typis Archiepiscopalibus per Joannem Josephum Diesbach, Archiepiscopalem Typographum, 1792 a PŘÍCHOVSKÝ Z PŘÍCHOVIC, Antonín Petr. *Actus Coronationis Suae Majestatis Imperatricis Mariae Theresiae In Reginam Bohemiae, Continens Tam Ecclesiasticas Caeremonias, Quam Alias Functiones. Peractus a Reverendissimo Et Celsissimo Principe Antonio Petro Archiepiscopo Pragensi, e Comitibus Przychowski de Przychowitz. Anno MDCCXCII die 11 Augusti*. Vetero Pragae: Typis Archiepiscopalibus per Joannem Josephum Diesbach, Archiepiscopalem Typographum, 1792.

¹⁸ *Krönungs=Ceremoniel des Kaisers Franz des Zweyten und der Kaiserin Maria Theresia gebohrnen Prinzessin beyder Sizilien, als König und Königin von Böheim, samt der umständlichen Beschreibung der Feyerlichkeiten in Prag aus ächten Quellen, mit den geometrisch gezeichneten und in Kupfer gestochenen Reichs kleinodien des Königreichs*. Wien, 1792.

¹⁹ VAVÁK, František Jan. *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, (Rok 1791-1801) Praha: Dědictví Svatojánské, 1915, str. 66-77.

²⁰ RULÍK, Jan. *Kalendář Hystorycký: obsahujcý krátké a summownj poznamenánj wssechněch proměn, přjbehů, wálek, neywyšsich nařzenj, a t.d. gak w slawném národu a králowstwj Českém, tak y na djle*

z fondu českého gubernia-publica a zemského výboru, které jsou uloženy v Národním archivu.²¹

2 Cíle práce

Jakou cestou se vydat při zpracování korunovace? Mým úmyslem není zaměřit se primárně na průběh tradičních součástí, jako je vjezd do města, akt holdování a samotný korunovační rituál, i když je nechci opominout, protože bych se tak přiblížila k cimrmanovské situaci „Hamlet bez Hamleta“ a práce by jako celek působila neúplně. Jako zajímavější mi však přijde sledovat z pohledu kulturních dějin události, které jsou vlastně jen „doplňkem“ panovníkova pobytu, jako jsou vykonané návštěvy a pořádané oslavy, v čele s lidovou slavností v Bubenči. Ve skutečnosti jsou to právě tyto zdánlivě vedlejší součásti, na nichž se dá dobře ukázat dobová mentalita a záměry organizátorů. Nejlépe je to vidět právě na příkladu bubenečské slavnosti, jež nastolila trend nejen pro následující Ferdinandovu korunovaci, ale zároveň zažehla éru zvýšeného zájmu o lid. Tento zájem už nespočíval výhradně ve šlechtickém převlékání za selky a sedláky (i když tento fenomén samozřejmě nezmizel), ale týkal se i snahy poznat hlouběji lidovou kulturu, formovat poddaného, aby nesklouzl k škodlivým revolučním myšlenkám, a zároveň mu trochu „podkuřovat“ a připomenout mu jeho důležitost pro blaho země.

Co jsou tedy hlavní cíle předkládané práce? Kromě slavností se zaměřím hlavně na roli Františkovy české korunovace ve veřejném prostoru, na mechanismus organizace a na okruh osob, které se na ní podílely či vystupovaly během některé z jejích součástí. Nerada bych však tuto snahu nazývala prosopografií, protože v tomto případě by se jednalo o označení nedůsledné. Jde spíše o medailony jednotlivých osob či kuriozity a zajímavosti z jejich života, které celou událost dokreslují, přidávají do „domu dějin“ lidi, jak by řekli Giovanni Levi. Popis korunovačních událostí je totiž do určité míry i studií mikrohistorickou – krátký časový úsek, v němž probíhají, umožňuje podrobně sledovat přípravy, kterými byli zaměstnání nejen úředníci, ale například i majitelé pražských hostinců a domů.

w giných národech a zemjch, zběhlých. Djl Prwnj, od léta 1780, až do léta 1797. W Praze: wytisštěný pjsmem Hrabowských dědiců, za Matěge Sst'astného Faktora, 1797, str. 180–187.

²¹ Národní archiv Praha (NAP), České gubernium – Publicum (ČG-Publ 203/8), inv. č. 2282, kartony 3372-3374 a Národní archiv Praha (NAP), Zemský výbor Praha – 1791-1873, č. fondu 1054/2, inv. č. 4087, kartony 1183-1187.

Zvláštní postavení má Františkova korunovace z politického hlediska, poněvadž se odehrává ve válečné době. To přirozeně budí otázky, jestli se nějak projevoval strach z francouzské revoluce, například zvýšenými bezpečnostními opatřeními, či jestli se na korunovaci „šetřilo“. To je element, který by nemělo být těžké postihnout po prostudování pramenů z guberniálního fondu.

Tato práce si neklade za úkol vyčerpávajícím způsobem popsat vše, co se událo, jde jí spíše o načrtnutí počátku jedné éry, jejíž představitelé v čele s císařem Františkem mají v historiografii pověst konzervativních zpátečníků. Tento pohled dle mého názoru není na místě vyvracet, je ale zajímavé se podívat do Františkova dětství a dospívání, hledat kořeny formování jeho povahy a zjišťovat, jak se promítá právě do příprav a průběhu korunovace. Františkova vláda znamená přechod od doby (pozdního) osvícenství k romantismu – je možné už v této době pozorovat změnu v myšlení obyvatelstva, například ve srovnání s Leopoldovou korunovací z přecházejícího roku? A zůstává tato korunovace ve stínu té předchozí jen kvůli tomu, že byla „druhá“, a tím pádem méně zajímavá? Kromě chronologického popisu událostí bych se také ráda zaměřila na to, jak se proměnilo město v době oslav, a nakonec co ve vztahu k lidové slavnosti vlastně obnášel pojem „lid“. S otázkami musím rovnou předeslat i nevyhnutelnou slabinu této práce, a to do jisté míry opakování, protože slavnostní akty, jakými byl vjezd do města, holdování nebo samotná korunovace byly pevně zakotveny v předpisech a tradici a nedá se u nich počítat s významnou inovativností.

3 Františkova cesta k vládě

Když 1. března 1792 nečekaně zemřel Leopold II., připadl trůn jeho synovi Františkovi. Leopold za dobu svého krátkého panování stihl především uklidnit situaci po příliš radikálních zásazích, které provedl jeho bratr Josef. Nejednalo se jen o vnitropolitickou nespokojenost šlechty a duchovenstva, ale též o neuspořádanou situaci na mezinárodní scéně. Nejdůležitějšími zásahy se staly pacifikace Rakouského Nizozemí, uzavření míru s Osmany a podepsání spojenecké smlouvy s dříve dlouholetým nepřítelem Pruskem. Největší politickou starostí nicméně zůstávala situace v revoluční Francii, jejíž dopady naplno pocítil až František. I když by sám byl ochoten vstoupit do konfliktu, protivník se ukázal býti rychlejší. Už od prosince 1791 se v Zákonodárném shromáždění vedly debaty o tom, jestli má

Francie do války vstoupit. Nakonec převážila strana podporující konflikt s habsburskou monarchií a 20. dubna 1792 vyhlásilo Františkovi Zákonodárné shromáždění na návrh krále Ludvíka XVI. válku, coby *českému a uherskému králi*. Císařské oslovení chybí, František v tu dobu ještě nepodstoupil ve Frankfurtu volbu a korunovaci. Francouzská strana tento krok odůvodňovala tím, že habsburská monarchie poskytuje ochranu „zrádným“ emigrantům a podněcuje ostatní evropské mocnosti k nepřátelskému postoji. Zároveň ovšem zdůrazňovala, že nejde o válku národa proti národu, ale o nutnou ochranu nově nabyté svobody a výsad, o které se Francouze nyní snaží ostatní připravit.

3.1 Výchova a dospívání

Ve Florencii, kde se František narodil a strávil dětství a část dospívání, se mu dostalo přísné, leč spravedlivé a přátelské výchovy. Když mu bylo šest let, oficiálně ho dostal na vychování hrabě František Colloredo-Waldsee,²² přičemž měl samozřejmě k ruce další učitele. Na tomto rozhodnutí se podílel i císař Josef, který se domníval, že má mít k formování budoucího panovníka také co říct. Aby nebyl malý František zcela oddělen od svých sourozenců, přidal se k němu při výuce jeho mladší bratr Ferdinand. Kromě křesťanské morálky považoval Leopold za důležité vštípit chlapcům osvícenské zásady o rovnosti lidí a nutnosti dbát na spokojenost svých budoucích poddaných. Vypracoval i denní rozvrh, kterým se měly děti řídit, ale protože ten byl poměrně náročný, výsledkem bylo, že chlapci často vyrušovali při vyučování a zlobili, což samozřejmě pečlivě strukturovaný plán nabourávalo. František rád pošťuchoval mladšího bratra a pral se s ním, což bylo spolu s jeho nepozorností a nezájmem o „vážné“ věci předmětem Colloredových stížností. Na druhou stranu nelze říct, že by se František nezajímal o nic – bavila ho například historie, na čemž nesl velkou zásluhu hrabě Zikmund Hohenwart, který ji Františka od devíti let věku vyučoval. U Leopolda se Colloredo nicméně přimlouval za utužení disciplíny, ten naopak přílišnou přísnost nepodporoval. S přicházející pubertou se již lépe projevoval charakter budoucího krále a s tím i mnohdy protichůdné

²² Hrabě Colloredo-Waldsee Františka doprovázel i v době, kdy se stal králem. Byl jmenován do funkce kabinetního a konferenčního ministra. Zcela odlišný osud potkal jiného Františkova vychovatele, Andrease von Riedela, který byl naopak pro své názory odsouzen a vězněn, a nakonec zemřel v chudobě v Paříži. Obecně lze říct, že při nástupu na trůn si František ponechal jako poradce vychovatele konzervativní, ke kterým patřil i Hohenwart. Více viz STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka. Předejhra konzervatismu v Rakousku. *Studia Historica Brunensia*. 2016, 63(2), str. 74-85.

vlastnosti, za které byl později kritizován – například ctižádost, ale nedostatek čínorodosti, nebo pečlivost, ale tendence nechat se unést maličkostmi. V hodnocení se tak jazýček na vahách neustále jemně vychyloval od záporného hodnocení ke kladnému, a naopak. Určitě by neměl být v tomto ohledu podceňován vliv učitelů a vychovatelů, jejichž odlišné povahy a pedagogický přístup se na Františkovi podepsaly. Protože se však počítalo s tím, že bez ohledu na své schopnosti a charakterové vlastnosti jednou na trůn usedne, chtěl mít Josef jeho výchovu od určitého věku pod kontrolou. Tak byl František v šestnácti letech poslán z Florencie do Vídně, aby se seznámil s tím, co ho jednou čeká. Pod Josefovým dohledem a za asistence Colloreda, který následoval svého svěřence, začal panovnický „výcvik“. Vysoké nároky a nabitý program nedávaly Františkovi mnoho důvodů k veselosti a v novém prostředí se stáhl do sebe. Zhubnul, neprojevoval dostatek nadšení a čínorodosti, neodpovídal zkrátka Josefovým představám o budoucím panovníkovi, což ho popuzovalo. Za této situace se chopil pera a drtivě ho zkritizoval. Sepsané poznámky pak předal přímo Františkovi a instruoval ho, aby je po přečtení ukázal i Colloredovi. V sekundární literatuře se nejčastěji setkáme s tímto výňatkem: *„Posuzuje-li ho člověk jako jiného 17letého mladíka, porovná ho s ním a vzpomene si, jaký sám byl v tomto věku, přesvědčí se hned, že je tělesně zcela zanedbán, v síle a růstu opožděný, v tělesných cvičeních, obratnosti a způsobech pozadu, zkrátka představuje tak zvané zhýčkané dítě, které považuje za ohromné a nebezpečné vše, co dělá nebo co jeho osoby týká, a nebere v úvahu nic, co pro něj dělají nebo musí vytrpět ostatní.“*²³ Nutně si musíme položit otázku, jestli Josef kvůli svému rozhořčení nepřeháněl, a jestli svého synovce ještě více nezatvrdil ve špatných návycích. Neočekával od něj příliš? Jistě, po vytýkacím dopisu k malým zlepšením došlo, z čehož nejsnadnější bylo napravit fyzickou kondici, ale počítat s radikálním obratem v charakteru se jeví pošetilé. Narazily na sebe zkrátka dvě odlišné osobnosti – Josefovi se nedařilo přetvořit Františka k obrazu svému a jeho chyby ho dráždily. V dopisech Leopoldovi

²³ *„Wenn man ihn als einen Jüngling von 17 Jahren betrachtet und ihn gegen andere von eben diesem Alter vergleicht und sich erinnert, was man in diesen Jahren war, so überzeugt man sich gleich, daß bis jetzo sein Physisches gänzlich vernachlässiget, er dadurch in Kräften und Wachstum verspätet, an Geschicklichkeit und an Anstand in körperlichen Uebungen noch weit zurück ist, kurz ein sogenanntes verzogenes Mutterkindchen darstellt, welches für unendlich groß und gefährlich alles Dasjenige beurtheilet, was es thut oder was seine Person betrifft, und Dasjenige für gar nichts anrechnet, was es Andere für sich thun oder leiden siehet.“* WOLSFGRUBER, Cölestin. *Franz I. Kaiser von Oesterreich. Zweyter Band: Der Erbprinz in Oesterreich 1784-1792.* Wien und Leipzig: Wilhelm Braumüller, 1899, str. 15.

naznačoval, že chyba mohla být i na straně vychovatelů, Leopold mu ovšem v odpovědi připomněl, že je Josef pomáhal vybírat. A tak – ačkoliv byl celé své dospívání pod vlivem osvícenských vychovatelů a příbuzných – nezastával František jejich postoje ani světonázor, a zůstával povahou konzervativní. Ať už dnes člověk sáhne po jakémkoliv zdroji popisujícím jeho osobnost, dojem zůstává podobný. Vidíme obraz reakcionářského nudného patrona, který nemá žádný zvláštní talent pro vládnutí, je myšlenkově rigidní, a nejvíc ze všeho se děsí revoluce, proto pro udržení přehledu a pořádku naplno využívá dobře fungujícího policejního aparátu zděděného po svém strýci Josefovi. Navrch se zmiňuje jeho neduživý vzhled a obliba v nošení prostého měšťáckého oblečení. Kladných poznatků, které by negativní obraz vyvažovaly, je poskrovnu. Josef přesto Františka nepovažoval za hlupáka. Spíše než do čela státu by se však budoucí král býval hodil na úřednickou pozici – „*sám o sobě [František] říkal, že by byl dobrým dvorním radou, a podle toho také chápal svůj úřad i svou hodnost*“.²⁴ S jeho nástupem skončila doba reforem. Jak se habsburské soustátí během Františkovy vlády přeměnilo, popisuje původem moravský rodák Karl Anton Postl, který si v emigraci změnil jméno na Charles Sealsfield, a v knize *Rakousko, jaké je*, zachytil domácí poměry: „*Rakouská vláda, díky zvláštní situaci, v níž se nachází, má pořád strach z duchovního povznesení svých poddaných, jež by mohlo uvolnit jejich pouta, a proto jim dovoluje pozvednout se jen natolik, aby měli co jíst a pít, z čeho platit daně a ušetřit pár zlatáků pro případ války*“.²⁵

3.2 Rodina

Útočiště Františkovi poskytovala rodina, za svůj život se oženil celkem čtyřikrát. V době nástupu na trůn mu od roku 1790 stála po boku v pořadí jeho druhá žena Marie Terezie Neapolsko-Sicilská, která byla zároveň jeho sestřenicí, což se pak bohužel neblaze projevilo na některých potomcích, jejichž počet činil celkem dvanáct. Oproti Františkově první ženě Alžbětě Vilemíně Württemberské, podle popisu současníků sice sympatické, ale neoplývající krásou, byla Marie Terezie popisována jako hezká žena s výraznými očima, jejíž poněkud ostré rysy, velký nos a plné rty prozrazovaly smyslnost. Po otci údajně zdělila veselost a živost a ráda se

²⁴ ANTONÍN, Robert, RYANTOVÁ, Marie a Petr VOREL, ed. *Čeští králové*. Praha: Paseka, 2008, str. 511.

²⁵ SEALSFIELD, Charles. *Rakousko, jaké je*. Praha: Odeon, 1992, str. 71.

bavila.²⁶ Dávala však přednost menší společnosti rodiny a přátel před velkými okázalými oslavami. K jejím zálibám patřila i hudba – hrála na violoncello a vystupovala občasně jako zpěvačka na dvorních koncertech. Beethoven jí věnoval septet Es-Dur a Haydn Tereziánskou mši.²⁷ František její lásku k hudbě sdílel, sám hrál na housle. Harmonické manželství skončilo smrtí Marie Terezie. Ta ve svých 35 letech zemřela následkem kombinace zánětu pohrudnice a předčasného porodu dcery, která svou matku přežila jen o tři dny. František se poté oženil ještě dvakrát.

3.3 Korunovační maraton

Vrátíme se zpátky do roku 1792 a obecněji ke korunovacím, které František toho roku absolvoval. První na řadě byla 6. června uherská. Říšská korunovace se odehrála 14. července, pak jel František přímo na českou, připadající na 9. srpna. Navýsost symbolické datum říšské korunovace jistě nebylo zvoleno náhodou – vždyť o tři roky dříve dav zaútočil na Bastilu a odstartoval Velkou francouzskou revoluci. Je s podivem, že se František rozhodl absolvovat všechny korunovace v tak rychlém sledu, a že dal časově přednost uherské před říšskou – už 2. března vydal prohlášení, v němž dával uherským stavům na vědomí, že má v úmyslu se nechat během příštích šesti měsíců korunovat.²⁸ V březnu se do Vídně odebrala čtyřčlenná delegace z Čech,²⁹ aby Františkovi vyjádřila soustrast kvůli Leopoldově úmrtí, a zároveň se ho zeptala, jestli má v úmyslu se nechat letos korunovat. František delegaci přijal, ale odpověděl, že korunovat se nechá nejspíše až v následujícím roce. Toto potvrdil 11. dubna českým stavům ve dvorském reskriptu, kde uvedl, že korunovace ani holdování se letos konat nebudou, protože je příliš zaměstnán, sliboval však podstoupit obojí, jakmile to situace umožní.³⁰ Reskript z 28. června však již stavům dával na vědomí, že korunovace proběhne v srpnu.³¹ Za náhlou změnou postoje mohlo stát vyhlášení války ze strany Francie – František si nejspíš

²⁶ WERTHEIMER, Eduard. *Die drei ersten Frauen des Kaisers Franz*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1893, str. 34.

²⁷ Tamtéž a HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. Praha: Brána, 1996, str. 311.

²⁸ *Wiener Zeitung* ze 17. března 1792, č. 22, str. 696.

²⁹ Za každý stav byl přítomen jeden delegát – ze stavu duchovního Václav Vojtěch Herites, z panského stavu kníže Augustin Lobkowitz, z rytířského stavu Joseph von Rosenthal, měšťany zastupoval pražský purkmistr Andreas Steiner.

³⁰ Národní archiv Praha (NAP), Zemský výbor Praha – 1791-1873 (ZV 1791-1873), č. fondu 1054/2, inv. č. 4084, sign. 84/35, karton 1183.

³¹ NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 51-72, karton 3374.

uvědomil, že později může být doba pro korunování ještě méně příznivá, považoval tento akt za důležitý a rozhodl se změnit plány. V pramenech gubernia a zemského výboru spadá většina organizační činnosti do července, stavové tedy všechno museli zvládnout v šibeničním termínu necelých dvou měsíců. J. Hrbek uvádí, že korunovace se připravovala zpravidla alespoň půl roku dopředu,³² což v tomto případě neodpovídá ani v jednom případě. Předchozí panovníci vždy zachovávali větší časový rozestup, často i v řádu několika let, takže je Františkův „korunovační maraton“ raritou. V neposlední řadě je zajímavé, že od 6. března byl kvůli Leopoldově smrti vyhlášen smutek, který trval 6 měsíců, což koinciduje s průběhem všech tří korunovací.

Proč absolvoval František jako první uherskou korunovaci? Jedním z možných vysvětlení je, že i s ohledem na již nastíněnou politickou situaci měly Uhry větší revoluční potenciál než zbytek monarchie, a navíc zde Habsburkové neměli vládu tak „zajištěnou“ jako v rakouských částech monarchie a v zemích Koruny české. Rovnováha mezi panovníkem a uherskými stavy byla křehká, proto dostala tamější korunovace přednost jako akt konsolidace. Jako druhá možná varianta upřednostnění se mi jeví panovníkovy osobní sympatie vůči Uhrám. František byl mezi uherskými stavy oblíben – již za vlády Josefa II. byl nakloněn jejich postojům a během uherské korunovace svého otce Leopolda II. s nimi ještě upevnil přátelské vztahy. Když se jeho bratr Alexandr Leopold stal uherským palatinem, radil mu František, jak má s Maďary jednat. Nový palatin pak svého bratra informoval, že si Maďaři uvědomují, co pro jejich zemi učinil a doufají, že je bude nadále podporovat.³³ Podstoupit jako první právě uherskou korunovaci tak mohlo být pro Františka způsobem, jak si pojistit náklonnost uherských stavů a dát jim najevo, že si jich váží. V kontrastu s českou korunovací *Wiener Zeitung* ani nepřipomínají trvajícím smutek, jakožto důvod k vynechání některých slavnostních úkonů. František absolvoval beze změn slavnostní vjezd do města a konalo se i předávání klíčů k branám, stejně tak množství plesů a hostin.

Absolvování říšské korunovace bylo náročnější z časového hlediska, poněvadž cesta z Vídně do Frankfurtu trvala několika dní, navíc královský pár ve vybraných

³² HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, str. 189.

³³ LANGSAM, Walter Consuelo. *Francis the Good: The Education of an Emperor, 1768–1792*. New York: Macmillan Company, 1949, str. 94-95.

městech zastavoval ke slavnostním přijetím, což platilo pro cestu tam i zpět. V tomto případě se už korunovace nekonalo s takovou „*nádherou a nákladností, jak bývalo zvykem, neboť doba byla vážná a válka s Francií již vypukla*“.³⁴ Abych se ovšem mohla pokusit o nějakou zevrubnější komparaci, bylo by nejprve třeba obě tyto korunovace zpracovat samostatně.

4 Průběh korunovace

4.1 Cesta do Prahy

Z Frankfurtu se císařský pár s doprovodem vydal na cestu 19. července, ale nejprve směřoval do Mohuče, kde následovalo dvoudenní zastavení. Setkal se zde totiž s pruským králem Fridrichem Vilémem II. a jeho synem. Po návštěvě už zamířili 22. července všichni do Prahy. Hlavními body, kudy trasa vedla, byly na německém území Augsburg a Mnichov, na rakouském Braunau a Linec, a na českém České Budějovice a Konopiště. Brožura o korunovaci *Krönungs=Ceremoniel des Kaisers Franz des Zweyten und der Kaiserin Maria Theresia*³⁵ chybně informovala, že se císařský pár ubíral přes Würzburg, Bamberg a Cheb. Jednalo se sice o nejrychlejší způsob, jak se dostat na místo určení, ale tuto cestu používala pouze část dvorské suity. Pokud to bylo možné, nocoval průvod zpravidla ve větších městech, kde případně udělal i delší zastávku, jako tomu bylo v případě jednodenního pobytu v Mnichově. Celkový počet zastávek činil dohromady čtyřicet, Praha byla čtyřicátá první. Kraje měly na starost zajistit, aby se silnice, kudy bude průvod projíždět, nacházely v dobrém stavu, a aby poštovní stanice dokázaly poskytnout patřičný počet koní k přepřahání. Pro představu o nutném počtu koní se lze podívat i na cestu Františkovy sestry arcivévodkyně Marie Anny, abatyše Tereziánského ústavu šlechtičen, která hrála důležitou roli při korunovaci císařovny.³⁶ Marie Anna do Prahy cestovala z Vídně a poštovní stanice, přes které jela, jí měly zajistit 24 koní

³⁴ (...) „*mit weniger Pracht und Aufwand, als der Fall, denn die Zeiten waren zu ernst, der Krieg mit Frankreich war bereits ausgebrochen.*“ SPORSCHIL, Johann. *Geschichte des Entstehens, des Wachstums und der Größe der österreichischen Monarchie. Siebenter Band.* Leipzig: Renger'sche Buchhandlung, 1845, str. 61.

³⁵ *Krönungs=Ceremoniel des Kaisers Franz des Zweyten und der Kaiserin Maria Theresia gebornen Prinzessin beyder Sizilien (...)*, Wien, 1792, nepag.

³⁶ Do tohoto úřadu byla Marie Anna uvedena přímo Františkem již v roce 1791 čtyři dny před tím, než korunovala svou matku Marii Ludoviku. Viz KYZOUROVÁ, Ivana a VLNAS, Vít. *Žezlo a koruna: Karel IV. a české královské korunovace = The sceptre and the crown: Charles IV and Bohemian royal coronations.* Praha: Správa Pražského hradu, 2016, str. 185.

k zapřažení a 2 koně jízdní. Císařský průvod oproti tomu potřeboval 56 koní na trase Cheb – Praha a 199 koní na trase České Budějovice – Praha, z čehož 10 bylo rezervních. Počítalo se s tím, že pokud by nějaký z krajů trpěl jejich nedostatkem, vypomůže mu některý ze sousedních. Poštovní síť v Čechách byla poměrně hustá – z libovolného místa to k nejbližší poště trvalo pěšky asi tři hodiny, i když v příhraničních a horských oblastech cesta mohla zabrat přes šest hodin.³⁷ Jak mechanismus přepřahání v praxi fungoval, nejsem z pramenů bohužel plně schopna postihnout – zajímalo by mne, jak často bylo třeba přepřahat, kolik času to zabralo, jestli se přepřahali všichni koně vždy najednou nebo se měnila jen část, a v neposlední řadě kam se je podařilo ustát. Vzhledem k tomu, že v minulosti se organizačně podařilo zvládnout průvody mnohem větší,³⁸ uměly (a musely) si příslušné úřady jistě poradit, nepochybně se však jednalo o významný zásah do zdrojů a prostoru daného místa. Zajímavostí je, že František navíc nařídil, aby dvorské vozy přijíždějící z Frankfurtu, zejména ty se zavazadly, byly prohledány na hraničních stanicích, a v případě, že by se to nestihlo, mělo dojít k jejich zaplombování a kontrole v Praze.³⁹

V Českých Budějovicích průvod nocoval, stejně tak i na Konopišti – tady 30. července – šlo proto o poslední větší zastávku před slavnostním vjezdem. V obou těchto městech Františka čekala na uvítanou i jedna vojenská rota. Na Konopišti byl ovšem problém s jejím ubytováním, takže se vojáci museli přesunout do nedalekého Benešova, odkud na den příjezdu císařského páru opět přitáhli zpátky na Konopiště, kde posloužila jako provizorní noclehárna jízdná. Protože si František nepřál žádnou oficiální deputaci, která by ho vítala na zemských hranicích, přijel ho na Konopiště pozdravit alespoň nejvyšší purkrabí hrabě Jindřich Rottenhan. Ačkoliv byl nejvyšší purkrabí zároveň prezidentem českého zemského gubernia, je v pramenech užíván zásadně titul první, správně stavovsky „starobylý“. Císař proměnil tradičně dodržovaný itinerář ve více aspektech, ovšem s poznámkou, že toto jednání nemá nijak ovlivňovat budoucí korunovace. Samotný příjezd do města

³⁷ PETRÁŇ, Josef. *Praha 1780—1800*. In: SVATOŠOVÁ, Hana. *Praha Mozartova: kulturní a společenský život v Praze 1780-1800: publikace k výstavě, Clam-Gallasův palác 21. listopadu 2006 – 28. ledna 2007*. Praha: Scriptorium, 2006, str. 13—14.

³⁸ Například korunovace Karla VI. – viz VÁCHA, Štěpán. *Karel VI. & Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723*. Praha: Paseka, 2009.

³⁹ NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 51-72, karton 3372.

hodlal provést „*zcela v tichosti*“,⁴⁰ jak informovaly *Wiener Zeitung*, které za příčinu označovaly válečné okolnosti a trvajících smutek.⁴¹ Císař se uvolil k přijetí korunovačního daru, upuštěno ale bylo od tradičního předávání klíčů k městu i k Pražskému hradu, setkání se zástupci magistrátu, univerzity a gubernia, dokonce se původně ani nemělo střílet z děl, k čemuž však došlo. Jak ještě dále uvidíme, průvod se dokonce odchýlil od trasy Královské cesty, která se tradičně používala při slavnostních vjezdech panovníků do města. Císař chtěl zkrátka projet Prahou bez zdržování až před katedrálou sv. Víta, kde plánoval rovnou přistoupit k církevním obřadům, u nichž žádnou změnu neprovedl. „*Zcela v tichosti*“ se vjezd uskutečnit samozřejmě nedal, protože dvorská suita se dala těžko přehlédnout, navíc by si zvědaví obyvatelé těžko nechali podobnou slávu ujít, i když ji viděli před necelým rokem. Jak nás informuje Kramerius, dne 31. července v deset hodin stáli již všichni nastoupeni na svých místech a netrpělivě očekávali příjezd císařského páru.⁴² Než ovšem dorazil do Prahy, stavěl císař naposledy ještě na poštovní stanici v Jesenici, kam dorazil v 11 hodin. Zde přijal knížete Paara, o němž ještě bude řeč, a kouřimského krajského hejtmana rytíře Karla Bienera von Bieneberg, jenž ho ujistil o své oddanosti a postaral se o to, aby svého nového mocnáře obyvatelé kraje vítali s patřičným zvukovým doprovodem už od Nespek rozestavění podél cesty. Protože dějištěm všech následujících událostí je však Praha s blízkým okolím, ráda bych na tomto místě načrtla, jak v 90. letech 18. století vypadala a čeho si všímali tehdejší návštěvníci a obyvatelé.

4.2 Praha konce 18. století

V roce 1784 došlo ke spojení čtyř pražských měst pod jeden magistrát – Starého a Nového Města, Malé Strany a Hradčan. Stranou stál Vyšehrad, který spadal pod Kouřimský kraj – hranici Nového Města a Kouřimského kraje tvořil potok Botič vlévající se právě pod Vyšehradem do Vltavy. Zvláštní postavení mělo i Židovské město, pod magistrát sice nezahrnuté, ale pozdějšími josefinskými předpisy zavázané dbát ve věcech veřejných jeho předpisů. Počet obyvatel činil kolem 75 tisíc, což Prahu ve středoevropském kontextu stavělo mezi velká města – lidnatější už byl

⁴⁰ (...) *ganz in der stille* (...). *Wiener Zeitung* ze 4. srpna 1792, No. 62, str. 159.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² *Kraméryusowy Cýs. k. Pražské Posstowské Nowiny* ze 4. srpna 1792, No. 31, str. 260, (dále cituji jako *Krameriovy noviny*).

jen Berlín a Vídeň. Růst populace byl ovšem velmi pozvolný a docházelo k němu výhradně přistěhovalectvím z venkova. Z hlediska intelektuálního významu však postavení Prahy v porovnání například s Lipskem nebo Drážďany nebylo zdaleka tak významné – většina osvícenských myšlenek a novinek se sem dostávala právě ze sousedního Saska, popřípadě z Vídně. Inteligence se soustředila hlavně v uzavřených společnostech a šlechtických salonech, jejichž pořádání nahrával fakt, že v Praze řada aristokratů měla vlastní sídla. Pro veřejnost byly k dispozici kavárny nebo čítárny, nicméně nabízená literatura se přísně kontrolovala a v roce 1798 byly čítárny dokonce zakázané úplně.⁴³ Prahu přirozeně neobývala pouze inteligence, do které můžeme počítat aristokracii, duchovenstvo, byrokracii, svobodná povolání nebo studenstvo – ta tvořila pouze asi 18 procent dospělé mužské populace.⁴⁴ Zbytek obyvatelstva tvořila hlavně měšťansko-řemeslnická vrstva, která zajišťovala výrobu a distribuci, z čehož se však její většina nacházela v podřízeném námezdním postavení (dělníci, služebníci, apod.), což z ní činilo početně nejsilnější element. Simultánně se rozkvětem manufaktur od 70. let stále existovaly početné cechy, které si podle J. Petráně stále udržovaly jistý druh nadřazené mentality.⁴⁵

Protože obraz – nebo v tomto případě mapa – vydá za tisíc slov, lze si nejlépe o fyzické podobě Prahy udělat představu za pomoci plánu Josepha Daniela von Hubera, který je nakreslený z ptačí perspektivy. Huberova mapa z roku 1769 zachycuje s mravenčí přesností nejen všechny detaily uvnitř městských hradeb, jako jsou palácové zahrady, aleje nebo studny, ale také přilehlé okolí, v té době tvořené převážně polnostmi, rybníky a sady. Úsměvným detailem je pak zalidnění plánu postavami „pohybujícími“ se po ulicích pěšky, na koni nebo v kočáře. Originál se skládá celkem z dvanácti listů, má rozměry 224 x 239 cm a měřítko 1:1440(!).⁴⁶

⁴³ WÖGERBAUER, Michael, PÍŠA, Petr, ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Svazek I: 1749–1938. Praha: Academia, 2015, str. 154.

⁴⁴ PETRÁŇ, Josef. Pražská metropole. In: PETRÁŇ, Josef, Bohumil STEHLÍK a Jaroslav NAVRÁTIL. *Počátky českého národního obrození: společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*. Praha: Academia, 1990, str. 86.

⁴⁵ „Měšťansko-řemeslnický vrstva se příliš neodchylovala od středověkého schématu velkého města s širokým tržně odbytovým radiem a můžeme tu předpokládat i silné pozůstatky korporativně stavovské (cechovní) mentality, jak to ostatně potvrzují i projevy těchto skupin na veřejnosti. Vůči poddanému venkovu bývají přezíravé, dávají najevo stavovskou i kulturní nadřazenost a často považují vesničany za sociálně destruktivní element porušující vžitý pořádky.“ Tamtéž, str. 88.

⁴⁶ Popis viz <http://data.onb.ac.at/rec/baa5057210>, [online]. [cit. 2021-03-22].

Do Prahy se mohl příchozí dostat jednou z osmi bran – Špitálskou (též Poříčskou), Novou, Koňskou, Žitnou, Vyšehradskou, Újezdskou, Strahovskou (též Říšskou) nebo Karlovou (též Píseckou). U bran stála policejní hlídka, která si příchozí i odchozí zaznamenávala a jejich seznam pak odevzdávala příslušnému úřadu. Příchozí museli udávat jméno „s poznámkou o charakteru“,⁴⁷ důvod příjezdu, dobu pobytu a kde budou ubytováni. V případě cestování kočárem museli být podle nařízení z ledna 1789 pokud možno den před odjezdem pasažéři nahlášeni u městského policejního úřadu. Úředníci pak jejich jména a další podrobnosti zanesli na lístek, který kočí odevzdával u městské brány.⁴⁸ Doboví cestovatelé, jejichž zápisky se nám zachovaly, oceňovali hlavně polohu Prahy a její malebné panorama společně s množstvím zeleně, zároveň ale viděli i zašlou slávu města, kde už dávno nesídlí panovník, který se i se šlechtou přesunul do Vídně. Tím se samozřejmě význam Prahy snížil. Nadto zde byly stále patrné následky pruského obléhání v roce 1757, které se odstraňovaly ještě dlouho. V josefinské době stavební práce stagnovaly, navíc se kvůli církevním reformám uvolnily mnohé objekty, které v případě potřeby stačilo opravit, a nebylo tudíž nutné stavět nové. Pochvalného hodnocení se od cizinců dočkávaly hlavně šlechtické domy a paláce, spokojeni byli podle všechno též s ubytováním a zajištěním osobních potřeb.⁴⁹ Problémem, s nímž se ovšem zdaleka nepotýkala pouze Praha, byla absence kanalizace a dláždění. Zejména při větších deštích se pak stávalo, že se ulice rozbahnily a na některých místech se tvořily doslova rybníčky, takže si obyvatelé museli místy vypomoci provizorními můstky. V horším případě se stávalo, že voda dosáhla až do chodeb či sklepů jednotlivých domů.⁵⁰ Franz Alois Stelzig udává, že jednou z prvních „kanalizačních vlaštovek“ se stal odvod, který byl instalován na Příkopech – v místní aleji se totiž i po průměrném dešti tvořily kaluže,

⁴⁷ (...) mit der Bemerkung ihres Charakters (...). *Prager Wegweiser zum Unterricht und Bequemlichkeit der Fremden und Kenntniss der Einheimischen in Beschreibung der vorzüglichsten Denkwürdigkeiten und Einrichtung dieser Hauptstadt der Königreichs Böhmen, dann einer Anweisung über die Beschaffenheit jeder Art vorkommenden interessanten Gegenstände*. Prag: Gedruckt und zu haben bey F. Vetterl v. Wildenbrunn, 1817, str. 19.

⁴⁸ EICHLER, Andreas Chrysogonus. *Die Polizei praktisch; oder: Handbuch für Magistrate, Wirthschaftsämter, Aerzte, Wundärzte, Apotheker, u.s.w. dann für alle, denen die Aufsicht auf die Polizeigegegenstände obliegt, oder die von ihr gründlich unterrichtet seyn wollen, mit Anführung der ergangenen Gesetze oder Verordnungen / Nebst einem Anhang von den politischen Verbrechen und derselben Bestrafung*. Prag: Bei Johann Herrl, Buchhändler, 1794.

⁴⁹ KONVIČNÁ, Jana. Praha očima cizinců v 18. století. In: SVATOŠOVÁ, Hana. *Praha Mozartova: kulturní a společenský život v Praze 1780-1800: publikace k výstavě, Clam-Gallasův palác 21. listopadu 2006 - 28. ledna 2007*. Praha: Scriptorium, 2006, str. 190.

⁵⁰ STELZIG, Franz Alois. *Versuch einer medizinischen Topographie von Prag*. Prag: J. G. Calvesche Buchhandlung in Comission, 1824, str. 18-19.

z nichž voda neměla kam odtéci, což zapříčinilo kažení vody a její zápach.⁵¹ K tomu přispěli i obyvatelé, kteří do louží ještě házeli odpadky. Na kompletní vybudování kanalizace si ovšem Praha ještě musela počkat, a ta i po dokončení v 1. polovině 19. století vykazovala řadu nedostatků.

4.3 Korunovační přípravy

S nápoem svátečních hostů muselo město podniknout patřičné kroky v oblasti pořádku, zásobování a ubytování. Na vybrané kraje byla rozeslána instrukce, že je třeba zajistit dostatek potravin, což se pojilo i s nutností jejich častějšího přísunu na trh – úřady povzbuzovaly místní zemědělce zejména k dodání mladé drůbeže a „lepších“ druhů zeleniny a ovoce.⁵² Magistrát dostal za úkol zajistit, aby se pekaři zásobili a sehnali si dostatek pomocného personálu, řezníci měli obstarat pro veřejnost rozličné druhy masa a arcibiskup udělil dispens a zrušil postní dny. S masem se pojil i přísun tuku důležitý zejména pro výrobu lojových svíček, které částečně zajišťovaly osvětlení, což bylo obecně velké téma – v pramenech si současníci vždycky všímali a komentovali zejména slavnostní nasvícení paláců a zahrad při pořádaných slavnostech. Ačkoliv se podle jejich soudu v tomto ohledu nepodařilo překonat loňskou korunovaci, snad s výjimkou Židovského města, které bylo prý osvíceno lépe, ve dny korunovace císaře a císařovny byly prý obzvláště krásně osvětleny Toskánský palác na Hradčanech, strahovská prelatura na Pohořelci a Lobkovický palác ve Vlašské ulici – poslední jmenovaný vycházel z pomyslné soutěže nejlépe. Na mnoha domech se skvěl nápis *Vivat Franciscus II. & Marie Theresia*, který byl osvětlený buď celý, nebo alespoň jeho počáteční písmena. Místo pouhých mosteckých věží byla tentokrát světla rozmístěna po celém Karlově mostě.⁵³ Nutno ovšem podotknout, že se těžko překonává osvětlení tak působivé, že mají kolemjdoucí dojem hořícího města.⁵⁴ Pro běžný provoz šlo hlavně o zajištění nočního osvětlení a opravu poškozených lamp. Byly též určeny ceny za námezdné kočáry – za půl dne dva zlaté, za celý den dvojnásobek, v den korunování a holdování pak šest nebo osm zlatých, opět dle délky pronájmu. Jízdní pořádek použili

⁵¹ Tamtéž, str. 19.

⁵² NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 44-45, karton 3372.

⁵³ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 273-275.

⁵⁴ Při Leopoldově korunovaci psal jakýsi novinář do České expedice dotaz, zdali je pravda, že Praha vyhořela, neboť pocestní tvrdili, že z okolních kopců viděli město v jednom ohni. Viz PETRÁŇ, Josef. *Kalendář, aneb, Čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Francouzské revoluce*, str. 87-88.

organizátoři stejný jako při Leopoldově korunovaci. Kvůli koordinaci organizace existovala korunovační komise zřízená hrabětem Rottenhanem, která dohlížela na hladký průběh příprav, a kromě něj se skládala ještě z guberniálního rady hraběte Sweertse, svobodného pána Lamotha a Mathiase Josepha von Smitmera. Jednou z klíčových záležitostí, kterou ovšem obstarával hlavně kvartýrmistr (*Hofquartiermeister*), bylo zařízení vhodného ubytování pro dvůr. Leckdy šlo zřejmě o záležitost delikátní, neboť se musela snoubit schopnost nalézt nocleh pro dané osoby, ale zároveň nerozzlobit majitele domu tím, že dostane „befelem“ příkázaného nájemce. Nejdůležitější osoby se ubytovaly na Pražském hradě, řada šlechticů vlastnila palác nebo se mohla uchýlit k příbuzným, a dále tu byly k dispozici měšťanské domy, čímž se podařilo pokrýt ubytovací potřeby – tím spíš, že se Františkovy korunovace zúčastnilo méně osob než v předchozím roce. Další otázkou bylo ubytování soukromých osob. I když se při Františkově korunovaci počítalo s menší návštěvností ze strany cizinců, než tomu bylo v předchozím roce Leopoldovy korunovace, připravovaly se opět hostince na příliv hostů. Tentokrát však jejich majitelé hodlali zabránit nepříjemnostem, které je posledně postihly, a obrátili se na magistrát s peticí.⁵⁵ Trnem v oku jim totiž byli soukromníci, kteří pronajímali volné pokoje pouze při podobných příležitostech, a připravovali je tak o zákazníky. Hostinští argumentovali hned několika způsoby – kromě toho, že přicházeli o zisk a dostávali se tak do nelehké finanční situace, upozorňovali též na možnou nedbalost soukromých ubytovatelů ve vztahu k ubytovaným hostům. Jako příklad uváděli, že ti v poledne prý například nedostali nic k jídlu. Obávali se tedy toho, že nedostatečná péče by mohla poškodit v očích cizinců obraz města, včetně jeho pohostinství. Nadto se měli soukromí ubytovatelé dopouštět i nekalých praktik. Rovnou u bran města lákali příjíždějící hosty k sobě, a někteří byli údajně tak drzí, že odloudili i hosty již ubytované v hostincích. Mnohé tak zely prázdnotou, což bylo o to tíživější, že hostinští na popud úřadů investovali do zvelebení ubytování a do inzerce i mezi 1000 a 2000 zlatými, což byly náklady, které se jim nevrátily. Jak se ale k soukromým ubytovatelům stavěly samotné habsburské úřady, v tomto případě hlavně policie? Té v zásadě záleželo pouze na tom, aby existoval soupis ubytování k pronajmutí, a aby ubytovatelé odevzdávali pravidelně lístky, na

⁵⁵ NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 44-45, karton 3372.

kterých museli být zaznamenáni hosté. Tím si udržovala přehled o tom, kdo se ve městě pohybuje. Jeden z požadavků hostinských směřoval tedy na to, aby policie nerozdávala přihlašovací lístky těm, kdo pokoje poskytovali jen na korunovaci, čímž by jim fakticky znemožnila ubytování pronajímat. Dále se snažili, aby policie potrestala ty, kdo se u městských bran budou snažit hosty odlákat. Petici svým podpisem podpořilo celkem 16 hostinských a výsledkem bylo, že si soukromníci neměli dávat inzeráty do novin.⁵⁶

4.4 Slavnostní příjezd do města

„Zdráv bud' Národe, kterýž sobě pokaždé před svým slavným Mocnářem příslušnou čest zejskati umíš!“⁵⁷

Příjezd císařského páru s doprovodem do města proběhl mezi dvanáctou a jednou hodinou Vyšehradskou branou.⁵⁸ Průvod zahajovalo dvanáct troubících postilionů, osm poštmistrů a ve voze taženém šestispřežím se vezl kníže Paar, nejvyšší dědičný zemský poštmistr.⁵⁹ Pak následoval uzavřený vůz jejich veličenstev. František seděl vpravo, oblečen ve švališérské uniformě svého regimentu, Marie Terezie oděná do polosmutku vlevo, naproti nim zády k davu arcivévoda Josef. Podle cestovního itineráře měl původně jet z Frankfurtu do Prahy ještě arcivévoda Karel, k čemuž však nedošlo. Již o den dříve 30. července⁶⁰ se však dostavil arcivévoda Alexander Leopold,⁶¹ zastávající funkci uherského palatina. Za hlasitého provolávání slávy císař s císařovnou občas vykukli z okénka a zamávali. Zvukovou kulisu obstaraly vlašské bubny a trouby, z děl na hradbách se ozvaly salvy a rozezněly se zvony. U druhé brány čekali vyšehradští kanovníci, a na cestě k Emauzům, kudy se průvod ubíral, stály po obou stranách dívky v bílých šatech,

⁵⁶ *Tagebuch der böhmischen Königskrönung Im Jahre 1792*, str. 22.

⁵⁷ Krameriovy noviny ze 4. srpna 1792, No. 31, str. 261.

⁵⁸ Kramerius uvádí, že průvod vjel do města skutečně ve 12 hodin, naproti tomu *Tagebuch der böhmischen Königskrönung im Jahre 1792* čas posouvá na půl jednu a *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792* tvrdí, že k tomu došlo až ve třičtvrtě na jednu. Rukopisné prameny čas posouvají až na 1 hodinu. Odjížděla-li celá suita z Jesenice v 11 hodin, přikláníla bych se k půl jedné.

⁵⁹ Jak vtipně poznamenává M. Sekyrková, „[...] přivázel krále do města jako nejceněnější poštovní zásilku.“ SEKÝRKOVÁ, Milada. *7.9.1836 Ferdinand V.: poslední pražská korunovace*. Praha: Havran, 2004, str. 58.

⁶⁰ *Krameriovy noviny* ze 4. srpna 1792, No. 31, str. 262.

⁶¹ Mladému arcivévodovi se stala roku 1795 osudnou jeho záliba v ohňostrojích a chemických pokusech. Zemřel ve věku 22 let, když se mu v letním sídle Laxenburg nepovedl jeden z experimentů. Po ohlušující ráně seběhl do jeho pokoje arcivévoda Karel, ale silně popálený Leopold neměl naději na přežití. Na smrtelné posteli prý prohlásil, že je lepší zemřít než strávit zbytek života jako mrzák. Viz WERTHEIMER, Eduard. *Die drei ersten Frauen des Kaisers Franz.*, str. 35-36.

které na cestu rozhazovaly kvítí, a chlapci z 1. a 2. čtvrti, tedy Starého a Nového Města. Vedle nich se nacházeli chovanci ze *Stifte Skt. Johann*,⁶² čímž se patrně myslel zednáři založený sirotčinec u sv. Jana Křtitele sídlící v Bredovském paláci,⁶³ a chovanci vojenského výchovného ústavu – na ten byl roku 1784 přeměněn klášter augustiniánů u dnešního pravoslavného kostela sv. Kateřiny. Trasa dál vedla přes Dobyččí trh, kde byli nastoupeni kyrysníci a tři bataliony granátníků a u Novoměstské radnice začínal dlouhý zástup jednotlivých cechů⁶⁴ táhnoucí se přes Vodičkovu ulici až na Koňský trh. Cechy se prezentovaly drahými praporci a některé i „hlučnou muzikou“.⁶⁵ Kde končil jejich zástup, nastoupila měšťanská kavalerie táhnoucí se směrem k Můstku. Na Můstku lze z Huberova plánu vyčíst existenci několika malých domků, u nichž stáli františkáni. Pak průvod odbočil doprava na Příkopy a za pár okamžiků se již odchýlil od Královské cesty – namísto toho, aby dojel na konec ulice a vydal se Prašnou branou do Celetné, uhnul do Havířské. Na Příkopech se nacházela trojřadá alej s morušovníky, jejichž pěstování zažívalo v této době rozkvět kvůli snaze o povzbuzení rozvoje hedvábnictví – morušová výsadba se nacházela na vícero pražských lokalitách. Je tedy možné, že tudy procesí nejelo z důvodu nedostatku prostoru – zvolit tradiční cestu přes Celetnou by totiž neznamenal žádnou významnou zajišťku. V pramenech se žádné vysvětlení neobjevuje a porovnání s loňským vjezdem Leopoldovým se jeví neúčinné, poněvadž ten do Prahy zamířil z Vídně, použil pro vstup Špitálskou bránu a na Příkopy vůbec nemusel. Od Vyšehradu tak před Františkem naposledy vjížděl Ferdinand IV. v roce 1646. Kousek od Nostického paláce⁶⁶ stálo komando vojenské kavalerie, samotná Havířská ulice byla prázdná, ale na jejím rohu panovníka vítali Židé, včetně mládeže školního věku obojího pohlaví. Před Karolinem byla nastoupena staroměstská a novoměstská gymnázia a univerzitní studenti. Zbylá úzká část Železné ulice zůstala neobsazena. Na Staroměstském náměstí čekala měšťanská infanterie, jedna divize kallenberského regimentu, měšťanský volební

⁶² *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 100.

⁶³ Dnes Šebkův palác v ulici Politických vězňů.

⁶⁴ Jejich pořadí bylo následující: řezníci, novoměstští pekaři, sládci, bednáři, koláři, podkováři, truhláři, zámečníci, hrnčíři, jircháři, novoměstští krejčí a ševci, soukeníci, provazníci, špalíčkáři, pláteníci, punčochář, staroměstští obuvníci, krejčí a pekaři, hospodští, perníkáři, kloboučníci, klempíři, mědirytcí, koželuzi, kožešníci, skláři, voskaři, prýmkaři, zlatníci, šperkaři.

⁶⁵ Krameriovy noviny ze 4. srpna 1792, No. 31, str. 260.

⁶⁶ Dnes palác Sylva-Taroucca.

výbor a personál magistrátu. Přes Malé náměstí šla cesta dále přes Jezuitskou⁶⁷ ulici, kde stáli minoriti, kapucíni, milosrdní bratři a dominikáni. Na Křižovnickém náměstí se nacházeli křižovníci a seminaristi a jeden sbor Kavanaghových kyrysníků. Samotný Karlův most zůstal neobsazen. V Mostecké ulici se na obou stranách opět objevily cechy⁶⁸ následované maltézskými rytíři a augustiniány. Na Malostranském náměstí stál sbor kyrysníků a tentokrát už naposledy se objevily až k rohu kostela sv. Mikuláše nashromážděné cechy,⁶⁹ jejichž personál činil prý celkově zhruba 5000 osob.⁷⁰ Na náměstí mezi kostelem sv. Mikuláše a Lichtenštejnským palácem byl batalion granátníků a mládež z malostranské normální školy se studenty malostranského gymnázia v závěsu. Ve spodní části Ostruhové ulice⁷¹ stáli kapucíni a premonstráti ze Strahova, na jejím konci poměrně překvapivě ovčáci, kteří i když měli také vlastní cech, byli od cechovní většiny izolovaní. K Hradu to už teď byl jen kousek. U arcibiskupského paláce mohli diváci spatřit Attemsův granátnický batalion a na rohu Hradčanského náměstí měšťanský střelecký sbor. Po projetí branami se císařský průvod zastavil ve svém cíli na nádvoří před katedrálou sv. Víta.

Kramerius celkový počet diváků odhadoval na třicet tisíc,⁷² i okna domů po celé trase byla tradičně obsazena přihlížejícími. Žádná obrazová dokumentace příjezdu k dispozici bohužel není, ale pro lepší ilustraci nám mohou posloužit rytiny Františka Hegera zachycující Leopoldův vjezd přechozí rok, kde jsou kromě nastoupených jednotek a císařského průvodu hezky vidět například i detaily osob přihlížejících z oken. Udržování pořádku při vjezdu do města měli na starost zvláštní komisaři, po celou dobu trvání korunovace došlo ke zvýšení počtu hlídek, vypomáhali i invalidé. Na celé trase od Vyšehradu po Hrad se vyskytovali neuniformovaní zvláštní zřízenci označení červenobílým chocholem, jimž měli přihlížející v případě potřeby pomoci. K policejním opatřením patřilo nejen zajištění hlídek navíc, aby nedošlo k žádným nepokojům, ale například také „odklizení

⁶⁷ Dnes Karlova ulice.

⁶⁸ Jejich pořadí bylo následující: stavitelé, kameníci, sedláři, řemenáři, soustružníci, malostranští pekaři, pletaři punčoch, pokrývači, brusíči, malostranští krejčí a ševci, parukáři, hodinkáři (*klein Uhrmacher*), hodináři (*groß Uhrmacher*).

⁶⁹ Tentokrát knihvazači, pasíři, oceláři, mlynáři, rukavičkáři, hřebenáři, jehláři a mydláři.

⁷⁰ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 104.

⁷¹ Dnes Nerudova.

⁷² Krameriovy noviny ze 4. srpna 1792, No. 31, str. 261.

*nepořádné chátry*⁷³ nebo kontrola toho, že se v domech nachází kbelíky s vodou na hašení v případě požáru.

Vraťme se zpět na místo, kde jsme skončili, tedy ke Svatovítskému chrámu, konkrétně ke kapli sv. Vojtěcha, kterou v letech 1575–6 postavil Ulrico Aostalli, a jež byla roku 1637 barokně zmodernizovaná. Nacházela se před provizorním průčelím chrámu, které zdobila freska s českými patrony od Jana Ferdinanda Schora, kvůli poškození při pruském obléhání však později nahrazená dílem Josefa Hagera.⁷⁴ Při dostavbě na konci 19. století byla kaple sv. Vojtěcha stržena. Na místě již od půl dvanácté⁷⁵ čekaly shromážděné stavy, jakož i univerzita, pražský magistrát a gubernium. Poté, co před kaplí zastavil kočár jejich veličenstev, přiblížil se k němu nejvyšší zemský purkrabí hrabě Rottenhan ve společnosti nejvyšších zemských úředníků a přednesl českou řeč, na kterou mu císař německy odpověděl. Poté vystoupil z kočáru s pomocí nejvyššího štolby a odebral se s císařovnou a v doprovodu dvora ke kapli sv. Vojtěcha, ale nikoliv ještě do katedrály – tam šli napřed představitelé univerzity, magistrátu a šlechty. Stále ještě před kaplí čekal pražský arcibiskup Antonín Příchofský s klérem a čtyři faráři nejstarších farních kostelů v Praze drželi nebesa, pod kterými bylo připraveno klekátko s polštářem. Veličenstva se postavila pod nebesa, císařovna na levou stranu a jeden krok za císaře. Arcibiskup pronesl latinskou uvítací řeč, na níž císař odpověděl taky v latině, pak si oba klekli na polštář a políbili korunovační kříž, který jim arcibiskup podal. Potom se zvedli a arcibiskup jim požehnal. Za zvuku bubnů a trumpet následoval přesun do katedrály společně se zbylými příslušníky dvora a klérem. Slavnostní mši zahájila antifona *Ecce mitto Angelum*, po vykonaných modlitbách zazpíval arcibiskup *Te deum* a kanóny vypálily salvu. Po ukončení církevní složky vjezdu arcibiskup císařskému páru ještě jednou požehnal a následoval přesun do královských pokojů spojovací chodbou z katedrály. Na pořadu dne dále byla audience u Františka – nejvyšší purkrabí mocnáři představil nejvyšší zemské úředníky a příslušníky gubernia a odevzdal do jeho rukou za přítomnosti nejvyššího kancléře hraběte Leopolda Kollowrata obvyklou rezignaci, jejíž podstatou byla

⁷³ „(...) *Beseitigung des liederlichen Gesindels* (...)“, NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 44-45, karton 3372.

⁷⁴ BENEŠOVSKÁ, Klára, MERHAUTOVÁ, Anežka, ed. *Katedrála sv. Víta v Praze: (K 650. výročí založení)*. Praha: Academia, 1994.

⁷⁵ Opět zůstává otázkou, jak přesný je tento časový údaj s ohledem na předchozí itinerář.

myšlenka, že v momentě, kdy je panovník přítomen v zemi, může vládnout osobně. Gubernium v období korunovace tedy v podstatě neúřadovalo a všechna nařízení vyřizovala dvorská kancelář. Po odjezdu panovníka ze země se vše mělo vrátit do starých kolejí, Jan Kapras ale uvádí, že při Františkově korunovaci trval tento stav formálně jen jeden den.⁷⁶ Po guberniu následovala pětičlenná moravská deputace, městská rada a představitelé univerzity. Stejně audienční kolečko absolvovala i císařovna, čímž ceremonie skončila.

4.4.1 Moravská deputace⁷⁷

Jako společná delegace se objevili šlechtici z Moravy a Slezska poprvé při předchozí Leopoldově korunovaci (i když v hojnějším počtu než při nynější Františkově), dříve totiž přijížděli jednotlivě jako hosté. Morava i Slezsko měly vlastní identitu a těžce nesly, pokud by měly „splýnout“ s českými stavy. Nutno podotknout, že neprojevovaly pro korunovaci žádné zvláštní nadšení, nezbývalo jim však nic jiného než se v Praze ukázat. Původně holdovaly moravské stavy svému panovníkovi jen pokud se v zemi osobně objevil, což ovšem bylo naposledy za Ferdinanda II., poté jezdily do Vídně. V případě Leopoldovy korunovace mohli mít Moravané nakonec přeci jen pocit zadostiučinění – při zpáteční cestě do Vídně se Leopold zastavil v Brně a absolvoval dodatečné stavovské holdování. V případě Františkově korunovace moravskoslezské gubernium též vzneslo několik požadavků. Nejprve stavové vyjádřili přání absolvovat holdování oddělené od českých stavů, tak jako to Leopold učinil v Brně. Pokud by došlo k jeho zamítnutí, chtěli vypravit do Vídně deputaci, která by vylíčila všechny potíže, ke kterým během pobytu roku 1791 došlo, a žádat nápravu. Tento požadavek neposílali přes gubernium, ale podali ho přímo přes stavovského dvorního agenta svobodného pána Müllera. Ačkoliv tyto prosby nebyly vyslyšeny, nehodlali se stavové vzdát. Vyrukovali tedy s požadavkem, *„aby moravští deputovaní v Praze nebyli smíšeni s českými stavy, nýbrž zvláště složili přísahu holdovací jménem věrně poslušných stavů moravských a k tomu nebyli vyvoláni od nejvyššího purkrabího, nýbrž od svého*

⁷⁶ KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České, Díl třetí, Část druhá: Dějiny státního zřízení. Doba pobělohorská*. Praha: Česká grafická unie, 1920, str. 166.

⁷⁷ Podrobně o postoji moravských stavů viz DVOŘÁK, Rudolf. *Jednání sněmů moravských v letech 1835-1848*. Brno: Matice Moravská, 1906.

*hejtmana zemského.*⁷⁸ Ani v tomto případě neuspěli a holdování proběhlo navlas stejně jako v předchozím roce.

Ještě jsem nezmínila, kým byla vlastně moravská deputace tvořena. V jejím čele stál prezident moravskoslezského gubernia hrabě Alois Ugarte, dále tu byl biskup Jan Křtitel Lachenbauer, hrabě Josef Dietrichstein, rytíř František von Dietrich a magistrátní rada Jan Czikan. Zastoupeny tak byly všechny stavy. Největší nepříjemnost, kterou moravští stavové zažili (nepočítáme-li samotný fakt, že se museli do Prahy dostavit), se týkala ubytování. 19. července poslal na české gubernium Antonín Stein dopis,⁷⁹ ve kterém sondoval, zdali se v jeho domě⁸⁰ na Velkopřevorském náměstí nechtějí ubytovat příslušníci moravské deputace, protože v předchozím roce tak měšťanská část deputace učinila a podle přiloženého dopisu neměla žádný důvod ke stížnostem. Letos tak Stein opět přispěchal nabídnout své služby a za pronájem pokojů požadoval 300 zlatých. Jeho nabídka byla přijata, ale zbývalo ještě zajistit nocleh pro další členy deputace. Volba padla na bývalý dům hraběte Losyho⁸¹ na Novém Městě a dům⁸² advokáta Tomáše Antonína Putzlachera na Malé Straně v Pětikostelské ulici, kde ostatně vloni hrabě Ugarte nocoval. Ugarte též instruoval gubernium, jak si představuje ubytování pro zbytek deputace. Pro brněnského biskupa Jana Lachenbauera mělo být k dispozici čtyři až pět pokojů a stáj pro čtyři koně, stejný počet pokojů i pro příslušníka panského stavu hraběte Josefa Dietrichsteina a k tomu stáj pro šest koní, pro rytíře Františka von Dietricha tři až čtyři pokoje a stáj pro čtyři koně, a nejmenší apartmán o dvou až třech pokojích připadl brněnskému magistrátnímu radovi Janu Czikanovi. Místo, kde nakonec skončí ubytování, mělo být jednotlivým členům deputace oznámeno u městských bran, jedině Ugarte, který tuto záležitost vyřizoval, věděl předem, že bude u Putzlachera. Až do bodu, kdy začali majitelé domů požadovat zaplacení, šlo vše hladce. V komunikaci mezi a moravskoslezským a českým guberniem muselo totiž dojít k informačnímu šumu, který zapříčinil, že moravská deputace podlehla dojmu, že ubytování bude *gratis*, a z tohoto omylu je na českém guberniu nikdo nevyvedl. Už v dopise, kde Ugarte uděluje ubytovací pokyny, je však jasně zmíněno,

⁷⁸ Tamtéž, str. 278.

⁷⁹ NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 51-72, karton 3374.

⁸⁰ Jedná se o palác Metychů z Čečova.

⁸¹ Dnešní Lidový dům.

⁸² Dnešní palác Schützenů nebo též Bylandt-Rheidtovský palác.

že s bezplatným ubytováním pro deputaci počítá, chyba tak byla na straně českého gubernia.⁸³ Najednou však na stole ležel účet na 1350 zlatých a nikdo se zrovna nepřetrhnul, aby ho uhradil, čímž začal jakýsi guberniální ping-pong o to, kdo nakonec zaplatí. Ugarte se odvolával ještě na dvorský dekret z 5. července,⁸⁴ v němž údajně stálo, „*že nebude-li dvůr tak početný, a česká dvorská kancelář zůstane stranou, získá moravská deputace zcela náležitě bezplatné ubytování*“.⁸⁵ Mezitím vlastníkům nezbývalo nic jiného, než se připomínat a urgovat svou žádost. Záležitost se podařilo vyřešit až v květnu roku 1793 a peníze nakonec musela poslat moravská stavovská domestikální pokladna. Majitelé domů dlužnou částku obdrželi až 1. června 1793 a nakonec si asi oddychli, že další korunovace proběhla až v novém století.

Moravský postoj k Františkově korunovaci hezky ilustrují *Brünner Zeitung* – zatímco Kramérius se mohl přetrhnout, aby vylíčil kdejaký detail, tyto noviny celé korunovační slávě věnovaly pouhých pár zmínek (a ještě k tomu některé fakticky špatné), takže vznikal dojem, že Morava se nad pražské události povznášela a příliš ji nezajímaly. Zpráva z 1. srpna například tvrdila, že císařský pár přenocuje 30. července v Břežanech, korunovace se odbude dříve (přesné datum uvedeno nebylo), a že už 9. srpna se dvůr objeví zase zpátky ve Vídni. Chybu s uvedeným přenocováním lze snadno pochopit, koneckonců ji udělal i hrabě Starhenberg, když popisoval itinerář z Frankfurtu do Prahy,⁸⁶ ale druhá část sdělení působí dojmem, jako by se autor ani neobtěžoval pravý stav věcí zjišťovat. Náprava tohoto lapsu se objevila ve vydání z 8. srpna, když krátká zpráva na titulní straně oznamovala, že korunovace proběhne teprve 9. srpna, tím pádem se dvůr do Vídně vrátí nejdříve 16. srpna. Ani pořadí, v kterém byly události líčeny, nedával příliš smysl. 11. srpna se čtenáři dozvěděli, že za hlasitého vítání dorazil císařský pár do Prahy kolem poledne dne 31. července, v následujícím vydání z 15. srpna přibýly i jeho

⁸³ „*Eben also soll ich Euer Excellenz in Folge höchster Verordnung vom 17 vorigen Monats ganz angelegentlichst ersuchen, die gefällige Einleitung treffen zu wollen: auf daß auch denen eben anheute dictaliter gewählten 4 ständischen Deputierten, die von höchsten Orte zu gesicherten Gratis quartieren (...)*“ Dopis ze 17. července zaslaný Aloisem Ugartem na české gubernium. NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 51-72, karton 3374.

⁸⁴ Bohužel ho nemám k dispozici.

⁸⁵ „*daß bei dem Umstande, wo der Hofstaat nicht so zahlreich seyn würde, und auch die böhmische Hofkanzlei zurückbliebe, den mährischen Deputirten ganz füglich das unengeltliche Unterkommen würde verschafft werden können.*“ NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 51-72, karton 3374.

⁸⁶ Sdělení ze 14. července, v kterém mimochodem stojí i to, že do Prahy pojedou též arcivévoda Karel, k čemuž nedošlo. NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 44-45, karton 3372.

podrobnosti. 18. srpna noviny lakonicky uváděly, že 9. srpna došlo ke korunovaci, která z velkého jásohu proběhla úplně stejně jako ta Leopoldova, a poslední zmínka týkající se korunovace z vydání 22. srpna se věnovala návratu císaře do Vídně. Na tomto případě je hezky vidět za této situace značně kuriozní mechanismus přebírání zpráv – zatímco Kramerius byl v tomto případě u zdroje, *Brünner Zeitung* si počkaly, až novinky doputují do *Wiener Zeitung*, odkud je následně převzaly.

Brünner Zeitung vydávané Půjčovní bankou byly předním periodikem na Moravě. Toto postavení měly zajištěny institutem privilegovaných, které fakticky znemožňovalo vydávání konkurenčního novinového zpravodajství jinými subjekty. Všechny konkurenční žádosti tak s ohledem na privilegium úřady smetly ze stolu. Noviny v této době podléhaly úředními nařízením – domácí zpravodajství bylo třeba nechat ověřit příslušnými úřady, zahraniční zprávy nejprve musely uveřejnit oficiální vídeňské dvorské noviny *Wienerische Diarium* (od 1780 přejmenované na *Wiener Zeitung*).⁸⁷ *Brünner Zeitung* si však vytvořily svou vlastní zpravodajskou síť a získaly dopisovatele i mimo habsburskou monarchii – ve Švýcarsku, Itálii, Turecku a Levantě. Exkluzivní zprávy vedly k rozšíření okruhu čtenářů – odběratelé pocházeli z Pruska, Polska, Francie, Itálie, Španělska i Turecka,⁸⁸ dosah *Brünner Zeitung* tak byl úctyhodný. Čtenáře si našly též v Praze i Vídni, J. Debrois „*zdůraznil, že v Praze jsou s vídeňskými novinami všeobecně sledovány*“.⁸⁹ Kromě zpráv politického charakteru poskytovaly informace hospodářské, úřední a obchodní, protože Půjčovní banka se obchodem zabývala. Konflikt nastal v době, kdy propukla francouzská revoluce, zpřísnila se cenzura a od července 1790 měly být přísněji kontrolovány tiskoviny v provinciích. V roce 1792 se situace ještě zhoršila, a vídeňská dvorská kancelář nařkla *Brünner Zeitung*, že otiskuje falešné zprávy.⁹⁰ V tuto dobu se tak noviny musely i zapojit do protirevoluční kampaně a pranýřovat situaci ve Francii, o níž ještě předtím referovaly bez snahy vzbudit všeobecný veřejný odpor, což nově úřady vyžadovaly.⁹¹ Se zpřísněním režimu a nemožností

⁸⁷ KUBÍČEK, Jaromír, ŠIMEČEK, Zdeněk, ed. *Brněnské noviny a časopisy od doby nejstarší až do roku 1975*. Brno: Universitní knihovna, 1976, str. 28.

⁸⁸ Tamtéž, str. 29.

⁸⁹ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (do devadesátých let 18. století)*. Brno: Maticе moravská, 2011, str. 298.

⁹⁰ KUBÍČEK, Jaromír, ŠIMEČEK, Zdeněk, ed. *Brněnské noviny a časopisy od doby nejstarší až do roku 1975*, str. 31.

⁹¹ ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (do devadesátých let 18. století)*, str. 297.

pracovat se sítí korespondentů ztratily *Brünner Zeitung* svou dřívější atraktivitu a kvalita klesla. I přesto se ale noviny udržely.

4.5 Holdování

7. srpna se ve Vladislavském sále konalo holdování. Jeho podoba byla zakotvena v Obnoveném zřízení zemském, přičemž Karel VI. v roce své korunovace přistoupil ještě k úpravě podle ustanovení Pragmatické sankce. Holdování mohl přihlížet dvůr, manželky a dospělé dcery českých stavů a c. k. radové, kteří ke stavům nepatřili. Na galerii, která byla v sále vystavěna, ovšem dostali přední místa urození cizinci a cizinky. Kdo se nedostal na galerii, musel se spokojit s místem pod ní. Komisaři vpouštěli zájemce již od sedmé hodiny ranní, od osmi se u dvora začali shromažďovat ve smutečném oděvu příslušníci českých a moravských stavů. V určenou hodinu vyšel král ze svých komnat a následovala slavnostní mše. Po jejím skončení se všichni přesunuli do Vladislavského sálu, v němž se nacházel na vícestupňové tribuně trůn, po jehož levé a pravé straně byly vyvýšené galerie, z kterých mohli holdování sledovat příslušníci císařské rodiny a nejvyšší šlechta. Po příchodu do sálu se císař posadil s pokrytou hlavou na trůn a kolem něj se rozestavěli na přesně určená místa hlavní protagonisty holdování – zemský maršálek s odkrytým mečem zády ke zdi po panovníkově pravici, čelem k levé straně trůnu nejvyšší hofmistr, arcibiskup pražský kousek od něj, stejně tak se nacházel na tribuně nejvyšší komoří, nejvyšší hofmistr, nejvyšší kancléř a nejvyšší zemský hofmistr. Čelem k trůnu stál purkrabí Rottenhan s nejvyššími zemskými úředníky, které pak obklopovali tajní radové, ministři a komoří. Za arcibiskupem pražským se nacházel arcibiskup olomoucký a zbylí biskupové, za nimi pak ještě světská knížata. Další osazenstvo sálu tvořili příslušníci panského a rytířského stavu spolu se zástupci vybraných měst. Členové moravské deputace se přizpůsobili tomuto pořádku a zařadili se k příslušníkům svého stavu. Když všichni byli na svých místech a císař seděl na trůnu, zahájil nejvyšší zemský hofmistr holdování krátkou českou řečí ke stavům, na niž mu Rottenhan také česky odpověděl. Jádrem holdování ovšem spočívalo ve složení slibu, který byl čten v němčině a češtině. Příslušníci stavů jej opakovali podle toho, jaký jazyk ovládali, a přitom drželi ve vzduchu tři prsty, v případě příslušníků kléru pravou ruku na prsou. Nakonec se všichni císaři hluboce uklonili, ten se zvedl z trůnu a odebral se do svých komnat, čímž bylo holdování skončeno.

4.6 Korunovace císaře

Proměny korunovačního ceremoniálu jsou dobře zdokumentovány, stejně tak i symbolický význam korunovace, proto zde tuto problematiku pouze krátce nastíním. Prvním panovníkem, který kodifikoval korunovační řád pro naše prostředí byl Karel IV., který vycházel ze starších přemyslovských zvyklostí, ale i dalších evropských korunovačních řádů. Ačkoliv jádro řádu zůstalo zachováno, docházelo při dalších korunovacích samozřejmě k větším či menším změnám, které souvisely i se stavebním vývojem města a svatovítské katedrály. Referenčním bodem se tak stávala obvykle korunovace předešlá. J. Hrbek uvádí, že „*panovník, který měl přijmout svatováclavskou korunu, si nechával zpravidla zjistit od místodržitelství, nebo od svatovítské kapituly, jak probíhala předchozí korunovace, a tímto vzorem se řídil.*“⁹² Korunovační ceremoniál je ukázkou přesných pravidel a organizace, mnohdy krkolomně až zdánlivě zbytečně uspořádaných úkonů, a potvrzuje rčení, že ďábel tkví v detailu. V následující kapitole bych ráda popsala jeho průběh. Kramerius se tentokrát vyhnul popisu Františkovy korunovace úplně, jelikož mu byl při loňské Leopoldově věnován značný prostor. Místo toho se zaměřil na císařovnin korunovační obřad. Z Krameriova popisu Leopoldovy korunovace se však dá vycházet i ve Františkově případě, protože v porovnání s „aktuálními“ zdroji roku 1792 nenalézám v korunovačním ceremoniálu rozdíl.

V den korunovace začaly přípravy již v pět hodin ráno – na svá místa se muselo rozestavět vojsko a měšťanské sbory, obsazeno tak bylo druhé i třetí nádvoří a náměstí U Svatého Jiří. V sedm hodin byli všichni na svých místech. Městské i hradní brány zůstaly během korunovace zavřeny s výjimkou zámecké brány vedoucí k Prašnému mostu, kterou se vracely všechny vozy jedoucí z Hradu do města. Interiér svatovítského chrámu musel být přizpůsoben tomu, aby se dovnitř vešlo co nejvíce lidí, což se tradičně řešilo vystavěním tribun, které byly potaženy červenobílou látkou. Stejná látka zakrývala i konstrukci, po níž do chrámu přecházel císař. Od šesti do sedmi vyzváněl největší svatovítský zvon Zikmund. Mezitím se shromáždil dvůr a stavové a nejvyšší komoří povolal úředníky určené k přenosu korunovačních klenotů „*do místnosti k tomu určené*“.⁹³ Přenos klenotů je poněkud

⁹² HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*, str. 124.

⁹³ (...) *in das hiezu bestimmte Zimmer (...), Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 241.

matoucím bodem – vzhledem k tomu, že od předchozí Leopoldovy korunovace došlo k jejich trvalému uložení v Praze, měly se nacházet na stejném místě, jako korunní archiv, tedy v místnosti vedle svatováclavské kaple. Podle jednoho z popisů⁹⁴ však přenos klenotů probíhal přes druhé a třetí nádvoří, což značí, že musely být ze sv. Víta předtím přeneseny na Hrad, a až odtamtud i s poduškami odneseny do svatováclavské kaple a položeny na oltář. Prameny bohužel důvod tohoto jednání neobjasňují, jejich přenesení však mělo přesný pořádek – v čele šel nejvyšší zemský hofmistr hrabě Václav Špork s holí, za ním nejvyšší purkrabí Rottenhan s korunou, nejvyšší zemský sudí hrabě Prokop Lažanský s říšským jablkem a nejvyšší zemský písař svobodný pán Jan Václav Henet s žezlem. Z každé strany byly klenoty doprovázeny šesti harcíři a stejným počtem příslušníků uherské gardy. Po jejich položení na oltář se odebrali úředníci zpátky ke dvoru, ale dokud nepřišel císař, hlídali klenoty strážci koruny z panského a rytířského stavu svobodný pán Jan Václav Margelík a rytíř Jan Hanisch, nejvyšší zemský dveřník svobodný pán Jan Mladota a komisaři jmenovaní purkrabím. Nakonec byla na oltář položena ještě pochva od meče sv. Václava, prsten a oblečení určené ke korunovačnímu ceremonálu, včetně hedvábných bílých punčoch a atlasových střevíců. Prsten vybíral císař ze své osobní kolekce, proto se nenachází stabilně ve sbírce korunovačních klenotů. Poté se do chrámu přesunul pražský arcibiskup s klérem. V osm hodin se císař s pokrytou hlavou odebral ze svých komnat po Pacassiho schodišti a v průvodu přes druhé nádvoří přešel průchodem naproti katedrále na třetí nádvoří. Vepředu průvodu šla pážata, za nimi panský a rytířský stav, truksasové, komoří, držitelé dědičných úřadů s výjimkou dveřníka, nejvyšší zemští úředníci, tajní radové, nejvyšší zemský hofmistr s holí, český herold s holí a kloboukem na hlavě, který samozřejmě v chrámu sundal, a nejvyšší zemský maršálek kníže August Lobkowitz s mečem sv. Václava. Císaře chránil baldachýn, který drželo osm lidí – pražský purkmistr Steiner, vicepurkmistři Neubert a von Preinhölder a pět magistrátních radů. Na obou stranách provázeli císaře rytíři řádu zlatého rouna s velkým řádovým řetězem a po obou stranách mimo baldachýn šla garda. Během průvodu vzdalo vojsko a měšťané císaři poctu zbraní a spuštěnými prapory, to za zvuku hudby. Arcibiskup s klérem se mezitím odebral ze sakristie ke

⁹⁴ *Krönungs=Ceremoniel des Kaisers Franz des Zweyten und der Kaiserin Maria Theresia (...)*, nepag.

dveřím chrámu, kde čekali na císaře. Po jeho příchodu podal dvorní ceremoniář Alois Langenau arcibiskupovi kropenku, arcibiskup požehnal císaři, a pak si vzal od děkana Václava Heritese kříž věnovaný Karlem IV., který císař políbil. Pak se odebral za zvuku trumpet a bubnů do Svatováclavské kaple, jako předvoj šla šlechta a duhovenstvo. Do kaple byli vpuštěni jen nejvyšší dvorští a zemští úředníci a guberniální radové, a pak ti, kteří zastávali říšské dědičné úřady, zbytek zůstal stát přede dveřmi. Císař pokleknul před oltář v kapli a po krátké modlitbě se odstrojil, nejvyšší komoří kníže Rosenberg a nejvyšší zemský komoří hrabě Klebelsberg oblékli císaře s pomocí komorníků a nejvyšší hofmistr nasadil císaři korunu. Arcibiskup se mezitím také v sakristii oblékal na mši a jakmile obdržel zprávu, že je císař připraven, odebral se ze sakristie do svatováclavské kaple. Císař se postavil ke vchodu do kaple, jeho plášť drželi dva asistenti a arcibiskup pronesl modlitbu *Omnipotens Deus*. V kapli se zároveň nacházeli i čtyři faráři nejstarších pražských far s relikviemi svatých Bartoloměje, Filipa, Anny a Barbory. Za zvuku bubnů a trumpet a zpěvu responsoria *Ecce mitto angelum meum* následoval přesun všech aktérů k hlavnímu oltáři a v průvodu byly přeneseny i korunovační klenoty. Císař šel na předposledním místě, za ním následoval nejvyšší zemský komoří nesoucí červenou atlasovou čepičku, která se nasazovala pod korunu, a po jeho stranách byli gardoví kapitáni. Pak císař přistoupil k trůnu, kleknul si a arcibiskup se pomodlil *Deus, qui scis*. Následně se všichni přítomní odebrali na určená místa. Po modlitbě se arcibiskup posadil a již zmínění faráři postavili na oltář relikvie a nejvyšší zemští úředníci předali korunovační klenoty na polštářích arcibiskupovi, který je nechal položit na oltář. Zemský maršálek si ponechal meč a zemský komoří předal čepičku svému náměstkovi, aby ji podržel na stříbrném a zlaceném podnose. Na bíle prostřený stůl položili asistenti dva pozlacené bochníky chleba ozdobené erbem, jménem panovníka a datem a soudek s bílým a červeným vínem. Pak se zvedl císař z trůnu a přistoupil k oltáři. Před oltářem se posadil do křesla a arcibiskup ho napomenul k tomu, aby dobře vládnul. Pak položil nejvyšší zemský komoří na první stupeň před oltář polštář, na nějž si císař kleknul, nejvyšší hofmistr mu sundal korunu a předal ji komornímu colmistrovi,⁹⁵ který ji pak držel na polštáři. Následovaly litanie ke všem svatým, při nichž si všichni klekli na zem, jen císař se

⁹⁵ Finanční úředník.

obličejem položil na podušku. Při verši *ut omnibus fidelibus* všichni vstali, arcibiskup vzal do ruky berlu a při verši *ut hunc famulum* císaři požehnal. Klérus odpověděl *te rogamus, audi nos*, císař si s pomocí asistentů kleknul a arcibiskup pak také vkleče ukončil litanie. Na to se císař opět zvednul a po nasazení koruny nejvyšším hofmistrem se odebral k trůnu. Po přenesení bochníků a soudků na oltář započala vlastní mše. Po druhém čtení císař přistoupil k oltáři a arcibiskup se ho zeptal, jestli bude chránit víru a království, na což se mu dostalo odpovědi *volo*. Pak si císař kleknul na nejvyšší stupeň před oltářem (samozřejmě opět opatřený polštářem) a nejvyšší hofmistr mu opět sňal korunu.⁹⁶ Arcibiskup se posadil a z pontifikálu přečetl korunovační přísahu. Po císařově levici klečel nejvyšší purkrabí a držel otevřený misál, na nějž císař položil obě ruce a vyslovil přísahu *Sic me Deus adjuvet et haec sancta Dei Evangelia*. To ovšem nestačilo, ještě jednu přísahu četl purkrabí, tentokrát v němčině – ta byla přidána do Obnoveného zřízení zemského do článku A3. Císař opakoval úkon jako u první přísahy a arcibiskup mu dal kříž k políbení. Následovalo několik modliteb a další částí ceremoniálu bylo pomazání. Po odstrojení arcibiskup císaře pomazal v pravém ohbí lokte a mezi ramena. Císař pak byl odveden za oltář, kde křížmo asistující úředníci osušili bavlnou, chlebem a solí. Po osušení a oblečení se vrátil zpět před hlavní oltář. Zemským úředníkům předal arcibiskupův asistent zpět korunovační klenoty na polštářích, nejvyšší zemský maršálek schoval meč svatého Václava do pochvy a předal ho arcibiskupovi k požehnání, ten mu ho vrátil, maršálek ho vyňal z pochvy, předal ho opět arcibiskupovi, který ho dal císaři. Císař meč chvíli držel v ruku, po chvíli ho opět předal maršálkovi, jenž ho schoval do pochvy, a vrátil ho zase arcibiskupovi, který ho připjal císaři k boku. Ten ho z pochvy vytáhl a předal k držení maršálkovi, samotná pochva pak byla odejmuta a přenesena do Staré sněmovny. Arcibiskup nasadil královi na prsteníček prsten, arcibiskupův asistent převzal od nejvyššího zemského písaře žezlo a od nejvyššího zemského sudího jablko a nechal oba klenoty požehnat, po čemž byly opět vráceny do rukou úředníkům. Pak vzal arcibiskup žezlo a dal ho císaři do pravé ruky, jablko do levé. Nejvyšší zemský komorník mu nasadil atlasovou čepičku, purkrabí podal arcibiskupovi korunu a ten s pomocí jeho a svých

⁹⁶ Následně se všechny zdroje (*Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792, Krönungs=Ceremoniel (...), Krameriovy noviny*) shodují, že byla koruna odnesena v doprovodu gardy, a to ke dvoru (podle Krameria na Hrad). Dále se však opět zjevuje bez poznámky, že by ji někdo přinesl zpět.

dvou asistentů císaře korunoval. Tím byl dokonán hlavní bod celé mše a císař se odebral v zástupu na trůn. Zde se ovšem na nejvyšším stupni zastavil a arcibiskup po jeho pravici proslovil *Sta et retine*, po němž se císař konečně mohl usadit a nejvyšší purkrabí se mu uklonil a oslovil stavy větou „*Pojďme k našemu korunovanému králi a pánu dědičnému přiznání učiňme.*“ Stavy reagovaly hlasitým *vivat* a za zvuku bubnů a trumpet započalo *Te Deum*. Z hradeb byly odpáleny salvy a po městě se rozezněly zvony, takže i obyvatelé Prahy okamžitě věděli, v jakém stadiu se slavnost nachází. Dalším důležitým bodem korunovace bylo pasování rytířů sv. Václava.

4.6.1 Pasování na rytíře svatého Václava

Historii Řádu svatého Václava, a s ním spojeného pasování, se podrobněji věnoval ve svém spisu z roku 1807 již Franz Joseph von Bretfeld.⁹⁷ Argumentoval, že po dvou posledních korunovacích, tedy Leopoldově a Františkově, o tento obřad vzrostl zájem, a tak začalo pátrání nejen po jeho původu, ale objevila se i samotná otázka, jestli se pasované osoby vůbec stávaly členy nějakého formálně ustaveného Řádu rytířů sv. Václava. Ti badatelé, kteří vystupovali ve prospěch teze, že takový řád formálně existuje, tvrdili, že ho založil Zikmund Lucemburský. Toho jiní považovali pouze za obnovitele starší tradice. Oba zmíněné tábory se nicméně odvolávaly na listinu, kterou roku 1421 vystavil právě Zikmund Lucemburský Mikuláši z Lobkovic. Podle Bretfelda ovšem z listiny jasně vyplývá, že se nejedná o udělení řádu, ale pouze o pasování na rytíře mečem sv. Václava. S tímto stanoviskem se shodoval i Ludwig Kuhn, když čtyři roky po Bretfeldovi vydal přehled evropských řádů.⁹⁸ Kuhn zařadil svatováclavský řád dokonce mezi zaniklé a konstatoval, že „*formální řád tohoto jména nikdy neexistoval*“.⁹⁹ V souvislosti s pasováním na rytíře svatého Václava se často zmiňuje i obdobný obřad, který probíhal při říšských korunovacích, a to pasování mečem Karla Velikého. Rozdíl spočíval zejména ve způsobu výběru kandidátů a jejich povoleném počtu, svatováclavský řád neměl v tomto ohledu

⁹⁷ BRETfeld, Franz Joseph von. *Ueber den Ritter=Orden des heiligen Wenzels, im Königreiche Böhmen, in so weit als historische Quellen hierüber einen Aufschluss zu geben vermögen*. Wien: Bey Johann Baptist Wallishausser, 1807.

⁹⁸ KUHN, Ludwig. *Handbuch der Geschichte und Verfassung aller blühenden Ritter=Orden in Europa. Nebst Nachrichten von erloschenen Ritter=Orden und von Ehren=Medaillen*. Wien: In der Camefina'schen Buchhandlung, 1811.

⁹⁹ Tamtéž, str. 137.

pevně stanovená pravidla. Záměrem této kapitoly však není snaha popsat historii svatováclavských rytířů do nejstarší doby, tomu se ostatně věnovali jiní badatelé, mezi nimi i Pavel R. Pokorný ve článku *O pasování rytířů svatého Václava*.¹⁰⁰ Spíše bych se zde ráda zaměřila na to, kdo mohl řád obdržet, kdo se o něj ucházel, a čím žadatelé o něj ve svůj prospěch argumentovali.

Od korunovace Matyáše Habsburského máme k dispozici jmenné seznamy nově pasovaných rytířů, na jejichž základě lze vysledovat jejich původ a stavovskou příslušnost, u některých osob je uvedena též funkce. Až do doby korunovace Leopolda II. neexistovalo žádné pravidlo, které by výběr z hlediska stavovské příslušnosti omezovalo, pak ovšem Leopold vydal dekret, kvůli kterému nemohl získat řád nikdo, kdo by neměl alespoň titul rytíře. Roli naopak nehrála zemská příslušnost. Kromě osob původem z Čech se tak objevovali i cizinci, záleželo čistě na osobních zásluhách vůči panovníkovi a státu. V barokní době byly často jmenovány osoby ve vysokých vojenských hodnostech, později pak spíše zemští úředníci. Adepti ucházející se o pasování nemuseli předkládat vývod z předků, stačilo, aby poslali žádost nejvyššímu purkrabímu na gubernium. Žádosti se zaevidovaly a po jejich přezkoumání předal purkrabí seznam panovníkovi, který ho buďto potvrdil vcelku, nebo některé osoby vyškrtнул či přidal. Udělení titulu rytíře svatého Václava nepřinášelo žádné výhody ani privilegia, a rozhodně se nejednalo o povýšení do rytířského stavu. Vyznamenání se ovšem udělenou poctou i tak mohli pochlubit – nově za jménem směli uvádět *St. Wenzels Ritter*. Tento titul se mimo jiné objevoval i v tzv. rodinných kalendářích (*Familienkalender*), které byly jakýmsi „katalogem“ šlechtických rodin. Počet pasovaných během let kolísal od jednotek po desítky, od doby Marie Terezie po poslední, Ferdinandovu, korunovaci se jednalo v průměru o dvacet osob.

V kontextu korunovace probíhalo pasování až po intronizaci panovníka, a to během *creda*. Při slovech *et incarnatus est* všichni přítomní poklekli, nejvyšší zemský hofmistr předstoupil a vyvolal *nehledě na hodnost*¹⁰¹ ty, kteří měli být pasováni na rytíře. Král předal jablko nejvyššímu zemskému sudímu, žezlo nejvyššímu

¹⁰⁰ POKORNÝ, Pavel R. *O pasování rytířů svatého Václava* [online]. [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <http://www.heraldika-terminologie.cz/stranka-o-pasovani-rytiru-svateho-vaclava-146>.

¹⁰¹ (...) *ohne Präjudiz eines anderweiten Ranges* (...). BRETTFELD, Franz Joseph von. *Ueber den Ritter=Orden des heiligen Wenzels*, str. 27.

zemskému písaři, a převzal si od nejvyššího zemského maršálka svatováclavský meč. Kandidáti pak byli vyvoláváni ve stanoveném pořadí před trůn, poklekli, král držel meč oběma rukama a třikrát poklepal každému na levé rameno. Po tomto úkonu nyní již svatováclavský rytíř povstal, hluboce se králi uklonil a odebral se na jemu určené místo na evangelní straně¹⁰² chrámu. Po skončení obřadu král opět předal meč nejvyššímu zemskému maršálkovi.

4.6.2 Svatováclavští rytíři pasovaní za Františka

Ve fondu gubernia se nachází většina osobních žádostí o pasování a pro větší přehlednost též soupis žadatelů. Co bohužel chybí, je seznam osob, které byly nakonec skutečně pasovány. Je tedy nutné nahlédnout do dalších zdrojů, ale ani to není zcela bez problémů – autoři se totiž rozcházejí v počtu pasovaných. Zatímco *Tagebuch der böhmischen Königskronung*¹⁰³ jich uvádí osmnáct, Bretfeld o osobu méně,¹⁰⁴ a Jan Rulík ve svém *Kalendáři historickém*¹⁰⁵ dokonce jen patnáct. Dále zůstává neobjasněno, jakým způsobem „výběrové řízení“ na svatováclavského rytíře probíhalo, a nakolik do něj svými připomínkami zasahoval sám František. Vzhledem k tomu, že na trůn nastoupil teprve před půl rokem, lze se jen dohadovat, s kolika pasovanými se před korunovací vlastně setkal, a jestli někoho přidal nebo vyškrtnul z vlastní iniciativy.

Po sérii otazníků se přesuneme na jistější půdu a zaměříme se na to, čím se uchazeči snažili svou žádost podpořit – to je totiž dobře zdokumentováno. V první řadě platila přímá úměra „čím vyšší titul nebo větší společenský význam, tím stručnější žádost“ – hrabata Leopold Sternberg, Josef Unwerth a Václav Dohalský tak na gubernium zaslala pouhou jednoduchou a neodůvodněnou prosbu, v které vyjadřovala své přání stát se rytíři sv. Václava. Žádost hraběte Vincence Valdštejna se nedochovala, ale v soupisu žadatelů je u něj v kolonce „důvody“ (*Beweggründe*) vyplněno lakonické „*domnívá se, že se na to hodí*“.¹⁰⁶ Důvody nevedli ani rytíři Ernst von Breßler und Sternau a Karel Biener von Bienenberg a svobodní páni František a Josef von Boretzko. Z této čtveřice byl pasován pouze Bienenberg. Ostatní žadatelé

¹⁰² Levá strana chrámové lodi při pohledu od vchodu.

¹⁰³ *Tagebuch der böhmischen Königskronung Im Jahre 1792*, str. 179

¹⁰⁴ Rytíř Ferdinand Pacovský z Libína je ale v jeho seznamu zřejmě omylem uveden dvakrát.

¹⁰⁵ RULÍK, Jan. *Kalendář Hystorycký* (...), str. 186-187.

¹⁰⁶ „*glaubt hinzu geeignet zu seyn*“, NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 46-50, karton 3373.

nenechávali nic náhodě a rozepsali se o svých zásluhách obširněji. Šlechtic Jan Schindler¹⁰⁷ se odvolával na to, že již 22 let bezplatně¹⁰⁸ slouží u Schwarzenbergů jako *Bergzehndner*,¹⁰⁹ a eráru tak bez jakéhokoliv nákladu vydělal čtyři až pět tisíc ročně, což za dobu jeho služby tedy přesahuje sto tisíc. Navíc tím zajistil obživu tří stům rodinám, které by jinak byly státu na obtíž. Neopomněl dodat, že jeho předci také pilně sloužili státu a on sám se bude nadále snažit se svou rodinou, čítající deset žijících dětí, být panovníkovi prospěšný. Necháme-li nyní stranou podezřelé tvrzení, že Schindler pracuje 22 let zadarmo, rád mu nemohl být udělen z prostého důvodu – byl pouhým šlechticem a nesplňoval tak nároky. Kvůli nedostatečné urozenosti dopadl stejně i českobudějovický purkmistr František Daudlebský von Sterneck, a zcela zbytečné tak bylo, že zaslal pětistránkový latinsky psaný opis nobilitace svého předka. I když poslední dvě zmíněné žádosti neuspěly, jsou dobrým příkladem používané argumentace. Ostatní adepti postupovali obdobně a nejčastěji uváděli právě zásluhy svých předků, starobylost rodu, osobní dlouholetou službu ve státní správě či armádě a píli a svědomitost při vykonávání úkolů.

Na závěr zbývá zjistit, kdo byl tedy skutečně pasován. Po porovnání již uvedených zdrojů jsem ke kontrole použila i *Familienkalender auf das Jahr 1796*.¹¹⁰ Rytíři sv. Václava se nově stali: hrabata Vincenc Valdštejn, Josef Unwerth, Leopold Sternberg a Václav Dohalský, svobodní páni Markvart Kotz, Maxmilian Ehrenburg, Rudolf Schirnding, Fridrich Žlutický a Antonín Feuerstein, rytíři Karel Bienenberg, bratři Jindřich a Sebastian Losyové von Losenau, Jan Turba, Ferdinand a Jan Pacovští z Libína, Josef Kotz,¹¹¹ Josef Bretfeld a Jan Hanisch von Greifenthal. Z původního počtu 25 žádostí tak neuspělo 7 kandidátů.

O nově pasovaných rytířích zpravidla není k dispozici mnoho informací, proto stojí za vyzdvihnutí osobnosti Josefa Bretfelda a Karla Bienera von Bienenberg, kteří měli zajímavé životní osudy a o nichž toho naopak víme poměrně dost. Oba spojuje

¹⁰⁷ *Hochfürstl. Schwarzenbergische Hof- und Staats=Kalender aud das Jahr 1786*. Markbreit: gedruckt und zu haben bey Joh. Val. Knenlein, hochfürstl. privil. Buchdrucker, str. 31.

¹⁰⁸ (...) *ohne der geringsten Besoldung* (...), NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 46-50, karton 3373.

¹⁰⁹ Finanční úředník při dolech, který měl na starost výběr daně.

¹¹⁰ *Familienkalender auf das Schaltjahr 1796, welcher ein alphabetisches Verzeichniß der hohen adelichen Standesgeschlechter des Königreichs Böhmeim, derselben gegenwärtige Abstämmlinge, begleitende Chargen, besitzende Herrschaften, und Güter, dann neugestochene Wappen enthält*. Prag: gedruckt bey Franz Geržabek im St. Saar Kloster.

¹¹¹ Jediný ze všech adeptů, o kterém na guberniu nebyla ani zmínka.

nejen rok narození, ale také velký společenský vzestup spojený s povýšením až do stavu svobodných pánů.

4.6.2.1 Josef Bretfeld

Josef Bretfeld se dožil na svou dobu neuvěřitelných 89 let a jeho život je příkladem systematického vzestupu. Životopis má jen jeden, z pera Paula Krasnopolského,¹¹² který je ovšem velmi krátký, silně tendenční a Bretfelda popisuje jako ambiciózního zloducha, jenž vypočítal každý svůj krok, aby dosáhl úspěchu a vysokého společenského postavení. Krasnopolski sice uvádí své zdroje, takže na biografické údaje o Bretfeldovi se lze spolehnout, zároveň však svou práci kvůli promítnutým antipatiím do jisté míry degradoval. Řadu dalších zmínek lze však o Bretfeldovi najít v beletrii – Jiráskově *F. L. Věkovi* nebo *Naší zlaté matičce* Václava Řezníčka, v pamětech J. T. Helda nebo Heinricha von Kopetze *Plaudereien eines alten Pragers*,¹¹³ a to nepočítám spoustu dalších knih o pražském životě v 18. a 19. století, kde se na Bretfelda pamatuje alespoň jednou větou.¹¹⁴ Jeho proslulosti napomohly vyhlášené bály, které ještě na stará kolena pořádal – vstupenky na některé z těchto plesů Krasnopolski zařadil do obrazové přílohy své práce.

Bretfeld se narodil roku 1731¹¹⁵ ve vesnici Nové Sedlo nad Bílinou (německy Neudorf nebo Neundorf) neurozeným rodičům.¹¹⁶ 1756 byl imatrikulován na

¹¹² KRASNOPOLSKI, Paul. *Joseph von Bretfeld. Ein Bild aus Akten und Kupfern*. Praha: Gesellschaft Deutscher Bücherfreunde in Böhmen, 1931.

¹¹³ JIRÁSEK, Alois. *F.L. Věk: obraz z dob našeho národního probuzení*. V Praze: J. Otto. ŘEZNÍČEK, Václav. *Naše zlatá matička, Díl třetí: Svítání*. V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1924. HELD, Jan Theobald, KVĚT, Jindřich a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Fakta a poznámky k mému budoucímu nekrologu I.: vzpomínky pražského lékaře na léta 1770-1799*. Praha: Academia, 2017. KOPETZ, Heinrich. *Plaudereien eines alten Pragers: Sammlung der in der "Bohemia" erschienenen Artikel*. Prag: Druck und Kommissionsverlag der k.u.k. Hofbuchdruckerei A. Haase, 1905.

¹¹⁴ Jedná se zejména o mozartovskou literaturu a Pragensia.

¹¹⁵ SOA Litoměřice, Matrika N, O, Z, I-N, inv. č. 5751, sig. 126/2. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-6ba1>.

¹¹⁶ Objevuje se informace, že se narodil roku 1729 v Českém Krumlově a pocházel z rytířského rodu Bretfeldů, což ovšem není pravda. Spojení Josefa Bretfelda s tímto rodem se objevuje až v souvislosti s jeho dcerou Terezií. Terezie se ucházela o řád hvězdového kříže, jehož získání bylo podmíněno určitým množstvím šlechtických předků. V případě matky Marie Anny Chlumčanské z Přestavlk s tím problém nebyl, ale otec bez šlechtických předků by naděje na získání řádu zhatil. S tímto vysvětlením, jemuž není důvod nevěřit, přišla Veronika Jíchová, jejíž informace mi zároveň osvětlily, proč jsem Bretfeldova narození nebyla schopná dohledat v matrice – Krasnopolski uvádí, že při imatrikulaci na právnickou fakultu byl Bretfeld uveden jako „Bohemus Neudorffensis“ (viz KRASNOPOLSKI, Paul. *Joseph von Bretfeld. Ein Bild aus Akten und Kupfern*, str. 7). Vzhledem k původní nepravdivé informaci o jeho krumlovském původu jsem nejprve dohledala Novou Ves od Krumlova vzdálenou asi 20 km, pochopitelně se mi však v místní matrice nepodařilo dohledat Bretfeldovo narození. Ta „správná“ vesnice se totiž nacházela na druhém konci Čech v blízkosti Žatce. Zcela náhodou jsem

právnícké fakultě v Praze a po vystudování působil jako advokát, mezi jeho klienty patřili šlechtici, což mu pomohlo získat přístup do vyšších kruhů. Sám byl nobilitován třikrát, v době pasování čerstvě obdržel rytířský titul,¹¹⁷ ale dosáhl až na titul svobodného pána s titulem z Kronenburgu. Mimo to za svůj život zastával velké množství funkcí spojených s univerzitou, z čehož nejvýznamnější bylo trojnásobné jmenování děkanem právnícké fakulty a šestinásobné zvolení rektorem univerzity, angažoval se však i mimo univerzitní prostředí, například ve funkci strážce koruny rytířského stavu nebo jako konzistoriální kancléř arcibiskupa. K vzestupu pomohly Bretfeldovi i dva sňatky. Jeho první žena Terezie Waibel von Braitfeld, podle Krasnopolského zámožná,¹¹⁸ s níž měl dva syny, zemřela ve věku 25 let. Záhy po její smrti se oženil podruhé a tentokrát se posunul po společenském žebříčku – nová manželka Marie Anna Chlumčanská z Přestavlk byla sestrou Václava Leopolda Chlumčanského, který se stal roku 1814 pražským arcibiskupem. S Marií Annou měl Bretfeld další tři děti, a i ji přežil, byť jen o jeden rok. Příznivé majetkové poměry mu umožnily zakoupit si v Praze několik domů, včetně domu U Léta a zimy v Nerudově ulici (později zvaný též Bretfeldovský), a k tomu ještě zámek ve Veselíčku v jižních Čechách, kde je i pohřben. Dům v Nerudově ulici si skvostně zařídil uměleckými díly, která se dostala na trh během rušení klášterů,¹¹⁹ proslulé plesy ovšem nepořádal zde, ale v Konviktu v Bartolomějské ulici. Josef Bretfeld zemřel roku 1820. Kromě pěti dětí a velkého majetku po něm zůstala pověst hvězdy pražské společnosti přelomu 18. a 19. století.

Po stručném shrnutí Bretfeldova života bych se ráda zaměřila na jeho obraz v literatuře a zajímavosti spojené s jeho společenským působením. V první řadě jsou to již vícekrát zmíněné plesy, které se konaly pravidelně ve čtvrtek od šesti hodin v Konviktském sále, a na něž vstupné stálo jeden zlatý.¹²⁰ Jejich zvláštností bylo, že vedle sebe – a někdy i spolu – tančili měšťané a šlechtici, kteří v čase revoluce trochu

tento objev učinila na internetových stránkách o obci Veselíčko. Konkrétně jsem čerpala z následujících příspěvků: FOŘT, Petr. *Kapitola 5: Bretfeldové* [online]. [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <https://www.veselicko.eu/inpage/bretfeldove/> a FOŘT, Petr a JÍCHOVÁ, Veronika. *Josef Bretfeld* [online]. [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <https://www.veselicko.eu/inpage/bretfeld/>. V těchto článkách jsou i další podrobnosti o Bretfeldově rodokmenu, jimiž se zde nebudu zabývat.

¹¹⁷ Povýšení obdržel 18. května 1792. NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 46-50, karton 3373.

¹¹⁸ KRASNOPOLSKI, Paul. *Joseph von Bretfeld. Ein Bild aus Akten und Kupfern*, str. 9.

¹¹⁹ Podrobnosti o zařízení jeho domů lze nalézt zde: *Domy pana Bretfelda* [online]. [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=186>.

¹²⁰ NETTL, Paul a PROCHÁZKA, Rudolf František. *Mozart v Čechách*. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1939, str. 65.

ustoupili od projevování stavovské nadřazenosti, což se však opět změnilo s Napoleonovou císařskou korunovací.¹²¹ J. T. Held vzpomínal, že „mnozí z nás dodnes nezapomněli na nějaké to štouchnutí do žeber od některé šlechtičny“.¹²² Na těchto plesech se scházela pestrá společnost, včetně tehdejších prominentních osobností jako byli Mozart nebo Casanova. Sám Bretfeld byl vášnivým tanečníkem, takže mu někdo vymyslel žertovný epitaf: „*Neráčeť tady dlouho státi pane, sic bude chtít tancovat a vstane!*“ Když se to Bretfeld dozvěděl, opravil ho údajně následovně: „*Poutníče, ihned spěchej odtud dál, sic vstanu z hrobu, abych s tebou tancoval.*“¹²³ Existoval rovněž valčík *à la Bretfeld* po něm pojmenovaný, stejně tak prý vymyslel voňavku, která se pak prodávala v lékárně U Zlaté koruny pod názvem *Bretfelder Geist*.¹²⁴ Všeobecnou oblibu si podle Řezníčka ovšem alespoň dočasně pokazil, když se jako kancléř pražské konsistoře postavil proti výuce v češtině na vyšších školách – „(...) *doposud po celé Praze populární starý pán přes noc stal se za to osobností pohrdanou*“.¹²⁵ Bretfeldův postoj je zvláštní už proto, že řada jeho rodinných příslušníků češtinu podporovala a on sám své děti česky učit dal.

4.6.2.2 Karel Biener von Bienenberg

První podrobnější životopis Karla Bienera von Bienenberg podal v časopise *Památky archaeologické a místopisné* historik Antonín Rybička.¹²⁶ Není náhodou, že se tak stalo v tomto periodiku, neboť Biener byl považován za zakladatele archeologie v Čechách. Nejnověji o něm samostatnou publikaci vydal v roce 2016 Karel Sklenář.¹²⁷

Biener se narodil ve Slaném urozeným rodičům, otec pracoval jako krajský fyzikus. Gymnázium vystudoval v Litoměřicích, kde v té době bydlel jeho dědeček, pak se ale s otcem a bratrem přesunul do Prahy. Zde pokračoval ve studiích na

¹²¹ HELD, Jan Theobald, KVĚT, Jindřich a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Fakta a poznámky k mému budoucímu nekrologu I.: vzpomínky pražského lékaře na léta 1770-1799*, str. 98-99.

¹²² Tamtéž, str. 299.

¹²³ ŘEZNÍČEK, Václav. *Naše zlatá matička, Díl třetí: Svítání*. V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1924, str. 331.

¹²⁴ KOPETZ, Heinrich. *Plaudereien eines alten Pragers: Sammlung der in der "Bohemia" erschienenen Artikel*, str 122.

¹²⁵ ŘEZNÍČEK, Václav. *Naše zlatá matička, Díl třetí: Svítání*, str 77.

¹²⁶ RYBIČKA, Antonín. Karel Josef rytíř Biener z Bienenberka, otec archeologie české. *Památky archaeologické a místopisné: organ Archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze*. Praha: Archaeologický sbor Musea království Českého, 1859, 3(5), str. 204-213.

¹²⁷ SKLENÁŘ, Karel. *Karel Josef Biener z Bienenberka: otec české archeologie*. Praha: Agentura Pankrác, 2016.

stavovské inženýrské škole, na níž v této době vyučoval i Jan Ferdinand Schor, a ve dvaceti letech vstoupil do armády, kde se staral především o fortifikace. V sedmileté válce se vyznamenal množstvím úspěšných akcí, což mu vyneslo povýšení na setníka a přijetí do generálního štábu, jakožto vrchního inženýra. Po konci války se oženil a zvláštní pocta se mu dostala, když se Marie Terezie stala kmotrou jeho syna Františka Josefa. Další vyznamenání přišlo v roce 1769 v podobě povýšení do rytířského stavu, s čímž se otevřela druhá etapa Bienerova života. Přešel do civilní služby, začal pracovat jako úředník na litoměřickém krajském úřadě a ponořil se do studia historie a objevování starožitností, zejména těch ukrytých pod zemí. Díky svému novému postavení měl dobrý přehled o tom, co se v kraji děje, takže objevilo-li se cokoliv archeologicky zajímavého, objevil se i Biener, čímž řadu památek zachránil před zničením. 1775 ho jmenovali hejtmanem Královéhradeckého kraje, což znamenalo možnost shromáždit informace o další části Čech – mimo jiné sepsal i dějiny Hradce Králové.¹²⁸ Během zdejšího působení se rovnou v roce nástupu do funkce musel vypořádat se selskou rebelií, díky čemuž se stal jedním z protagonistů stejnojmenné práce Josefa Petráně.¹²⁹ Už o čtyři roky později přesídlil do Prahy, jelikož se stal hejtmanem Kouřimského kraje. Roku 1795 konečně císař vyslyšel Bienerovu prosbu o povýšení na svobodného pána, ale tato pocta nebyla zadarmo – bylo třeba zaplatit taxu, kterou sice mohl splácet po částech, jenže než se mu to povedlo, roku 1798 zemřel. Jeho manželka nemohla zbytek doplatit, povýšení tak bylo zrušeno. Sbírkou, kterou za svůj život nashromáždil, skoupily částečně osoby, které znaly její historickou hodnotu, jako Dobrovský nebo Pelcl, řadu věcí získal i Johann Ferdinand Schönfeld, ale ta byla pro změnu rozprodána po jeho smrti.

Biografické medailony Bretfelda ani Bienera bohužel nezodpovídají otázku, k čemu je pasování vlastně dobré, kterou si kladli již organizátoři Leopoldovy korunovace, takže dokonce pověřili klementinského knihovníka Rafaela Ungara, aby se na celou záležitost podrobně podíval – bohužel na nic zásadního nepřišel.¹³⁰ I když tedy pasování nemělo žádný praktický přínos, šlo o záležitost prestiže. Jak

¹²⁸ BIENER VON BIENENBERG, Karl. *Geschichte der Stadt Königgratz. Erster Theil mit Kupfern*. Prag: Gedruckt bey Franz Geržabeck in der eisernen Thüre, 1780. 2. díl zůstal v rukopise.

¹²⁹ PETRÁŇ, Josef. *Rebelie: příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*. Praha: Československý spisovatel, 1975.

¹³⁰ KYZOUROVÁ, Ivana a VLNAS, Vít. *Žezlo a koruna: Karel IV. a české královské korunovace (...)*, str. 184.

napsal Bretfeld: „*Na počtu mečem tohoto zemského světce proslulého statečností a zbožností můžeme nyní nahlížet jako na způsob povzbudivého vyznamenání, které má rytířům samotným dodat vyšší stupeň důvěry ve vlastní sílu a statečnost, a působit na ně povzbudivým vlivem jejich světce-ochránce – a to může být označeno i za politický důvod, proč se pasování mečem sv. Václava stalo hlavní událostí každé důležitější zemské slavnosti, a tím následně i královské korunovace, k jejímuž zvelebení tento slavnostní akt nemálo přispěl.*“¹³¹

Vrátíme se zpět, abychom uzavřeli korunovační mši. Po obětování se císař odebral k oltáři, kde arcibiskupovi opět s pomocí úředníků předal bochníky, soudky s vínem, a ještě měšec s 30 dukátů těžkými zlatými mincemi. Během celé mše císař střídavě odkládal a přijímal korunovační klenoty, při *Sanctus* tak klečel bez nich. Ve chvíli pozdvihování také byly na hradbách vystřeleny další salvy a opět se rozezněly zvony. Po přijímání, kam šel císař zcela bez klenotů, se opět posadil na trůn a na hlavu mu purkrabí posadil korunu. Následovala modlitba *Omnipotens Deus*, čímž byla mše zakončena, arcibiskup Františkovi ještě požehnal, naposledy se rozezněly zvony a zahřměly salvy. Císař teď mohl ve slavnostním průvodu opustit chrám. Do rukou mu opět bylo dáno žezlo a jablko, načež byli na nádvoří ke sv. Vítu vpuštěni lidé, aby se mohli podívat na svého nově korunovaného panovníka i se všemi jeho odznaky moci. Průvod mířil směrem do sněmovny ve Starém královském paláci, před níž stál nejvyšší dědičný dveřník s klíčem, a kam příslušní úředníci odložili polštáře, na které byly následně umístěny korunovační klenoty.¹³² Zároveň tam císař čekal, dokud nebyla připravena hostina ve Vladislavském sále. Nejvyšší dědičný pokladník se svým pomocníkem se mezitím za doprovodu harcířů a uherské gardy vydali na Hradčanské náměstí, kde mezi přihlížející rozhodili zlaté a stříbrné mince ražené k příležitosti korunovace. Kramerius uvádí, že původně se mince rozhazovaly z pavlače, což ovšem vedlo k úrazům.¹³³ I dřívější praxi pouštění

¹³¹ „*Nun mochte die Verehrung mit dem Schwerdte dieses durch seine Tapferkeit, so wie durch seine Frömmigkeit gleich berühmten Landesheiligen, als eine Art aufmunternder Auszeichnung angesehen werden, welche den Rittern selbst einen höhern Grad von Vertrauen in ihre eigene Kraft und Tapferkeit, dann die unterstützende Einwirkung ihres Schutzheiligen einflößte, – und dieses könnte wohl als ein politischer Grund angegeben werden, aus welchem der Ritterschlag mit dem St. Wenzelsschwerdte später eine Haupthaundlung jeder wichtigeren Landesfeierlichkeit, und in der Folge aller Königskronungen wurde, zu deren Verherrlichung dieser glänzende Akt ohnedieß nicht wenig beitrug.*“ BRETFFELD, Franz Joseph von. *Ueber den Ritter=Orden des heiligen Wenzels*, str. 12.

¹³² Kromě koruny pak došlo opět k jejich přenesení do Vladislavského sálu.

¹³³ Krameriovy noviny ze 17. října 1791, No. 38, str. 302.

červeného a bílého vína z kašen, jakož i rozhazování chleba, nahradilo udílení almužny. Poslední památkou na korunování, kterou si přihlížející mohli odnést, byl kousek červenobílé látky, po které císař kráčel do chrámu.

4.6.3 Korunovační hostina

Vladislavský sál, v němž se hostina odehrávala, byl k této příležitosti slavnostně vyzdoben výjevy z biblických dějin. O hudbu se postarali místní hudebníci, protože vzhledem ke smutku byly během korunovace ustaveny jen tři gala dny – nevyplatilo by se tedy, aby přijela dvorská kapela. Přesto však podle soupisu osob cestujících do Prahy dorazil dvorní kapelník Antonio Salieri. Pod baldachýnem na vyvýšeném pódiu se nacházel králův stůl, dále byly postaveny tři chóry, na nichž byli rozestavěni hudebníci, a jedna tribuna zřízená pro část panstva. Stejně jako korunovace, i hostina měla přesně danou choreografii. Prostředí slavnostní tabule měl na starost dědičný komorník nad stříbrem, který zároveň dohlížel na plynulý přísun jednotlivých chodů, a u císařova stolu čekal nejvyšší kuchmistr s jídelním lístkem. Oběma jim pomáhal nejvyšší dvorský komorník nad stříbrem. Sezení bylo zároveň uspořádáno tak, aby k nikdo neseseděl zády k císaři. Před prvním chodem předstoupil nejvyšší dědičný stolník s holí v ruce, načež nejvyšší zemský hofmistr ohlásil, že je jídlo připraveno a císař se s korunou na hlavě a předvojem stavů a nejvyšších úředníků vydal do sálu. U stolu si umyl a osušil ruce, u čehož mu asistovali vybraní příslušníci dědičných úřadů. Za zvuku trub a bubnů se císař posadil, nejvyšší zemský komoří mu sňal z hlavy korunu a předal ji nejvyššímu dědičnému číšníkovi, který ji položil na malý stolek stojící po pravé straně, čímž se opět připojila ke zbylým korunovačním klenotům, které sem byly již předtím položeny. Personál začal na stůl nosit pokrmy a hostina mohla začít, nejprve však musel být obsloužen císař. Až poté, co se napil, se všichni ostatní hosté usadili a mohlo se začít hodovat. Část stolů se nacházela ještě v Zelené světnici – ty byly určeny pro obsluhu při hostině a zástupce měst. Otázku, jaká jídla se podávala, nemůžu bohužel zodpovědět, neboť jsem v pramenech na korunovační menu nenarazila. V momentě, kdy se hostina chýlila ke konci, oznámil dědičný komorník nad stříbrem všem hostům, že se císař chystá vstát, takže se všichni zvedli. Poté si císař opět umyl ruce, nejvyšší zemský komoří mu nasadil korunu a císař povstal. Arcibiskup za asistence dvorského ceremoniáře vyslovil poděkování *gratias agimus*, zemští úředníci vzali ze stolku korunovační

klenoty a císař se v průvodu odebral do svých komnat. Pak mu byla sňata z hlavy koruna, uložena spolu s ostatními klenoty a tím hostina skončila.

4.7 Korunovace císařovny

Císařovnin korunovační obřad připadal na 11. srpna a v hlavních bodech kopíroval císařův, ale do popředí se tentokrát dostaly urozené dámy. V areálu Hradu byly rozestavěny stejné jednotky, jako při císařově korunovaci, ani uspořádání v katedrále se příliš nelišilo. Před oltářem se nacházel trůn pro císařovnu, po pravé straně bylo přistavené klekátko pro abatyši Tereziánského ústavu šlechticů arcivévodkyni Marii Annu a za ním křesla pro nejvyšší hofmistryni a další dvě urozené dámy také z ústavu šlechticů. V půl desáté císařovnu doprovodily dvorní dámy a manželky nejvyšších zemských úředníků k císařovým komnatám. Nejvyšší zemští úředníci přinesli korunovační klenoty připravené na polštářích a opět následovalo dlouhé procesí do katedrály – pod baldachýnem šel císařský pár, císařovnu vedl za ruku krok za císařem její nejvyšší hofmistr, vlečku jí nesla hofmistryně a za nimi následovaly dámy ode dvora a manželky úředníků. Popisy průvodu zmiňují, že císař měl na hlavě císařskou korunu a císařovna korunu „domácí“.¹³⁴ U vchodu do katedrály čekal arcibiskup s dvěma asistenty a dalšími duchovními, přivítal jejich veličenstva, pokropil je svčenu vodou a dal jim k políbení kříž Karla IV. Po vstupu do chrámu se od sebe císař s císařovnou oddělili. Císař zamířil s částí průvodu ke svému trůnu, císařovna do kaple sv. Václava spolu se všemi, kteří byli potřební k vykonání nějakého úřadu. Arcibiskup se odebral do sakristie, aby se převlékl, a na prahu kaple císařovnu očekávala abatyše Marie Anna, která sem dorazila chodbou spojující katedrálu a královský palác, takže nebyla součástí průvodu. Poté, co všichni vstoupili do kaple, položili nejvyšší úředníci na oltář královské klenoty. Stejně jako při císařově korunovaci, na bočním oltáři se nacházely bochníky chleba a soudky s vínem. Po krátké modlitbě vkleče se císařovna posadila do křesla a přijala gratulaci od abatyše. Následný úkon se týkal abatyše samotné: *„Nejvyšší paní kanclířka z oltáře vzala knížecí drahými kameny vykládaný zlatý věnec, a jej její královské Vyvýšenosti na hlavu vstavila. Tento věnec uvnitř má čepičku z modrého atlasu, a přes něj jest od přední až k zadní straně, a zase přes přič*

¹³⁴ Krameriovy noviny z 18. srpna 1792, No. 33, str. 273, informaci potvrzují i korunovační brožury. Vzhledem k dalšímu jednání je ovšem tento popis matoucí.

*zlatý kříž.*¹³⁵ Po svatojiřských abatyších, které korunovaly královnu původně, převzaly představené Ústavu šlechtičen prsten, berlu, a právě onu zmiňovanou knížecí korunu, zhotovenou roku 1553. Poslední svatojiřská abatyše Marie Terezie z Harnachu insignie uchovala u sebe, protože i přes zrušení kláštera doufala v jeho obnovení. Abatyše Ústavu šlechtičen Marie Anna při obou korunovacích, jež vykonala (1791 a 1792), musela použít „věnec“ náhradní.¹³⁶ Pak arcibiskup požehnal císařovně a všichni se přesunuli do hlavní chrámové lodi, přičemž patřiční úředníci přenesli korunovační insignie na hlavní oltář. Císař povstal, císařovna poklekla u trůnu a ostatní se posadili na vyhrazená místa. Když byly insignie na oltáři, císař s císařovnou se sešli u hlavního oltáře opět za asistence osob zastávajících úřady podstatné při korunovaci. Císař pak arcibiskupovi stojícímu před oltářem představil císařovnu promluvou, kterou přečetl z pontifikálu, načež se vrátil na své místo a poklekl. Totéž učinil i arcibiskup a začal odříkávat litanie ke všem svatým, přičemž císařovna, již sňal nejvyšší hofmistr korunu z hlavy a umístil ji na polštář, se položila tváří na připravenou podušku. V průběhu litaní císařovně požehnal, po jejich skončení pronesl modlitbu *Omnipotens sempiterne Deus*. Císařovně na hlavu nasadil hofmistr opět korunu a asistenti ji dovedli k trůnu. Poté započala zpívaná mše. Před *aleluja* byla císařovna uvedena k oltáři v doprovodu abatyše Marie Anny a ostatních asistentů, poklekla, hofmistr jí opět sňal korunu a colmistr ji odnesl na Hrad.¹³⁷ Nejvyšší hofmistryně, nejvyšší zemská komoří a dvě dvorní dámy jí obnažily pravou paži a záda, a následovalo pomazání a osušení provedené stejně jako u krále, zbývalo tedy samotné korunování. Abatyše vzala z oltáře korunu, podala ji nejvyššímu purkrabímu a ten arcibiskupovi. Nejprve nejvyšší zemská komoří nasadila císařovně červenou atlasovou čepičku, a pak ji společně korunovala abatyše, purkrabí a arcibiskup. Obdobným způsobem předala abatyše příslušným úředníkům žezlo a jablko, které císařovna obdržela z rukou arcibiskupa. Po císařovnině uvedení na trůn se rozlehly salvy a zvony se rozezvonily. Obřad mohl pokračovat, podruhé se salvy a zvonění opakovaly při pozdvihování, a

¹³⁵ Tamtéž, str. 275.

¹³⁶ Viz ŽÁKOVÁ, Michaela. *Tereziánský ústav šlechtičen na Pražském hradě*. Praha, 2019. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, str. 336-337 a PACOVSKÝ, Karel. Úloha svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen. *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav, 2017, 32(1-2), str. 151-178. Za upozornění na příslušnou literaturu a uvedení do problematiky děkuji K. Pacovskému.

¹³⁷ Následně se ovšem koruna záhadně objevuje na oltáři.

potřetí byly k slyšení po skončení mše. Po odchodu z chrámu se všichni odebrali na hostinu, která probíhala stejně jako v císařově případě, přední místo ale měly tentokrát urozené dámy a abatyše seděla po císařovnině pravici. Po konci stolování se císařský pár odebral do svých komnat.

5 Mezi povyražením a povinností

Jak trávil císařský pár čas v hlavním městě, a jakých kratochvílí se mohli zúčastnit běžní obyvatelé? Pomineme-li bubenečskou slavnost, která si zaslouží samostatnou kapitolu, na programu byla divadelní představení a nejrůznější plesy, *assemblée* či *soupe*, jak se těmto dýchánkům také říkalo, jejichž pořádáním se místní šlechta chtěla blýsknout, a jimž dodávala lesk přítomnost někoho z císařské rodiny, dále například pobyt v přírodě, ale také aktivity, které bychom nejspíš pod „kratochvíle“ nezařadili, jako návštěva různých institucí nebo udílení audiencí. Organizačně nenáročnou zábavu nabízely právě vyjíždky po Praze a do jejího okolí. Císař s císařovnou tak navštívili Prokopské údolí včetně jeskyně, ve které měl sv. Prokop podle legendy přebývat, okolí Břevnovského kláštera, Střelecký ostrov, projeli se na lodičkách a ve Vltavě i rybařili.¹³⁸ Ve Stromovce, kam se císař vydal na koni v doprovodu Josefa a Leopolda a císařovna v doprovodu hraběnky von Kuefstein, lovili pánové koroptve a dámy se šly projít. Poté v letohrádku následovalo občerstvení a na výslovné přání císařovny byl přinesen z Císařského mlýna bochník domácího chleba.¹³⁹ Aby učinili povinnosti zadost, absolvovali ukázkou vojenských manévřů u Invalidovny, navštívili univerzitní knihovnu, a také porodnici a léčebný ústav Johanna Melitsche. Nejvzdálenější cestu absolvoval císař do Karlovy Huti (dnes část Králova Dvora), kde se vyráběla munice.

5.1 Plesy

První ples proběhl 2. srpna v Hatzfeldském paláci,¹⁴⁰ který disponoval zahradou s fontánou, což byla v létě žádaná výhoda, navíc se opět nabízela možnost se blýsknout velkolepým osvětlením. Kolem sedmé hodiny přijel císařský pár s malým doprovodem a ples zahájil císař tancem s dcerou hraběte Rottenhana, který tento

¹³⁸ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 201.

¹³⁹ *Tagebuch der böhmischen Königskronung Im Jahre 1792*, str. 101.

¹⁴⁰ Patrně Schönbornský palác ve Vlašské ulici.

ples pořádal. Ačkoliv *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792* uvádí,¹⁴¹ že šlo o jeho nejstarší dceru Gabrielu, jedná se patrně o omyl. Gabriele bylo v této době pouhých osm let, navíc byla mladší než její sestra Marie Isabella, v té době osmnáctiletá. Císařský pár se zdržel do jedenácti hodin, bez jejich přítomnosti následovala o půlnoci ještě večeře. 4. srpna pořádal pak velkou hostinu přímo nejvyšší purkrabí, od sedmi hodin večer následovanou plesem pod taktovkou hraběte Rudolfa Czernina v Černínském paláci, „jehož přední strana s velikým nákladem byla osvěcena. V sálu hořelo 900 voskových světel a kůr nejvýbornějšími muzikanty byl osazen“.¹⁴² Císařský pár se tentokrát omluvil z důvodu indispozice, ale dorazili alespoň arcivévodové Josef a Leopold s arcivévodkyní Marií Annou. Další slavnost se konala 6. srpna v zahradě Buquoyského paláce,¹⁴³ opět s účastí císařské rodiny a množstvím šlechty a vysokých důstojníků. Blíže nespecifikovaným příslušníkům veřejnosti bylo rozdáno dvě stě vstupenek a ten, kdo se nedostal dovnitř, mohl přihlížet z blízkých kopců a vinic. V celé zahradě hrálo šest hudebních souborů a osvětlovalo ji prý až sto tisíc svítilen¹⁴⁴ – jak moc, či jestli vůbec je tato informace nadsazená, se lze jen dohadovat. Slavnost krátce přerušil déšť, panstvo však bylo tak laskavé, že i přihlížejícím v zahradě poskytnulo ochranu před zmoknutím, čímž došlo k „*Mischung der Stände*“.¹⁴⁵ Tuto slavnost pořádala hraběnka Siskowitz ve spolupráci s hrabětem Bolzou. Anonymní autor *Die Königskrönung (...)* jejich snahu ocenil slovy: „*Nelze říct nic jiného, než že si oba zasloužili vynikající úspěch a dostalo se jim ho.*“¹⁴⁶ Podle všeho poslední ples, o kterém jsme zpraveni z korunovačních brožur i tisku, se konal 7. srpna opět v Hatzfeldském paláci za účasti celé císařské rodiny.

5.2 Divadlo

Během korunovace hrály v Praze dvě divadelní společnosti – jedna pod vedením Václava Mihuleho, druhá pod taktovkou Franze Sekondy. Václav Mihule disponoval poměrně rozsáhlým souborem, byl schopen uvádět hry v němčině i češtině a během korunovace působil na dvou scénách – v Nosticově divadle na Ovocném trhu a v sále

¹⁴¹ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 158.

¹⁴² Krameriovy noviny z 11. srpna 1792, No. 32, str. 268.

¹⁴³ Dnešní Portheimka na Smíchově.

¹⁴⁴ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 270.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ „*Man kann nichts anders sagen, als das beide ausgezeichneten Beyfall verdienten, und erhielten.*“ Tamtéž, str. 271.

bývalé knihovny kláštera hybernů na dnešním náměstí Republiky. Praha navíc byla jeho domovským městem, na rozdíl od Sekondovy společnosti, která sem jezdila jen hostovat v létě, a po většinu času vystupovala v Sasku, zejména v Drážďanech. Ve své době byla tato společnost velmi vyhlášená a čistou němčinu herců chválil i pražský lékař Jan Theobald Held, obvykle značně kritický.¹⁴⁷ Sekondův soubor hrával během korunovace v Thunovském paláci na Malé Straně, v jehož sále se původně provozovala představení a koncerty jen příležitostně, pak ovšem došlo k přestavbě a roku 1779 zde byla zřízena scéna. V 80. letech sem při návštěvách Prahy rád zavítal i císař Josef II. Thunovské divadlo bohužel vyhořelo v létě roku 1794 – shodou okolností při představení Sekondova souboru – a již nebylo obnoveno. V repertoáru obou společností se nacházely truchlohry, veselohry a činohry, Mihule navíc provozoval zpěvohry.¹⁴⁸ Obě tyto společnosti byly přítomny „v plném provozu“¹⁴⁹ již při loňské Leopoldově korunovaci, šlo tedy vlastně o jakousi „korunovační reprízu“. Na programu se nacházela mimo jiné díla J. F. Jüngera, A. von Kotzebua, F. L. Schrödera nebo W. H. von Dalberga. Na 9. srpna, tedy den královské korunovace, naplánoval Mihule v Nosticově divadle uvedení hry v češtině, na níž sliboval divákům vstup zdarma. Jednalo se o *Povýšení českého knížectví na království*, což byl překlad hry A. W. Ifflanda *Friedrich von Österreich* z pera Václava Tháma. Šlo sice o kus vlastenecký, ale ve smyslu rakousko-habsburském – Fridrich IV. zde vystupuje v roli ochránce zájmů Ladislava Pohrobka, který má nastoupit na trůn po smrti Albrechta II. Tímto kusem složil Mihule reparát, protože předchozí návštěva císaře v Nosticově divadle skončila fiaskem, když odešel už během druhého jednání hry *Entführung* (Únos) od Jüngera.¹⁵⁰ Tato záležitost však císařský pár neodradila, a tak navštívil Nosticovo i Thunovské divadlo během svého pobytu několikrát.

5.3 Mimopražské slavnosti

Zvláštní kapitolu tvoří slavnosti, které se neudály v Praze, ale byly pořádány na počest císařské návštěvy i v jiných českých městech. Kutnohorská honorace zinscenovala oslavu v některých bodech kopírující korunovační ceremoniál. Ráno se

¹⁴⁷ HELD, Jan Theobald, KVĚT, Jindřich a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Fakta a poznámky k mému budoucímu nekrologu I.: vzpomínky pražského lékaře na léta 1770-1799*, str. 196.

¹⁴⁸ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 95.

¹⁴⁹ VONDRÁČEK, Jan, MÜLLER, Vladimír, ed. *Dějiny českého divadla: doba obrozenská 1771-1824*. I. vydání. Praha: Orbis, 1956, str. 206.

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 215-216.

na radnici shromáždila městská rada s příslušnými úředníky, aby vyzvedli dvě koruny na aksamitových polštářích, z nichž jedna představovala císařskou a druhá českou královskou, a v průvodu je odnesli do kostela Panny Marie Na Náměti, kde byli shromážděni měšťané a duchovenstvo. Za zvuku zvonů, hudby a dělových ran následoval přesun do chrámu sv. Jakuba, koruny byly nesené pod baldachýnem a během celého průvodu došlo k uzamčení městských bran. U sv. Jakuba položili koruny na oltář a na řadu přišla mše s tematickým kázáním o povinnostech poddaných vůči panovníkovi. Slavnost pokračovala do večera, kdy byla Kutná Hora osvětlena. Absenci osobní přítomnosti císařského páru suplovaly malované portréty, umístěné na náměstí a též osvětlené. Méně velkolepá oslava se konala i v Ledči nad Sázavou,¹⁵¹ kde také proběhla mše a konalo se i procesí. To naopak v Českém Krumlově „měli včera [8. srpna] takovou slavnost, kterou zde ještě nikdy žádný nespatriil“.¹⁵² Paradoxně však neměla nic vůbec nic společného s přítomností veličenstev v zemi. Batalion pěšího regimentu totiž obdržel čtyři nové praporce, což si žádalo jejich posvěcení. Proto se konala slavnostní mše za účasti značného množství obyvatel. Událost natáhlo na celkovou dobu čtyř hodin nejen půlhodinové kázání, ale i hodinová ceremonie zapichování hřebíčků do praporců – všichni důstojníci a vybraní muži a ženy nahlas oznámili, jakému „svatému neb světici, aneb také sv. Trojici ke cti ten hřebík zaraziti míní“.¹⁵³

5.4 Slavnost v Bubenči

12. srpna se na počest královského páru konala v Bubenči (zvané též Ovenec) za Pruskou branou lidová slavnost. Tu měli na starost čeští stavové, konkrétně nejvyšší purkrabí hrabě Jindřich Rottenhan. Výběr lokality byla tak trochu „z nouze ctnost“. Vzhledem k tomu, že na přípravu celé korunovace nezbýval dostatek času, nemohli stavové nechat postavit nové budovy speciálně pro oslavu, kam by se zároveň vešel očekávaný počet lidí. Dějištěm slavnosti se tak stala Stromovka v okolí malého loveckého zámečku (dnešní Šlechtovy restaurace). Louky a pole za hradbami se ukázaly jako dobré řešení – nebylo potřeba rozsáhlých stavebních prací, navíc

¹⁵¹ Ledečské panství zakoupila Marie Terezie pro Tereziánský ústav šlechticů, který ho vlastnil ještě v 1. polovině 20. století.

¹⁵² Krameriovy noviny z 25. srpna 1792, No. 34, str. 287.

¹⁵³ Tamtéž, str. 288.

pozemky byly součástí tzv. zámeckému okresu¹⁵⁴ a podléhaly tak přímo hraběti Rottenhanovi. Pojaly velké množství návštěvníků, krajina se tu svažovala do údolí, a protože na místo vedly jen tři cesty, policejní síly měly přehled o dění a mohly příchozí kontrolovat. Ačkoliv dobové tištěné brožury zdůrazňují, že přijít mohl opravdu každý, o tom, koho nakonec vpustili, rozhodoval oděv – „*Jako diváci byli do parku vpuštěny všechny dobře oblečené osoby.*“¹⁵⁵ Blíže specifikované sice ono *dobře oblečení* není, ale předpokládejme, že prošel každý, kdo byl oděn čistě a slušně. V době, kdy Evropou obcházel strašák francouzské revoluce, a panovala obava, že lidové vrstvy si i v habsburské monarchii mohou vzít příklad z Francie, se na první pohled může zdát zvláštní umožnit této potenciálně nebezpečné skupině obyvatelstva, aby se sešla ve velkém množství na jednom místě. Záměrem slavnosti však v tomto případě bylo dokázat příslušníkům lidových vrstev, že jsou pro blaho a prosperitu země nepostradatelní, zároveň přispět k jejich „zušlechtění“ a vyvolat v nich sympatie k idylicky líčenému panovníkovi. Objevovaly se obavy z toho, že by běžný člověk mohl špatně pochopit ideály svobody, sklouznout k bezbožnosti, „zkaženosti mravů“ a ke snaze měnit zažitě pořádky. To rozhodně nebylo v zájmu vrchnosti, která se naopak snažila o utužení společnosti a přeměnu občanů (*Bürger*) v patrioty, a zdůrazňovala, že oslavit je třeba píli, dobré mravy a ctnost.

5.4.1 Co je to lid?

O slavnosti v Bubenči se hovoří jako o „lidové“. Ale jak si toto označení vyložit? Jednalo se opravdu o zábavu určenou v první řadě pro lid, nebo šlo spíše o slavnost pro šlechtu, v níž lid hrál předem dohodnutou roli a choval se tak, jak si myslel, že se od něj očekává? A kdo byl vlastně oním lidem myšlen?

Ve své práci Sociálně myšlenková tvářnost obrozenského lidu F. Kutnar nastínil dvě myšlenky, na které bych ráda navázala. Zaprvé: „*Při prvním letmém obzírání poznáme, že [lid] není národ, že to jsou snad jeho nižší společenské vrstvy, ale že přece pojem lidu ani rozsahově ani obsahově se nerovná davu, beztvaré mase. Lid je zajisté*

¹⁵⁴ Podrobněji o tom, co vše do něj spadalo, viz RUDOLPH VON WARTBURG, Joseph, HALATA, Martin a LIEBLOVÁ, Dagmar ed. *Pozdrav ze Schlossbergu: paměti Josefa Rudolpha z Wartburgu, syna hradního inspektora*. Praha: Academia, 2013.

¹⁵⁵ „*Als Zuseher wurden alle wohl gekleidete Personen in den Park eingelassen.*“ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 278.

jev společenský.¹⁵⁶ A zadruhé: „Lid jest však také jevem historickým, je podmíněn dobově, mění se v čase a byl i politicky determinován jako skupina vyloučená z účasti na politické moci.“¹⁵⁷ Na první pohled se zdá, že „bubenečský lid“ tvořili hlavně příslušníci selského stavu v čele se sedláky. V pramenech je jim věnována největší pozornost, což naznačuje skutečnost, že byli pilířem celé slavnosti. K této domněnce přispívá i Jan Rulík, když o ní hovoří jako o „venkovské“ – vzhledem k tomu, že autor byl pražským měšťanem, je možné, že ji podobně vnímali i další příslušníci měšťanského stavu. Bohužel k tomuto pohledu neexistuje více zdrojů, popřípadě mi zůstaly skryty. Je nepochybné, že se slavnosti účastnili i pražští obyvatelé a měšťané, o tom, že by přijeli obyvatelé jiných měst zprávy nemáme. Nejvíce tedy vyčnívá ona nižší, selská vrstva.

Šlechtické slavnosti inspirované venkovem, jichž se mnohdy účastnily lidové vrstvy v roli komparsu, známe již z doby pozdní renesance a baroka.¹⁵⁸ V 18. století se vlivem Rousseauovy filozofie stal módní návrat k přirozenosti, což vedlo ke šlechtické hře na venkovskou idylu. Peter Burke upozorňuje, že právě na konci tohoto století se navíc v Německu zrodil pojem „lidová kultura“ a středostavovští intelektuálové se pustili do studia jejích projevů.¹⁵⁹ Každá mince má dvě strany, což platí i u venkova – na jedné straně lákavý obraz prostoty života a idylického splnutí s přírodou, na straně druhé přehlížená skutečnost sociálních problémů a bídy, které přirozeně šlechta ve svých fantaziích replikovat nechtěla – stačí si vzpomenout na umělou vesnici Marie Antoinetty s najatou selskou rodinou. Ačkoliv v Čechách žádný šlechtic nezašel tak daleko, můžeme i zde na konci 18. století pozorovat módní vlnu hraní si na venkovany. Pořádaly se například krojované plesy či selské svatby.¹⁶⁰ Jak uvádí I. Heroldová: „*Toto hraní si na lid bylo však jistou formou obrany proti narůstání revolučních sil, snahou ukázat že si šlechta „váží selského lidu, že jej ctí, když uvádí do*

¹⁵⁶ KUTNAR, František. *Sociálně myšlenková tvářnost obrozenského lidu: trojí pohled na český obrozenský lid jako příspěvek k jeho duchovním dějinám*. Praha: Historický klub, 1948, str. 9.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Více o tomto tématu viz LAUDOVÁ, Hannah. Národně významné festivity 19. století a jejich folkloristická dramaturgie. In: *Divadlo v české kultuře 19. století: sborník symposia pořádaného u příležitosti 3. ročníku Smetanova festivalu v Plzni ve dnech 10.-12. března 1983*. Praha: Národní galerie, 1985.

¹⁵⁹ BURKE, Peter. *Co je kulturní historie?* Praha: Dokořán, 2011, str. 28.

¹⁶⁰ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, str. 19.

svých zábav jeho zvyky, kroje a řeč“.¹⁶¹ Logickým vyústěním se tedy stalo využití korunovace jakožto patrně nejdůležitější zemské slavnosti, aby se podařilo tento postoj demonstrovat. Lid byl zapojen i do poslední české korunovace roku 1836, kdy proběhly mnohem důkladnější přípravy, a dokonce se zachovala i vyobrazení venkovského obyvatelstva v krojích.¹⁶²

5.4.2 Šlechta vytváří lidovou slavnost

Na zvládání zvláštní agendy na guberniu s oblibou vytvářeli komise, a ani tato slavnost nebyla výjimkou. Komisi k této příležitosti tvořili hrabě Ferdinand Kinský, hrabě Clam Gallas, baron Běšín, hrabě Bolza a svobodný pán Lamothe. Tato pětice v podstatě zodpovídala za celou organizaci a delegovala úkoly na jednotlivé podřízené. Architektonickým řešením byl pověřen stavební ředitel Franz Herget, který měl k ruce dva inženýry, o vymalování sálu a navrhnutí alegorických vozů včetně obou soch se postaral malíř Jan Quirin Jahn. Inspirace vycházela i z řecké a římské mytologie. Udržení pořádku hlídala eskadrona Kavanaghových kyrysníků, dva bataliony granátníků, rota fyzilírů¹⁶³ a 250 dělostřelců, k pomocným pracím byla určena ještě jedna rota granátníků. Velká účast si žádala patřičné množství občerstvení. Servírovalo se hlavně množství masných výrobků, nejvíc se napeklo skopových kýt – celkem 2332 liber, k tomu byly k dispozici chleby a žemle, ze sladkého pečiva pak osm tisíc koláčů. Podle Vaváka se maso peklo už od 7. srpna,¹⁶⁴ aby se všechno stihlo. K pití návštěvníci dostali hlavně pivo. Urození hosté měli podstatně pestřejší výběr – pečeně byly doplněny o paštiky, dorty, různé cukrářské výrobky a ovoce, k pití se podával široký výběr alkoholických i nealkoholických nápojů. Na rozdíl od prostých obyvatel vítězilo u šlechty víno a šampaňské – k dispozici bylo 3076 lahví z Čech, Rakouska, Německa, ale i Francie a Itálie.

¹⁶¹ HEROLDOVÁ, Iva. Uzavírání sňatků a svatební obyčeje v Čechách ve 2. pol. 18. a v 1. pol. 19. století. *Český lid*. 1975, 62(3), str. 130.

¹⁶² LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*, str. 19-20.

¹⁶³ Fyzilír byl pěšák ozbrojený puškou, obecněji střelec.

¹⁶⁴ VAVÁK, František Jan, SKOPEC, Jindřich, ed. *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře Milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, (Rok 1791-1801), str. 72

Z nealkoholických možností si hosté mohli posloužit limonádou nebo mandlovým mlékem.¹⁶⁵

Bylo rozhodnuto, že pilířem slavnosti budou dožínky, představení selských párů a tzv. *Rosenfest*, tedy růžová slavnost. Ta pocházela z francouzského městečka Salency, kde se narodil i svatý Medard, jenž měl být podle legendy jejím zakladatelem. Růžová slavnost spočívala ve zvolení místní nejctnostnější dívky, která pak na základě svých charakterových předností obdržela titul růžové královny a věneček uvitý z růží. Někdy se volba pojila i s finančním darem. Jak a odkud se tato slavnost dostala do českého prostředí, není jasné – různé formy růžových slavností probíhaly kromě Salency i v jiných francouzských městech, co je ale možná zajímavější – i mimo samotnou Francii. Obšírně o tomto tématu pojednává W. L. Döring ve své práci *Die Königin der Blumen*,¹⁶⁶ která je cenným zdrojem zpráv o dalších podobných slavnostech. Z ní se dozvídáme, že přímo po salencijském vzoru se od roku 1769 pořádala růžová slavnost i v německém Lichstedtu (dnes část Rudolstadt), nebo ve vesnici Stöckey. Nejzajímavější pro naše prostředí je ale rozhodně zmínka o dvou růžových slavnostech, které se měly odehrát na Moravě, a to v Mikulově na panství knížete Dietrichsteina a ve Vranově nad Dyjí za hraběte Mniszka. Přesnější časové určení bohužel autor neposkytuje, takže nevíme, jestli se například ta mikulovská nemohla konat ještě před pražskou, na kterou Döring také nezapomíná.¹⁶⁷ V druhé polovině 18. století se objevily ve Francii divadelní hry, které růžovou slavnost tematizovaly, přičemž některé se dočkaly i překladu do němčiny. Zdá se tedy, že se tento typ slavností těšil v 18. století mimořádné oblibě.

5.4.3 Hledání párů

„Na 14 dní před tím po vši zemi poručení přišlo, aby jeden každý kraj 10 mladých sedláků spolu s jejich manželkami, a mezi nimi 1 pár prohlášených do stavu

¹⁶⁵ *Beschreibung des Aerndte= und Rosenfestes, welches in Gegenwart I.I.M.M. Franz II. und Marien Theresiens Königs und Königin von Böhmen durch die Landesstände veranstaltet von dem im Parke Bubenetsch bei Prag versammelten böhmischen Landvolke den 12ten August 1792 gefeyert worden.* Prag, bei Johann Gottfried Calve, str. 18-19.

¹⁶⁶ DÖRING, Wilhelm Ludwig. *Die Königin der Blumen, oder die höhere Bedeutung der Rose an sich und in Beziehung auf die Gemüthswelt, nach Naturanschauung, Poesie und Geschichte: Ein Beitrag zur tiefern Auffassung und Erkenntniß der Natur überhaupt.* Elberfeld: Gedrukt bei Sam. Lucas, 1835. Podrobněji ke slavnosti viz strany 350–363.

¹⁶⁷ Ve Vranově nad Dyjí se slavnost musela konat až po korunovaci, protože Mniszkové panství získali v roce 1799.

manželského v nově vstupujících osob, ke dni 12. srpna do Prahy poslal a takovým lidem aby se i vozová příležitost dala, by pěšky jíti nemusili, a každý aby v tom kroji a šatech čistých přišel, v nichžto doma dle způsobu toho místa se chodí.“¹⁶⁸

24. července byl na kraje odeslán požadavek, aby místní úředníci vybrali vhodné páry ochotné vstoupit do svazku manželského, které by se dostavily na chystanou selskou slavnost. Samotný dokument jsem v archivu nenašla, odkazují se na něj však odpovědi z krajů, takže si o jeho obsahu lze udělat představu. Ideální adeptkou na nevěstu byla mladá žena kolem dvaceti let věku v tíživé sociální situaci, kterou okolí popisovalo jako počestnou a mravnou. Obvykle měla alespoň jednoho rodiče po smrti, k tomu množství sourozenců a malou šanci, že se v budoucnu její majetkové poměry nějak zlepší. Její budoucí ženich se nacházel ve velmi podobné situaci. Osvědčení o rodinných a majetkových poměrech včetně charakteru dotyčných přikládal místní farář nebo jiná úřední autorita a tyto informace se pak posílaly zpět na Zemský výbor ke schválení. Veškeré výlohy na cestu do Prahy pro pár a vybraného rodinného příslušníka, jakož i dar pro nevěstu ve výši tří set zlatých platily stavy, ale peníze měly být svatebčanům vyplaceny až v místě bydliště poté, co sňatek skutečně uzavřeli: „(...) druhý den dostávali písemné jistoty každý pár na 300 zlatých, které ve svých zámcích doma dostali“.¹⁶⁹ Kromě šestnácti venkovských nevěst bylo vybráno ještě šest měšťanek pražských, jimž mělo být darováno pět set zlatých. Příležitost uzavřít sňatek dostaly všechny páry hned 14. srpna v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně, ale tuto možnost jich využilo pouze šest.¹⁷⁰ Za svědky jim šli Johann Debrois a Ignaz Ehrenreich, oba guberniální úředníci.¹⁷¹ U ostatních párů se informace o sňatku dá dohledat jen obtížně a není ani záruka, že k němu vůbec došlo, natož pak se stejným partnerem, jehož předtím oznámily krajské úřady. Příkladem je Anna Čančíková, která se vdala až v roce 1797, a nikoliv za původně krajem avizovaného Jana Čermáka, ale za Josefa Svačinu.¹⁷² Zajímavé je také to, že otce nevěsty Jana Čančíka matrika popisuje jako sedláka, kdežto v krajské zprávě

¹⁶⁸ VAVÁK, František Jan, SKOPEC, Jindřich, ed. *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře Milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, (Rok 1791-1801), str. 69.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 76.

¹⁷⁰ Za kraj Žatecký, Prácheňský, Chrudimský, Berounský, Plzeňský a Táborský. Archiv hlavního města Prahy, Sběrka matrik, MIK 08, 1784-1811, str. 97-100. Dostupné z: <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=9D1779A1CBBA4325957112BAC105DA95>

¹⁷¹ Výjimkou byl pouze pár ze Žateckého kraje, který měl vlastní svědky.

¹⁷² SOA Praha, Matrika oddaných Horky nad Jizerou, 1785-1817, dostupné online z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/5451/44#>

z roku 1792 byl ještě uveden jako „chudý nádeník“.¹⁷³ Závěrem se lze ztotožnit s Miroslavem Hrochem: „*Nádech frašky pak měla dohra kolem věna nevěst, poněvadž některé z nich prohlásily, že si „ženicha nevezmou, protože jim ho vnutili jen pro účel cesty do Prahy. Tím ovšem přišly o nárok na 300 zlatých věna.*“¹⁷⁴ Nabízí se otázka, jestli stejná situace nastala i u měšťanských nevěst, ale zde bohužel narážíme na nedostatek informací.

I přes jasné instrukce se v litoměřickém kraji stalo, že za nevěstu vybrali osobu v jednom ohledu nevyhovující. O Marii Wernerové se dozvídáme, že pocházela ze sedmi dětí, měla chudé rodiče a trpěla chudokrevností. Potud bylo všechno v nejlepším pořádku, sociální tíže z ní činila skvělou adeptku. Marie však doposud neměla žádného nápadníka, což by ji z bubenečské slavnosti diskvalifikovalo. Z Prahy proto na kraj putoval dopis, který doporučoval řešení. Marie si měla urychleně buď ženicha zajistit, nebo alespoň sehnat někoho, kdo by byl během slavnosti ochoten hrát jeho roli. V případě, že by obě navrhované varianty selhaly, byl kraj povinován dodat „*jiné děvče opatřené ženichem*“.¹⁷⁵ Nakonec Marie nejspíše slavila úspěch – ačkoliv v pramenech jméno (falešného) ženicha nenajdeme, ona se v seznamu nevěst nachází.¹⁷⁶ O nepříjemnou situaci se postaral i „*vzor celé obce*“,¹⁷⁷ osmnáctiletá nevěsta Alžběta Paličková z bydžovského kraje. Ačkoliv byla zasnoubena s o šest let starším Jakubem Elisem, vzala si místo něj Jana Karáska. Elis vlastnil nepříliš výnosné hospodářství o velikosti 15 strychů, což byla ještě o 10 strychů menší výměra, než na které hospodařila ovdovělá Alžbětina matka, a k tomu musel živit čtyři mladší sourozence. Naproti tomu Jan Karásek měl v budoucnu jakožto syn rychtáře zdědit slušný majetek. Tato situace přirozeně zamotala hlavu krajskému hejtmanovi Janu Nepomukovi von Launay, který se chopil pera, jakmile se dozvěděl, že svatba proběhla, a dožadoval se z vyšších míst¹⁷⁸ návodu, jak má postupovat – nevěsta totiž doposud neobdržela slíbených 300 zlatých, jejichž

¹⁷³ NAP, ZV 1791-1873, 1054/2, inv. č. 4087, sign. 84/38, karton 1184.

¹⁷⁴ HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*, str. 42.

¹⁷⁵ (...) *ein anderes mit einem Bräutigam versehenes Mädchen* (...), NAP, ZV 1791-1873, 1054/2, inv. č. 4087, sign. 84/38, karton 1184.

¹⁷⁶ *Beschreibung des Aerndte= und Rosenfestes* (...), str. 25.

¹⁷⁷ V „posudku“ se o Alžbětě Paličkové dočteme, že (...) *deren unbescholtener Lebenswandel, unscheinheilige Frömmigkeit, und unermüdete Arbeitsamkeit sie zum wirklichen Muster der ganzen Dorfgemeinde machte* (...), NAP, ZV 1791-1873, 1054/2, inv. č. 4087, sign. 84/38, karton 1184.

¹⁷⁸ Konkrétního adresáta nejsem schopna určit, v dopise je pouze oslovení „Euer Excellenz“, ale pravděpodobně se jedná o prezidenta gubernia Rottenhana.

vyplacení však teď bylo v ohrožení vzhledem k tomu, že její nový manžel nouzí evidentně netrpěl. O tom, jak situace dopadla, se bohužel už nic nedozvídáme, stejně tak je otázkou, jestli se jednalo o ojedinělý případ, nicméně i o tom lze pochybovat. Zajímavé pokračování měl naopak vztah Barbory Ecksteinové a Josefa Kouřimského z Plzeňského kraje, kteří se sice znali již tři roky, ale chudoba jim dosud bránila se vzít. Využili tedy proto příležitosti a sňatek uzavřeli přímo v Praze. Když se jim pak roku 1793 narodila dcera, zkusila paní Kouřimská štěstí a napsala manželce hraběte Rottenhana Gabriele, jestli by se nechtěla stát dítěti kmotrou. Hraběnka souhlasila, a dokonce poslala přes krajský úřad dětské oblečky.¹⁷⁹

5.4.4 Průběh slavnosti

Nejprve je třeba nastínit, jak Bubeneč tehdy vypadala. Na jižní straně údolí u hráze rybníka se nacházel lovecký zámeček, k němuž ještě stavové nechali přistavět taneční sál. Zde se mohl bavit dvůr, pro který se tu pak konala večeře a ples. Rybník měl čtverhranný půdorys, ale voda z něj byla už dlouho vypuštěná a dno zatravněné, takže jeho plocha sloužila napůl jako místo pro tanec a napůl jako parkoviště pro vozy a kočáry. Dolů vedly schody a uvnitř se nacházelo 24 malých kruhových parketů, jejichž prostředek byl osazen májkou. Kramérius píše, že „*při každém byla dobře osazená muzyka*“.¹⁸⁰ Kolem stály lavičky, na nichž si mohli tanečníci odpočinout. Aby se nevířil při tanci prach, kropil vybraný voják půdu. K dalšímu obveselení byly k dispozici kuželky, houpačky nebo ptačí střelba. Slavilo se i na malém ostrůvku, který také ležel v prostoru rybníka. Na hrázi tvořily vzrostlé lípy aleje, v nichž bylo umístěno 24 bufetových stolů pro občerstvení návštěvníků z řad prostého lidu. Jan Jeník z Bratřic dodává, že pro potraviny a nápoje byly zřízeny i prkenné boudy a kolny, nad nimiž se tyčil vymalovaný štít se symbolem toho, co se v nich nachází.¹⁸¹ Samotná hráz byla ozdobně oplocená, na sloupcích se vyjímalo chvojí se stužkami a pestrobarevnými lucernami. Osvětlení zanechalo v návštěvnících nepochybně velký dojem, neboť prameny hovoří o tisících lampionů a luceren. Vavák napočítal jen kolem rybníka 26730 lamp, což zdaleka nebyl konečný počet. Aby stavy učinily oslavu pro lidové vrstvy ještě atraktivnější, zřídily

¹⁷⁹ „Züge einer edeln und erhabenen Dame, einer Böhminn.“ In: *Für Böhmen von Böhmen: Miscellen*, Prag, 1793, str. 35-37.

¹⁸⁰ Krameriovy noviny z 18. srpna 1792, No. 33, str. 278

¹⁸¹ „*Kde se uzená masa vynacházela, tu byla na tabulce vymalována šunka, kde nápoj, tu byl pivní sud atd.*“ POLIŠENSKÝ, Josef a ILLINGOVÁ, Ella. *Jan Jeník z Bratřic*. Praha: Melantrich, 1989, str. 239.

loterii. V aleji se nacházela slavobrána s podloubím, v níž byla vystavena část předmětů, které mohli lidé vyhrát. Celkový počet losů činil třináct tisíc, vyhrávalo tři tisíce z nich. Nekupovaly se, ale při příjezdu tanečních hostů se přidělovaly. Vyhrát se daly peníze, ale též hospodářská zvířata, zemědělské nástroje, potřeby do domácnosti, látky nebo třeba kapesní hodinky. Před loveckým zámečkem byl vyhrazen prostor pro královský pár a dvůr, aby měli ničím nerušený výhled na celé dění. Po stranách tohoto místa se tyčily dvě slavobrány zdobené českým lvem, jedna hlásala *Vivat Maria Theresia* a druhá *Vivat Franciscus II.*

Aby všechno probíhalo hladce, vydalo gubernium den před slavností leták, který nechalo rozšířit po celé Praze, a v němž informovalo o organizační stránce celé akce; z většiny se ale jednalo o jízdní pořádek. Sezvané páry a taneční hosté, jejichž počet dosahoval k pěti tisícům, se sešli v Holešovicích, odkud pak společně zamířili do Stromovky. Novoměstští a staroměstští obyvatelé se měli vydat na místo přes Brusku, malostranští vrchem přes Hradčany a kolem Mariánských hradeb, z města se ale směrem na Bubeneč dalo stejně vyjet pouze Karlovou bránou. Určeno bylo i místo, kde kdo vystupoval – někdo už u slavobran, jiný mohl jet dál. Vozům proudícím na slavnost určoval komisař, kde mohou parkovat. Toto místo pak kočí nesměli měnit, ani tam nechat stát koně a odejít. Další možnost k parkování byla na nedaleké louce. I pěším nařízení doporučovalo vhodnou cestu, aby se nepletli mezi vozy. První příchozí mohli slavnost sledovat přímo z prostoru rybníka, zbytek se musel rozestavit do okolí podle toho, kde ještě zbývalo místo. Gubernium apelovalo i na to, aby příchozí poslouchali rozkazy komisaře a netlačili se. Varovalo zároveň, že jakékoliv porušení pořádku povede k potrestání výtržníků. V případě potřeby na místě pro jistotu byly lékařské síly – „*Aerzte, Chyrurgen und Hebammen*“.¹⁸² Lidé na slavnost proudili už od rána, od půl třetí do šesti byl údajně zástup přijíždějících vozů nepřetržitý, a počet návštěvníků přesáhl čtyřicet tisíc. Královský pár dorazil po šesté hodině v doprovodu arcivévodkyně Marie Anny, arcivévodů Josefa a Leopolda a členů dvora k zámečku, před nímž byly připraveny trůny, na něž se král s královnou posadili. Jejich příjezd oznámily salvy a hudba. Na straně zámečku se nacházelo vyvýšené sezení, kam se mohla usadit část dvora a hudebníci. Poté začal slavnostní průvod. Každá ze skupin zastoupených v průvodu měla vlastní

¹⁸² *Beschreibung des Aerndte- und Rosenfestes (...)*, str. 37.

kapelu, takže napřed šla vždy „muzika“. První vystoupily tři vojenské sbory hlavního města – střelci, garda a jízda. Poté se už objevily alegorické vozy s umělecky naaranžovanými zemědělskými produkty, jež táhli zapřažení býci s pozlacenými rohy a zdobeným postrojem. Naloženy byly vozy snopy pšenice a obilí, ozdobným loubím z chmele a šlahouny vinné révy. V průvodu nesli vesničané i zemědělské nástroje. Inspirace pro dekoraci pocházela z antiky, na jednom z vozů se tyčily sochy bohyně úrody Ceres a Triptolema, chráněnce Démétér, jenž podle mytologie naučil lidi zemědělství. Ceres se váže k římské mytologii, Triptolemos k řecké – je otázkou, zdali zkombinovat obojí bylo záměrem, nebo šlo o náhodu. Původně se plánovalo, že obě sochy budou mít podobu královského páru, ale protože se nepodařilo najít vhodnou podobiznu, jež by mohla posloužit jako předloha, od tohoto návrhu se upustilo. Zemědělskou přehlídku ukončil sbor, který česky zazpíval dožínkovou píseň. Následoval průvod šestnácti venkovských párů, v jejichž čele šla růžová královna. Tou byla zvolena Kateřina Kučerová z vesnice Rousínov¹⁸³ v Rakovnickém kraji, dcera sedláka Jana Kučery. Když průvod dospěl ke královskému páru, představil mu hrabě Rottenhan růžovou královnu. Marie Terezie ji vyzvala, aby šla blíž, na hlavu jí vsadila věnec a na krk zavěsila pamětní peníz. Zatímco dav propukl ve spontánní jásot a volal „*At' žije náš král František! At' žije Marie Terezie!*“, předala růžová královna jménem svým a ostatních nevěst báseň. Budoucí manželské páry a další pozvaní hosté pak byli představeni jejich veličenstvům. Protože řada z nich uměla jen česky, jako tlumočníci fungovali krajský hejtman von Damnitz a guberniální rada von Erben. Zajímavé je, že Krameriovy noviny se domnívaly, že manželských párů je celkem sedmnáct, a růžovou královnu považovaly za další nevěstu. Ke čtenářům se tak nejspíš nedostala informace, že nějaká růžová slavnost vůbec proběhla. Vybraní rychtáři a sedláci obdrželi pamětní medaili „*za vynikající zásluhy jakožto hospodáři a občané (Staatsbürger)*“¹⁸⁴ – lužecký rychtář Jan Plíčko Františka v češtině uvítal, načež ten mu česky odpověděl, a Vavák mu předal osobně vyhotovenou mapu poděbradského panství a psané přání k příležitosti příjezdu do Čech. Na druhý den Vaváka pozval František na audienci a obdaroval ho dvanácti dukáty. Než se rozproudila volná zábava, předvedl orchestr o síle 143 nástrojů a 54

¹⁸³ Rousínov spadal pod správu pražského purkrabství.

¹⁸⁴ *Beschreibung des Aerndte= und Rosenfestes* (...), str. 15.

hlasů kantátu, speciálně složenou pro tuto příležitost Vincencem Maškem¹⁸⁵ a otextovanou rakouským básníkem Johannem von Alxingerem. Po uzavření slavnostního průvodu se královský pár odebral prohlédnout si zahájené venkovské tance a projel se alejí, kde stály bufety s občerstvením pro neurozené návštěvníky. Po návratu zpátky k záměcku mohl být zahájen dvorský ples. Zádrhel nastal při rozsvěcování světel, když nepozorný osvětlovač omylem zapálil slavobránu. Oheň se naštěstí podařilo rychle uhasit, takže se nestihl rozšířit. *Beschreibung des Aerndte= und Rosenfestes* tento incident líčí téměř jako vítané zpestření, když píše: „*Za pár minut veškeré nebezpečí pominulo a požár 51 stop vysoké slavobrány představoval tedy velkolepou podívanou, na kterou shromáždění lidé pohlíželi jako na táborák, který byl součástí oslav.*“¹⁸⁶ Přestože se nic vážného nestalo, narušil tento incident posloupnost slavnosti. Za necelou hodinu se však prý podařilo vše dát do pořádku a slavnost mohla pokračovat – tolik alespoň zdroje oficiální. Ve skutečnosti se trhliny ve zdánlivě hladkém průběhu objevily už předtím. Podle Jeníka z Bratřic lidé vykradli boudy a kolny s občerstvením, takže se nedostalo na pozvané venkovany, kteří zůstali v horku žíznivi a o hladu. Nepořádek, který už tak panoval, se tedy požárem ještě zvětšil. Lidová tvořivost na sebe nenechala dlouho čekat a začala kolovat následující píseň:

Poslechněte, mládenci!

Co se stalo v Bubenči:

Byli jsme tam pozváni

Ze všech krajů svoláni.

A to bylo regrací

Malovaná traktací

Jen malované šunky

A k žrádлу ani bžunky.

¹⁸⁵ Viz MIKULÁŠ, Jiří. *Vinzenz Maschek (1755-1831) – Život a dílo*. Praha, 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy, str. 225—241.

¹⁸⁶ „*In wenigen Minuten war alle Gefahr vorüber, und der Brand der 51 Schuhe hohen Ehrenpforte stellte nun ein prächtiges Schauspiel dar, welchem die ganze Volksmenge, als einem Freudenfeuer, das ein Theil der festlichen Anstalten wäre, ruhig zusah.*“ *Beschreibung des Aerndte= und Rosenfestes (...)*, str. 17.

*Malováno všeho dosti,
A piva, vína v hojnosti;
Ale prázdné sklenice,
Větru, prachu, nic více.*

*Jak nedvědy nás vodili,
Mezi strvinky rozdělili,
Páni dobře hodovali
Řkouce, bychom tancovali.*

*Janku, tancuj, trouba hučí!
Co je platno, drška bručí
Ani vody nám nedali,
Chřtány prahnout nechali.*

*Zapálenou fortnou nám svítily,
Bysme tu nouzi lépe spatřili,
A tu slávu Hody lidské nazvali
Na tisíce lelků k tomu pozvali.*

*Pěkná rozkoš! pěkné hody!
Ani piva, ani vody;
Milí páni stavové,
Naší země vůdcové! –*

*Toto Vaše malování
patří jen pro tatrmany;
Chcete-li Vy blázny míti,
Můžete je z Prahy vzíti.*

*Nás příště nechte s pokojem,
My víc bláznama nebudem;
Za tu slávu pěkně děkujem,*

*Ale na věky víc nepřijdem.*¹⁸⁷

Dvůr se vrátil do Prahy po jedenácté hodině, ale ostatní hosté slavili až do časných ranních hodin. Podle oficiálních zdrojů vše proběhlo hladce, nedošlo k žádným výtržnostem, a dokonce se prý ani neobjevily případy kapsářství. To, že skutečnost byla o poznání méně růžová, jsme však již viděli výše.

6 Epilog

Bubenečskou slavností v podstatě skončily všechny důležité korunovační události a dvorská suita postupně začala z Prahy odjíždět, i když první vozy se vydaly směr Vídeň již v noci 11. srpna. Posledních pár dnů mezi před odjezdem připadlo již zmiňovaným návštěvám různých institucí, večerním programem byla obvykle návštěva divadla. 15. srpna udělil císařský pár poslední audienci.¹⁸⁸ Za zmínku během těchto dnů tak stojí zejména předání korunovačního daru ve výši deseti tisíc dukátů pro císaře i pro císařovnu, k němuž došlo 13. srpna stavovskou deputací. *Die Königskrönung* (...) uvádí,¹⁸⁹ že císařovna obdržela pět tisíc dukátů, z pramenů vyplývá, že tato suma byla později zdvojnásobena, což správně uvádí i Kramerius.¹⁹⁰ Peníze se předávaly v hotovosti, císařovna je obdržela v bílém atlasovém pytlíčku zdobeném drahými kameny a perlami, který vyrobil za 136 zlatých a 17 krejcarů *maître brodeur* Johann Hoffmann.¹⁹¹ Kromě tohoto daru obvykle panovník obdržel ještě tzv. itinerarium neboli výlohy za cestu a korunovační útraty. Tuto částku platili stavové jednotlivých korunních zemí. Za Karla VI. se jednalo o sumu dvě stě tisíc zlatých, přičemž polovinu uhradili Češi, Moravané se podíleli částkou 33 333 zlatých a Slezané 66 666.¹⁹² Itinerarium po stavech požadovali i Marie Terezie a Leopold II., který ovšem učinil velkorysé gesto a dovolil, aby si stavové sami určili, na co budou peníze v zemi použity – ti se rozhodli pro zřízení fondu pro chorobinec a blázinec.¹⁹³ František tentokrát oznámil, že vyplacení itineraria ve výši 145 tisíc zlatých úplně promine. Obdarován nebyl jen císař, ale i arcibiskupové a biskupové, nejvyšší zemští

¹⁸⁷ POLIŠENSKÝ, Josef a ILLINGOVÁ, Ella. *Jan Jeník z Bratřic*. Praha: Melantrich, 1989, str. 239-240.

¹⁸⁸ *Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792*, str. 365.

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 364.

¹⁹⁰ Krameriovy noviny z 1. září 1792, No. 35, str. 293.

¹⁹¹ NAP, ZV 1791-1873, 1054/2, inv. č. 4084, sign. 84/35, karton 1183.

¹⁹² HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*, str. 209.

¹⁹³ DVORÁK, Rudolf. *Jednání sněmů moravských v letech 1835-1848*, str. 295.

úředníci a držitelé dědičných úradů, kteří od panovníka obdrželi drahocenné kříže, prsteny, tabatěrky a hodinky. Na zpáteční cestu do Vídně se císařský pár i s oběma arcivévodami vydal 16. srpna časně ráno, čekalo je celkem 20 zastávek a do cíle dorazili 17. srpna, čímž se pro císaře korunovační maraton uzavřel. A čeští stavové? Ti museli ještě vyřídit hromady účtů, žádostí a stížností, které se na ně sesypaly, ať už se jednalo o rozbité sklenice během bubenečské slavnosti či zničenou úrodu brambor tamtéž – požadavků bylo zkrátka mnoho.¹⁹⁴

Františkova korunovace bezesporu nebyla tak pompézní jako Leopoldova. Roli hrálo dozajista i to, že se konala ze všech tří jako poslední a František ji chtěl mít zkrátka co nejrychleji „za sebou“. Přesto však měla nezanedbatelný význam pro řadu osob, které získaly příležitost dostat se do styku s panovníkem a případně se prostřednictvím uděleného vyznamenání posunout výš po společenském žebříčku. Pomineme-li teď nově pasované rytíře sv. Václava, nejvyššímu purkrabímu Rottenhanovi byl 10. srpna udělen velkokříž řádu sv. Štěpána, významné ocenění udělované za civilní zásluhy.¹⁹⁵ Z návštěvy panovníka profitoval i již zmíněný porodník Johann Melitsch, i když jiným způsobem. Melitschův ústav byl závislý na jeho vlastním finančním vkladu a na darech různých dobrodinců z řad šlechty, přičemž osobně přispěli i císařové Leopold a František. Zvláštní postavení mezi dárci měl purkrabí Rottenhan, který nejenže věnoval vyšší částku než ostatní, ale s Melitschem si též dopisoval a později nad ním držel i ochrannou ruku. Od jara roku 1792 však začal ústav trpět finančními obtížemi v souvislosti s vyhlášením války. Obrat nastal, když Melitsche jmenovali veřejným profesorem porodnictví, k čemuž došlo 17. srpna 1792. Následujícího roku pak jeho ústav získal právo veřejnosti a měl nárok i na státní podporu, kterou čerpal z chudinského fondu. Není tedy zcela od věci domnívat se, že se nejvyšší purkrabí u císaře přimluvil a ten následně podpořil Melitschovu bohu libou aktivitu.¹⁹⁶

Co mi při této korunovaci přijde ovšem zásadní, je proměna přístupu k nižším vrstvám obyvatelstva (lidu) a samotný mechanismus vytváření slavnosti od pokynů

¹⁹⁴ NAP, ČG-Publ 203/8, inv. č. 2282, sign. 51-72, karton 3374 a NAP, ZV 1791-1873, 1054/2, inv. č. 4087, sign. 84/38, karton 1184.

¹⁹⁵ *Tagebuch der böhmischen Königskronung Im Jahre 1792*, str. 207.

¹⁹⁶ Děkuji docentce Tinkové, že mě na tyto souvislosti upozornila. Více informace o tomto tématu viz TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010.

z pražského gubernia po praktické uskutečňování přes krajské úřady. Stejně tak překvapuje otázka bezpečnostních opatření – nedošlo totiž k jejich zpřísnění, jak bychom se mohli domnívat vzhledem k válečnému stavu, ale naopak se objevil důraz si prosté obyvatele naklonit. Móda „objevování lidu“ pak ještě pokračovala, když 20. ledna 1793¹⁹⁷ pořádali stavové v domě U Vusínů ples ve stylu selské svatby. To samozřejmě nešlo ani Krameriovi, který jí věnoval článek a nezapomněl připomenout již proběhlou bubenečskou slavnost: *„My bychom se jistě nevděčnosti dopustili, kdybychom pro památku našim nejpozdnějším potomkům, a ke cti naší slavné české vrchnosti toho nepřipomenuli, jak velice naše česká vrchnost na sedlský stav laskavá jest. Slavné vrchnosti české byly to, jenž před jeho milostí císařem, když jakožto král český v Praze korunován byl, v tak řečeném místě Bubenči na svůj náklad venkovské anebo sedlské veselí zřídili, a tím velikému počtu sedláků ze všech krajů Království českého přístup k jeho milosti králi svému korunovanému učinili. Aby tedy tuto náchylnost svou k českému sedlákovu zase najevo dali, předešlou neděli při masopustní veselosti ve veřejném sálu tak řečeném U Vusínů na Starém městě, sedlskou svatbu v kroji českých sedláků a českých sedlek představovali.“*¹⁹⁸ V té době měl už ale císař jiné starosti – zatímco si panstvo v Praze hrálo na rychtáře a konšely, mládence a děvečky, o den později v Paříži popravili Ludvíka XVI. a války s revoluční Francií začínaly nabírat na obrátkách.

¹⁹⁷ VAVÁK, František Jan. *Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816*. Kniha třetí, (Rok 1791-1801), str. 82-83.

¹⁹⁸ Krameriovy noviny z 26. ledna 1793, No. 4, str. 33-34.

7 Použité zdroje

7.1 Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy, Sběrka matrik, MIK 08, 1784-1811, str. 97–100.

Dostupné z:

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=9D1779A1CBBA4325957112BAC105DA95>

Národní archiv Praha, České gubernium – Publicum (ČG-Publ 203/8), inv. č. 2282, kartony 3372-3374.

Národní archiv Praha, Zemský výbor Praha – 1791-1873, č. fondu 1054/2, inv. č. 4087, kartony 1183-1187.

SOA Litoměřice, Matrika N, O, Z, I-N, inv. č. 5751, sig. 126/2. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:4e496e4e:12216bae987:-6ba1>.

SOA Praha, Matrika oddaných Horky nad Jizerou, 1785-1817, dostupné online z: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/5451/44#>

7.2 Edice pramenů a tištěné prameny

Beschreibung des Aerndte- und Rosenfestes, welches in Gegenwart I.I.M.M. Franz II. und Marien Theresiens Königs und Königin von Böhmen durch die Landesstände veranstaltet von dem im Parke Bubenetsch bei Prag versammelten böhmischen Landvolke den 12ten August 1792 gefeyert worden. Prag, bei Johann Gottfried Calve.

DEBROIS, Johann. *Urkunde über die vollzogene Krönung seiner Majestät des Königs von Böhmen Leopold des Zweiten und ihrer Majestät der Gemahlinn des Königs Maria Louise, gebornen Infantinn von Spanien. Auf Veranlassung der Stände des Königreichs beschrieben von Johann Debrois.* Prag: Gedruckt bei Gottlieb Haase, 1818.

Die Königskrönung in Prag im Jahre 1792. Prag: In der von Schönfeldschen Buchhandlung, und bei Albrecht und Kompagnie.

EICHLER, Andreas Chrysogonus. *Die Polizei praktisch; oder: Handbuch für Magistrate, Wirthschaftsämter, Aerzte, Wundärzte, Apotheker, u.s.w. dann für alle, denen die Aufsicht auf die Polizeigegegenstände obliegt, oder die von ihr gründlich unterrichtet seyn wollen, mit Anführung der ergangenen Gesetze oder Verordnungen / Nebst einem Anhang von den politischen Verbrechen und derselben Bestrafung.* Prag: Bei Johann Herrl, Buchhändler, 1794.

Familienkalender auf das Schaltjahr 1796, welcher ein alphabetisches Verzeichniß der hohen adelichen Standesgeschlechter des Königreichs Böheim, derselben gegenwärtige Abstämmlinge, begleitende Chargen, besitzende Herrschaften, und Güter, dann neugestochene Wappen enthält. Prag: gedruckt bey Franz Geržabek im St. Saar Kloster.

HELD, Jan Theobald, KVĚT, Jindřich a TINKOVÁ, Daniela, ed. *Fakta a poznámky k mému budoucímu nekrologu I.: vzpomínky pražského lékaře na léta 1770-1799.* Praha: Academia, 2017.

Hochfürstl. Schwarzenbergische Hof- und Staats=Kalender aud das Jahr 1786. Markbreit: gedruckt und zu haben bey Joh. Val. Knenlein, hochfürstl. privil. Buchdrucker.

JUSTI, Johann Heinrich Gottlob von. *Staatwirtschaft oder Systematische Abhandlung aller ökonomischen oder Cameralwissenschaften, die zur Regierung eines Landes erfordert werden.* Zweyte stark vermehrte Auflage. Leipzig: Verlegts Bernhard Christoph Breitkopf, 1758.

Kaiserlich Königlicher Schematismus für das Königreich Böhmeim auf das Schalt-Jahr 1792. Prag: in der k.k. Hofbuchdruckerey des Johann Ferdinand Edlen von Schönfeld.

Prager Wegweiser zum Unterricht und Bequemlichkeit der Fremden und Kenntniss der Einheimischen in Beschreibung der vorzüglichsten Denkwürdigkeiten und Einrichtung dieser Hauptstadt der Königreichs Böhmen, dann einer Anweisung über die Beschaffenheit jeder Art vorkommenden interessanten Gegenstände. Prag: Gedruckt und zu haben bey F. Vetterl v. Wildenbrunn, 1817.

PŘÍCHOVSKÝ Z PŘÍCHOVIC, Antonín Petr. *Actus Coronationis Sacrae Caesareae, Regiae Apostolicaeque Majestatis Francisci In Regem Bohemiae Continens Tam Ecclesiasticas Caeremonias, quam Alias Functiones. Peractus a Reverendissimo Et Celsissimo Principe Antonio Petro Archiepiscopo Pragensi, e Comitibus Przychowski de Przychowitz. Anno MDCCXCII die 9 Augusti.* Vetero Pragae: Typis Archiepiscopalibus per Joannem Josephum Diesbach, Archipiscopalem Typographum, 1792.

PŘÍCHOVSKÝ Z PŘÍCHOVIC, Antonín Petr. *Actus Coronationis Suae Majestatis Imperatricis Mariae Theresiae In Reginam Bohemiae, Continens Tam Ecclesiasticas Caeremonias, Quam Alias Functiones. Peractus a Reverendissimo Et Celsissimo Principe Antonio Petro Archiepiscopo Pragensi, e Comitibus Przychowski de Przychowitz. Anno MDCCXCII die 11 Augusti.* Vetero Pragae: Typis Archiepiscopalibus per Joannem Josephum Diesbach, Archipiscopalem Typographum, 1792.

RUDOLPH VON WARTBURG, Joseph, HALATA, Martin a LIEBLOVÁ, Dagmar ed. *Pozdrav ze Schlossbergu: paměti Josefa Rudolpha z Wartburgu, syna hradního inspektora.* Praha: Academia, 2013.

RULÍK, Jan. *Kalendář Hystorycký: obsahujcý krátké a summownj poznamenánj wssechněch proměn, přjbehů, wálek, neywyšssjch nařzenj, a t.d. gak w slawném národu a králowstwj Českém, tak y na djle w giných národech a zemjch, zběhlých. Djl Prwnj, od léta 1780, až do léta 1797.* W Praze: wytisstěný pjsmem Hrabowských dědiců, za Matěge Sst'astného Faktora, 1797.

SEALSFIELD, Charles. *Rakousko, jaké je.* Praha: Odeon, 1992.

SCHALLER, Jaroslaus. *Beschreibung der Königlichen Haupt und Residenzstadt Prag.* Prag: gedruckt bey Franz Geržabeck, 1794-1797, 4 sv.

SCHALLER, Jaroslaus. *Kurzgefaßte Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag für die Ausländer, Durchreisende, und alle diejenigen, welche sich*

mit allen darinn befindlichen sehenswürdigen Merkwürdigkeiten geschwind bekannt machen wollen. Prag: bei Kaspar Widtmann, 1798.

STELZIG, Franz Alois. *Versuch einer medizinischen Topographie von Prag.* Prag: J. G. Calvesche Buchhandlung in Comission, 1824.

Tagebuch der böhmischen Königskrönung Im Jahre 1792. Prag: bey Joseph Walenta, Kunst- und Buchhändler, in der kleinseitner Brückengasse No. 6, 1792.

VAVÁK, František Jan. *Paměti Františka J. Vaváka, suseda a rychtáře milčického z let 1770-1816.* Kniha třetí, (Rok 1791-1801). Praha: Dědictví Svatojánské, 1915.

7.3 Dobová periodika

Brünner Zeitung der kaiserl.-königl. privileg. Mährischen Lehenbank. Brünn: Frag-Amt der k.k. Lehenbank.

Für Böhmen von Böhmen: Miszellen, Prag.

Kraméryusowy Cýs. k. Pražské Posstowské Nowiny. V Praze: V.M.Kramérius.

Prager Staats- und gelehrte Nachrichten nebst der eigentlichen Intelligenzblatte aus dem k.k. Frag- u. Kundschaftsamte. Prag: V.V. Pruscha.

Wiener Zeitung. Wien: van Ghelen'sche Erben.

7.4 Elektronické zdroje

Domy pana Bretfelda [online]. [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=186>.

FOŘT, Petr a JÍCHOVÁ, Veronika. *Josef Bretfeld* [online]. [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <https://www.veselicko.eu/inpage/bretfeld/>.

FOŘT, Petr. *Kapitola 5: Bretfeldové* [online]. [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <https://www.veselicko.eu/inpage/bretfeldove/>

HUBER, Daniel Joseph von. *Mapa Prahy.* <http://data.onb.ac.at/rec/baa5057210>, [online]. [cit. 2021-03-22].

POKORNÝ, Pavel R. *O pasování rytířů svatého Václava* [online]. [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <http://www.heraldika-terminologie.cz/stranka-o-pasovani-rytiru-svateho-vaclava-146>.

7.5 Sekundární literatura

ANTONÍN, Robert, RYANTOVÁ, Marie a Petr VOREL, ed. *Čeští králové.* Praha: Paseka, 2008.

BAHENSKÁ, Marie, CERMANOVÁ, Iveta, DIBELKA, Jaroslav et al., CERMAN, Ivo, ed. *Habsburkové: 1740-1918: vznikání občanské společnosti.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2016.

BENEŠOVSKÁ, Klára, MERHAUTOVÁ, Anežka, ed. *Katedrála sv. Víta v Praze: (K 650. výročí založení).* Praha: Academia, 1994.

BERNING, Benita. *"Nach alldem löblichen Gebrauch": die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526-1743)*. Köln: Böhlau, 2008.

BERNS, Jörg Jochen, ed. a RAHN, Thomas., ed. *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1995.

BRETFELD, Franz Joseph von. *Ueber den Ritter=Orden des heiligen Wenzels, im Königreiche Böhmen, in so weit als historische Quellen hierüber einen Aufschluss zu geben vermögen*. Wien: Bey Johann Baptist Wallishausser, 1807.

BURKE, Peter. *Co je kulturní historie?* Praha: Dokořán, 2011.

DÖRING, Wilhelm Ludwig. *Die Königin der Blumen, oder die höhere Bedeutung der Rose an sich und in Beziehung auf die Gemüthswelt, nach Naturanschauung, Poesie und Geschichte: Ein Beitrag zur tiefern Auffassung und Erkenntniß der Natur überhaupt*. Elberfeld: Gedruckt bei Sam. Lucas, 1835.

DVOŘÁK, Rudolf. *Jednání sněmů moravských v letech 1835-1848*. Brno: Matice Moravská, 1906.

HAMANN, Brigitte. *Habsburkové: životopisná encyklopedie*. Praha: Brána, 1996.

HEROLDOVÁ, Iva. Uzavírání sňatků a svatební obyčeje v Čechách ve 2. pol. 18. a v 1. pol. 19. století. *Český lid*. 1975, 62(3), str. 129-139.

HRBEK, Jiří. *České barokní korunovace*, Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010.

HROCH, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999.

JAKUBCOVÁ, Alena a kol. *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století: osobnosti a díla*. Vyd. 1. Praha: Divadelní ústav, 2007.

JIRÁSEK, Alois. *F.L. Věk: obraz z dob našeho národního probuzení*. V Praze: J. Otto.

KAPRAS, Jan. *Právní dějiny zemí koruny České, Díl třetí, Část druhá: Dějiny státního zřízení. Doba pobělohorská*. Praha: Česká grafická unie, 1920.

KOPETZ, Heinrich. *Plaudereien eines alten Pragers: Sammlung der in der "Bohemia" erschienenen Artikel*. Prag: Druck und Kommissionsverlag der k.u.k. Hofbuchdruckerei A. Haase, 1905.

KRASNOPOLSKI, Paul. *Joseph von Bretfeld. Ein Bild aus Akten und Kupfern*. Praha: Gesellschaft Deutscher Bücherfreunde in Böhmen, 1931.

KUBÍČEK, Jaromír, ŠIMEČEK, Zdeněk, ed. *Brněnské noviny a časopisy od doby nejstarší až do roku 1975*. Brno: Universitní knihovna, 1976.

KUHN, Ludwig. *Handbuch der Geschichte und Verfassung aller blühenden Ritter=Orden in Europa. Nebst Nachrichten von erloschenen Ritter=Orden und von Ehren=Medaillen*. Wien: In der Camefina'schen Buchhandlung, 1811.

KUTNAR, František. *Sociálně myšlenková tvářnost obrozenského lidu: trojí pohled na český obrozenský lid jako příspěvek k jeho duchovním dějinám*. Praha: Historický klub, 1948.

KYZOUROVÁ, Ivana a VLNAS, Vít. *Žezlo a koruna: Karel IV. a české královské korunovace = The sceptre and the crown: Charles IV and Bohemian royal coronations*. Praha: Správa Pražského hradu, 2016.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

LANGSAM, Walter Consuelo. *Francis the Good: The Education of an Emperor, 1768–1792*. New York: Macmillan Company, 1949.

LAUDOVÁ, Hannah. Národně významné festivity 19. století a jejich folkloristická dramaturgie. In: *Divadlo v české kultuře 19. století: sborník symposia pořádaného u příležitosti 3. ročníku Smetanova festivalu v Plzni ve dnech 10.-12. března 1983*. Praha: Národní galerie, 1985.

MIKULÁŠ, Jiří. *Vinzenz Maschek (1755-1831) – Život a dílo*. Praha, 2011. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy.

NETTL, Paul a PROCHÁZKA, Rudolf František. *Mozart v Čechách*. Praha: Hudební matice Umělecké besedy, 1939.

PACOVSKÝ, Karel. Úloha svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen. *Folia Historica Bohemica*. Praha: Historický ústav, 2017, 32(1-2), str. 151-178.

PETRÁŇ, Josef, Bohumil STEHLÍK a Jaroslav NAVRÁTIL. *Počátky českého národního obrození: společnost a kultura v 70. až 90. letech 18. století*. Praha: Academia, 1990.

PETRÁŇ, Josef. *Kalendář, aneb, Čtení o velkém korunovačním plese v pražském Nosticově divadle 12. září 1791 v časech Francouzské revoluce*. 2., dopl. a upr. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

PETRÁŇ, Josef. *Rebelie: příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*. Praha: Československý spisovatel, 1975.

POLIŠENSKÝ, Josef a ILLINGOVÁ, Ella. *Jan Jeník z Bratřic*. Praha: Melantrich, 1989.

RYBIČKA, Antonín. Karel Josef rytíř Biener z Bienenberka, otec archaeologie české. *Památky archaeologické a místopisné: organ Archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze*. Praha: Archaeologický sbor Musea království Českého, 1859, 3(5), str. 204-213.

ŘEZNÍČEK, Václav. *Naše zlatá matička, Díl třetí: Svítání*. V Praze: Zemědělské knihkupectví A. Neubert, 1924.

SEKYRKOVÁ, Milada. *7.9.1836 Ferdinand V.: poslední pražská korunovace*. Praha: Havran, 2004.

SPORSCHIL, Johann. *Geschichte des Entstehens, des Wachstums und der Grösse der österreichischen Monarchie. Siebenter Band.* Leipzig: Renger'sche Buchhandlung, 1845.

STECKEROVÁ, Andrea, ed. *Tance a slavnosti 16.-18. století: [Národní galerie v Praze - Sbírka starého umění, Valdštejnská jízdárna 12.12.2008-3.5.2009].* V Praze: Národní galerie, 2008.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka. Předehra konzervatismu v Rakousku. In: *Studia Historica Brunensia.* 2016, 63(2), str. 74-85.

SVATOŠOVÁ, Hana. *Praha Mozartova: kulturní a společenský život v Praze 1780-1800: publikace k výstavě, Clam-Gallasův palác 21. listopadu 2006 – 28.ledna 2007.* Praha: Scriptorium, 2006.

ŠIMEČEK, Zdeněk. *Počátky novinového zpravodajství a novin v českých zemích (do devadesátých let 18. století).* Brno: Matice moravská, 2011.

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě.* Praha: Argo, 2010.

VÁCHA, Štěpán. *Karel VI. & Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723.* Praha: Paseka, 2009.

VAN GELDER, Klaas, ed. *More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries.* Berghahn Books, 2021.

VONDRÁČEK, Jan, MÜLLER, Vladimír, ed. *Dějiny českého divadla: doba obrozená 1771-1824.* I. vydání. Praha: Orbis, 1956.

WERTHEIMER, Eduard. *Die drei ersten Frauen des Kaisers Franz.* Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1893.

WÖGERBAUER, Michael, PÍŠA, Petr, ŠÁMAL, Petr a JANÁČEK, Pavel. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014.* Svazek I: 1749–1938. Praha: Academia, 2015.

WOLSFGRUBER, Cölestin. *Franz I. Kaiser von Oesterreich.* Zweyter Band: *Der Erbprinz in Oesterreich 1784-1792.* Wien und Leipzig: Wilhelm Braunmüller, 1899.

ZÍBRT, Čeněk. *Jak se kdy v Čechách tancovalo: dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku z věků nejstarších až do nové doby se zřetelem k dějinám tance vůbec.* Praha: F. Šimáček, 1895.

ŽÁKOVÁ, Michaela. *Tereziánský ústav šlechtičen na Pražském hradě.* Praha, 2019. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.